Üniversite Gençliği ve Dinî Hayat

Tuğba Yürürdurmaz

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
SAMER

Üniversite Gençliği
ve
Dinî Hayat

Tuğba YÜRÜRDURMAZ

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
SAMER

Kitap Adı :	Üniversite Gençliği ve Dinî Hayat
Yazar :	Tuğba Yürürdurmaz
ISBN :	978-975-6497-37-1
SAMER Yayınları :	7
Editör :	Prof. Dr. Hüsnü Ezber Bodur
Dizgi :	SAMER
Kapak :	SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama Ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres :	KSÜ Avşar Kampüsü
	Onikişubat/Kahramanmaraş
İletişim :	0 344 300 47 59
e-posta :	samer@ksu.edu.tr
	sameryayinlari@gmail.com

Kahramanmaraş-2019

Bu kitap, "Üniversite Gençliğinin Dini Hayatının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi –KSÜ Örneği–" adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş yayım halidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İnsan hayatının belki de en önemli dönemi olan “gençlik dönemi”, hem biyolojik hem psikolojik olarak oldukça hassas bir dönemdir. Bu dönemde kimlik arayışının yanı sıra, toplumda nasıl bir rol üstleneceği sorusu ile karşı karşıya kalan genç, bir yandan da biyolojik ve psikolojik gelişiminin getirdiği buhranlar, çelişkiler ve kararsızlıklarla baş etmek zorunda kalmaktadır. Kısacası gençlik dönemi, pek çok değişimin ve gelişimin yaşandığı bir dönemdir. Buradan hareketle de sosyolojinin konuları içinde önemli bir yere sahiptir.

Türkiye toplumunun önemli bir kısmını gençler oluşturmaktadır. Bu bağlamda birey ve toplum üzerinde oldukça etkili olan din fenomeni ve gençlik üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Bizim çalışmamızın ve yapılan diğer çalışmaların asıl amacı ülkemizi emanet edeceğimiz gençliğin, sağlam bir dünya görüşünün, değer sisteminin olup olmadığının anlaşılmasıdır. Gelecek kuşakların kaybedilmesi, ülkenin, milletin ve devletin kaybedilmesi demektir. Bu sebeple araştırmalardan çıkan sonuçlar doğrultusunda gereken önlemlerin alınması gerektiğini düşünüyoruz.

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi örneği üzerinden yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin, dini yönelimlere karşı tutum ve düşüncelerini etkileyebileceğini düşündüğümüz bazı değişkenlerin etki derecelerini sosyolojik açıdan incelemeye çalıştığımız bu araştırmanın, giriş bölümünde araştırmanın konusu ve amacı, önemi ve bilim hayatına sağlayacağı katkıları, yöntemi, kapsam ve sınırlılıkları, problem cümlesi ve araştırmanın hipotezi ve alt hipotezleri konusunda bilgilendirme yapılmıştır.

Teorik ve kavramsal çerçeve bölümünde din ile ilgili kavramlar üzerinde durulmuş ve bu kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır. Sonra ki bölümde dindarlık olgusuna değinilmiş, dindarlığın ölçülmesi noktasındaki görüşlere yer verilmiştir.

Toplum ve din, din ve ahlak arasındaki bağlantılara değinilerek, gençliğin davranışlarında dinin etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Gençlik dönemi ve özellikleri hakkında kısaca bilgilendirme yapılmıştır.

Eserimizin de ana konusu olan dini yönelim üzerinde yapılan çalışmalardan kısaca bahsedilmiş, özellikle Türkiye'de yapılmış olan dini yönelim çalışmaları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise, çalışmanın yöntemi, bulguları ve analizleri verilmiş, yapılan anketin sonuçları tablolarla gösterilmiştir. Tartışma ve sonuç bölümümüzde ise anket verileri ışığı altında değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmamın hazırlanmasında bana akademik bilgi ve tecrübelerini itina ve özveri ile aktaran değerli hocam Sayın Prof. Dr. Hüsnü Ezber Bodur'a, bana destek olana aileme ve ayrıca bu çalışmamın yayınlanmasını üstlenen SAMER Yayınları'na teşekkürlerimi ederim.

Tuğba YÜRÜRDURMAZ
Kahramanmaraş-2019

— GİRİŞ —

1. Araştırmanın Konusu

Din ve toplum arasında dinamik bir etkileşim vardır. Din toplumu etkilediği, değiştirdiği ve yerine göre referans noktası olduğu gibi toplumda dini etkilemekte ve şekillendirmektedir. Bu durum dindarlık araştırmalarında kendisini açıkça göstermektedir. Gençlik, toplumumuzda sosyal bir kategoridir. İnsanlar bireysel kimliğini bu gençlik döneminde oluşturmaktadır. Oluşturulan bu kimlik, daha sonra tüm hayatımızda toplum içindeki yerimizi belirlemektedir. Bugün okul sıralarında olan bu gençlik, yarın ülkemizi yönetecek ve ülkenin geleceğine şekil verecektir. Üniversite, gençlerin topluma yararlı olmak için hazırlandıkları bir kurumdur. Bu bağlamda bu kurumlarda öğrenim gören gençler, sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda toplumun en dikkat çekici grubunu oluşturmaktadırlar. Gençlerimizin gelecekleri ile ilgili önemli kararlar aldıkları bu üniversite döneminde "dini düşünce" hayatlarında da bazı şekillenmeler meydana gelmektedir. Bu sebeple gençlik dönemlerindeki din algısı merak edilen ve araştırılan bir konu olmuştur. Buradan yola çıkarak bizde Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi örneği üzerinden günümüz gençliğinin, dini yönelimlere karşı düşünce ve tutumlarını etkileyen değişkenleri incelemeyi uygun bulduk.

2. Araştırmanın Amacı ve Problemi

Araştırmanın temel amacı; Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi örneği üzerinden yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrenci-

lerin, dini yönelimlere karşı tutum ve düşüncelerini etkileyebileceğini düşündüğümüz bazı değişkenlerin etki derecelerini sosyolojik perspektiften incelemektir.

Araştırmanın problem çözmeye yönelik bir süreç olduğu göz önünde bulundurulursa amacın var olan durumdan özlenen duruma geçmek olduğu kolayca anlaşılır. Araştırmacının var olan vaziyeti yani problemi araştırması ve konuyu aydınlatması amaçlanmaktadır. Bu durumda problem, bireyi fiziksel ya da düşünsel yönden rahatsız eden, kararsızlık ve birden çok çözüm yolu olasılığı görülen her durum (Karasar, 1986:55-56) şeklinde tanımlanabilir.

Araştırmamızın problem cümlesi; "Mensup olunan dini inançlar, sosyo-kültürel yapı ve bireysel faktörler, gençlerin gündelik hayatlarını, sosyal ilişkilerini ve kişisel tercihlerini ne düzeyde etkilemektedir? şeklindedir.

Problemin ne olduğunu belirledikten sonra araştırmanın alt problemlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin dini yönelim düzeyleri nasıldır?

2. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin dini yönelim düzeyleri cinsiyetlerine, yaş gruplarına veya ikamet ettikleri yere göre farklılık göstermekte midir?

3. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin dini yönelim düzeyleri ile dindarlık durumları arasında nasıl bir ilişki vardır?

3. Araştırmanın Önemi

Dini inançların; hızla değişen toplumsal değerler karşısında, gençlerin gündelik hayatlarını, sosyal ilişkilerini ve kişisel tercihlerini etkileme düzeyi incelenerek; mensup olunan inanç sisteminin, sosyo-kültürel yapının ve bireysel faktörlerin dini "anlamayı" ve "yaşamayı" nasıl ve ne düzeyde etkilediği belirlenmeye çalışılmıştır. Üniversite gençliğinin milli değerlere bağlı olarak yetiştirilmesi, toplumsal entegrasyonunun sağlanmasında etkili olduğunu düşündüğümüz dini moral sermaye bakımından, oldukça mühimdir. Gençlerin bu dönemdeki dini yönelimleri, gelecekteki hayatlarını etkilemektedir. Bu bağlamda dini yönelim üzerine yapılacak araştırmalar büyük önem arz etmektedir. Çalışma, bu konuda ileride yapılacak ampirik çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bilimsel araştırmalar yapısı gereği, belirli sınırlılıklar içinde olmak zorundadır. Dolayısıyla bizim araştırmamız da belirli sınırlılıklar içindedir. Sosyal

bilimler alanında yapılan tüm araştırmaların odağında insan unsurunun bulunmasından dolayı, verilerin ve sonuçların geçerlilikleri anketlerin uygulandıkları zaman ile sınırlıdır. Zira insanlar hayatlarının çeşitli dönemlerinde farklı düşünebilmektedirler. Şu halde belirli bir zaman ve örneklem içinde gerçekleştirilen bu araştırma üniversite gençliği üzerine yapılacak daha şümullü araştırmalarla desteklenmelidir.

Bu araştırmada örneklemin evreni temsil ettiği varsayımıyla yola çıkılmış ve veriler bu doğrultuda yorumlanmıştır.

Bu araştırma teorik ve saha araştırması olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Teorik bölümde araştırmanın kavramları olan din, gençlik, dindarlık ve boyutları incelenmektedir. Araştırma konusu ile ilgili "birinci el" kaynaklara ulaşılmıştır. Saha araştırması bölümünde ise Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan gençlik üzerinde, mikro düzeyde bir alan araştırması yapılarak, gençlerin dini yönelimleri noktasında veriler elde edilmeye çalışılmış; ortaya çıkan bu veriler din sosyolojisi perspektifinden analiz edilmiştir. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde, 2018-2019 eğitim öğretim yılında; İlahiyat Fakültesi, İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu bölümlerinde okuyan ve seçkisiz olarak belirlenen 500 öğrenci olmak üzere, örneklem grubuna kişisel bilgi anket tekniği uygulanmıştır.

5. Hipotezler

Hipotez: Gözlemlenen olaylar veya olgular arasında ilişkiler kurmak ve onları bir nedene bağlamak amacıyla geliştirilen açıklama taslağı; bir olayı veya olguyu açıklayabilmek ve kuramsal sonuçlara varabilmek amacıyla başlangıçta geçici olarak doğru kabul edilen ve benimsenen önerme veya önermelerdir. Hipotezler olaylar arasındaki nedensellik ilişkilerini aramak bulmak üzere formüle edilmiştir (Kirman 2011:344).

Bu çalışmamızda öne sürülebilecek hipotezlerimiz şunlardır:

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin cinsiyetleri ile dini yönelim düzeyleri arasında istatiksel olarak bir farklılık tespit edilmeyebileceği,

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerin yaş grupları, üniversiteye başlamadan önce ikamet ettikleri yer, ailelerinin maddi durumu ile dini yönelim düzeyleri arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilebileceği,

Araştırmaya katılan öğrencilerin dindarlık ve ailelerini dindarlık durumu ve öğrencilerin ibadetleri yapma sıklıkları ile dini yönelim düzeyleri arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilebileceği,

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal bir organizasyonda yer alma durumu ve sosyal bir organizasyonda yer aldığında motivasyon kaynakları ile dini yönelim düzeyleri arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilebileceği, varsayılmaktadır.

Dolayısıyla bu araştırma üniversitede çeşitli fakültelerde okuyan kız ve erkek öğrencilerin dini yönelimlerinin, sosyo-kültürel yapılarının ve bireysel faktörlerinin, gençlerin gündelik hayatlarını, sosyal ilişkilerini ve kişisel tercihlerini etkilediği ve ne kadar baskın olduğu varsayımını denemeyi amaçlamaktadır.

— BİRİNCİ BÖLÜM —
TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Din Kavramı

1. Din Nedir?

Arapça bir kelime olan "din" kelimesi, ceza, yargı usul, âdet ve tutulan yol anlamlarına gelir. Latincede dinin karşılığı olarak kullanılan "Religio" sözcüğü Allah'a saygı ve korku ile bağlılık, kendini ibadete verme, tören ve ayinlere katılma gibi anlamlara gelmektedir (Tablamacıoğlu, 1975:49-509). Terim olarak dinin değişik özellikleri vurgulanarak yapılan tanımlar çoktur ve herkesin üzerinde birleşebileceği bir tanım yapmak mümkün değildir. Daha ziyade din tanımları, tanımlayan kişinin hayat görüşüne, kendi inancına ve amacına göre değişmektedir (Peker, 2012:29). Değişik bakış açılarına göre dinin pek çok tanımı yapılmıştır (Hökelekli, 2003:69). Genel anlamda din adına yapılmış birkaç tanımı şöyle sıralamak mümkündür.

"Din insan üstü bir güce veya güçlere inanmaktır"(Conklin, 1975:64).

"Din, bireylerin kendilerini Allah'la, tabiatüstü bir dünya ile ve birbirleriyle münasebete getirdiği, yaşanılan dünyadaki olaylar hakkında hüküm verdirecek bir değerler sırası çıkardıkları tutumlar, âdetler, ayinler, merasimler ve inançlar sistemidir(Özbaydar, 1970:5).

"Din, Allah tarafından belirlenmiş insanlara mutluluk yollarını gösteren, yaradılışlarındaki gaye ve hedefi Allah'a ne şekilde ibadet yapılacağını bildiren bir kanundur"(Akseki, 1970:7).

"İnsanın kendisini aşan ve kuşatan üstesinden gelemediği kavramakta nüfuz etmekte ve tüketmekte zorlandığı kendi dışında kalan bir gerçeklik alanına bağlayan bir bağdır"(Atay, 2004:17).

"Din, kişinin ilahi bir kudretin varlığını ve bu kudretin her şeyden üstün olduğunu, ayrıca bu gücün insandan yapması ve yapmaması hususunda taleplerde bulunduğunu ve bu istekleri gönülden kabul ve tasdik ederek, O'nun hizmetine girmesidir"(Yavuz, 1982:87).

Dinin kolay tanımlanmasının önünde iki engel olduğu söylenebilir. Bu engeller dinin çok boyutlu bir gerçeklik olarak basit faktörlere indirgenmeye imkân vermemesi ve bilim insanlarının dini kendi bakış açılarıyla tanımlamaya çalışmalarıdır (Hökelekli, 2010: 37-38). Bu durumu kısaca "farklı inanışları, uygulamaları ve yaşayış biçimlerini içerdiği için din olgusunu kavramlaştırma hususunda herkesin kabul edebileceği ortak bir tanım mevcut değildir" diyerek ifade etmek uygun olacaktır (Yapıcı ve Kayıklık 2005: 414).

Görüldüğü üzere kişilerin, bakış açısına bağlı olarak yaptıkları din tarifleri birbirlerinden farklılık arz etmektedir.

Bütün bilim dalları insanı anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadır. Psikolojiden Sosyolojiye, Tarihten Antropolojiye kadar tüm disiplinler insanı, araştırma konusu yapmaktadır. İnsan mefhumundan ayrı düşünemeyeceğimiz din fenomeni de bu araştırmaların değişmez konularından birisi olmaktadır. Dolayısıyla "din" kavramını farklı bilim dallarının bakış açısıyla incelemek, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Araştırmamız din sosyolojisi alanında olduğu için farklı disiplinlerden yapacağımız ilk incelemeyi, din sosyolojisi biliminden yaparak başlamayı uygun gördük.

2. Sosyoloji Bilimi Açısından Din Kavramı

Din, toplumsal hayatın önemli boyutlarından birisidir. Dinin, küreselleşen yenidünya da ki rolü, etkisi ve işlevi bilim insanlarının ilgisini çekmeye devam etmektedir. Özellikle sosyal bilimler bu konuya oldukça önem vermektedir. İnsana yönelik bir düzen olarak din, koyduğu her kaide ile insanların tekâmülünü amaçlamaktadır. Dinin, hem ferdî, hem de cemiyet yönü vardır. Dini amaçlar etrafında insanlar bir araya gelmekte, aynı duyguları paylaşmakta, aynı şekilde davranmakta, sosyal olayları benzer şekilde anlamaktadır (Çekin, 2010:246). Din olgusu tarih boyunca varlığını devam ettiren ve çoğu zaman farklı inanç formları ve farklı ibadet şekillerinde olsa da, inananların günlük yaşamlarını etkileyen ve bazı insanların hayatının merkezinde yer alan bir olgudur (Efe, 2008:23).

Yapılan din tariflerindeki eksiklikleri Aydın şöyle dile getirir. “Bazı din tanımlarında dinin “kognitif” yanı ağır basmakta, konunun psikolojik yönü ihmal edilmektedir. Bazı tariflerde ise kognitif yanının aleyhinde olacak şekilde ahlak ve duygu konusu ön plana çıkmaktadır. Aslında dini incelemek ve araştırma konusu yapmak isteyen her disiplin kendi perspektifi ile yaptığı bir din tarifiyle yola çıkmaktadır. Psikoloji bilimi, dini çok kere yaşanan bir tecrübe, sosyoloji bilimi, içtimai bir müessese, kelam bilimi akıl ve nakille müdafaa edilebilen bir sistem olarak görür. Bu tanımlamalara bir de dinin aleyhinde ki görüşlere temel teşkil eden tarifleri (sözgelişi, Marx’ın, Freud’un veya Comte’un tariflerini) katacak olursak işin içinden çıkmak daha da zorlaşır”(Aydın, 2012:6). Sosyologlar dinin insandaki yansımalarının içsel yönünden daha çok dışsal yönünü tanımlayıp incelemeye çalışırlar.

İnsanlığın her döneminde toplumların hayatını etkileyen “aşkın” bir güç ve sosyal bir fenomen olan din, geçmişte olduğu gibi, bu günde bir “yaşam biçimi” olarak toplumdaki sosyal davranışların oluşmasında önemli bir unsur olmaya devam etmekte ve toplumun; sosyal, kültürel, iktisâdi, siyasî vb. alanlarında varlığını hissettirmektedir. Tarihî süreç içerisinde toplumların geçirdiği varyasyon süreçlerinde din; sosyal bir seciyeye sahip olmasından ve bağlılarına belli bir takım değerler ve simgeler, semboller sistemi vererek bir “zihniyet” kazandırmasından dolayı önemli bir yer işgal etmiştir. Bu bakımdan da sosyolojinin ilgi alanına giren konular içerisinde din, imtiyazlı bir konuma gelmiştir(Taş, 2015:37).

Nitekim insanlık tarihi boyunca önde gelen sosyologlar ve ilim adamları için din, çok önemli bir yere sahip olmakla beraber düşünce sistemleri içinde vazgeçilmez bir unsur olagelmiştir. Din sosyolojisi, dinin niteliği ile ilgilenmez. Dinin toplumsal hayattaki önemi ve toplumun dinle olan ilişkileri ile ilgilenir. Bu sebepledir ki, sosyolojide ki din tanımları kendi arasında farklılıklar arz eder. Zira yaşanılan dönemin şartları, toplumun öncelikleri gibi kriterler din tanımının şekillenmesinde oldukça etkilidir. Dolayısıyla sosyoloji ilminde din konusunda kesin bir tanımı vardır diyemeyiz.

Dinî, ampirik ve gözlemlenebilir sosyal bir olgu olarak ele alan din sosyolojisi eğilimi, bir toplumda dinin rolünü ve önemini anlamak ve açıklamak için sosyal bir perspektif uygulamıştır (Dillon, 2003:7). Dini tanımlamak için uğraşan birçok sosyolog, genellikle dinin sadece bir yönüne bakarak bir tanımlama yapmaya çalışmıştır. Bu sebeple din tanımı birden fazladır. Din sosyolojisinde din tanımları iki gruba ayrılır. Birincisi, özsel (substansiyel), ikincisi ise fonksiyonel (işlevsel) tanımlardır. Birinci gruptaki tanımlar, aşkın, ilahi, tabiatüstü yani insanların genelde duyuları ile hissedemeyeceği konulara bağlı olan tanımlamalardır. İkincisi ise; dinin fert ve toplumlar üzerinde işlevine yönelik,

yani dinin insanlar üzerindeki etkilerine yönelik tariflerdir. Şimdi biz bu tanımlamalardan sosyologların bakış açısıyla yapılmış olanlarından bir kaçına değinmeye çalışacağız.

2. 1. Özsel(Substansiyel) Tanım

Kurt; özsel (substansiyel) tanımların dar tarifler olarak değerlendirilmelerinin sebebinin dini, insanın Tanrı'ya, tabiatüstü "kutsal" olarak kabul edilen şeylere veya manevi güçlere inanması ile sınırlı görüp bu inancın sosyal ve psikolojik hayattaki yansımalarını görmezden geldikleri ve dinin ahlâkî, estetik sosyo-ekonomik ve kültürel tezahürlerini kapsamaması olduğundan bahseder (Kurt, 2008:76). Özsel (substantif) tanımlarda din, içerik olarak sahip olduğu kutsal, aşkın, ilahi ve fizik ötesi anlam ve değer muhtevalarına bağlı olarak tanımlanır (Yaparel, 1987: 404).

Özsel tanım yapan birçok sosyolog vardır. Mesela, çalışmalarını daha çok dinlerin metodik sosyolojisi ve din ile ekonomi arasındaki ilişkiler üzerine yoğunlaştırmış ilk sistematik din sosyolojisinin kurucusu olan Max Weber, din sosyolojisi araştırmalarının başında, "Bunun gibi bir sunuşun başında dinin tarifini yapmak, ne olduğunu söylemek, imkansızdır. Tanımlamaya ancak bu çalışmanın sonunda kalkışılabilir. İlgi alanımız dinin özü değildir; biz onu, daha ziyade sosyal davranışın belirli bir çeşidinin şartlarını ve etkilerini incelemek amacı ile araştırma konusu yaptık" (Weber, 1963:1) diyerek, belirli bir

din tarifi yapmaktan kaçınmış ve esas olarak dinden kaynaklanan sosyal davranışların çözümlenmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (Taş, 2015:39). Yine de Weber başka bir yerde dini, "insanı anlamlandırmayla ilgili bir eylem" ve "ruhun kurtuluşu için bir girişim" olarak tanımlamaktan geri durmamıştır. (Ortiz, 2007:207)

Bütün dinleri kapsayacak şekilde yapılan ilk tanım olarak kabul edilen "din kutsalın tecrübesidir" (La religionestlexperi ence dusacre) tanımı ise Alman din bilimci Rudolf Otto'ya aittir. Yani, fertlerin kutsal olanı yaşayabilme yeteneği, varlığının bir gereğidir. Dolayısıyla din insanın kutsalla ilişkisidir. Kutsal olarak kabul edilen her şey bireyler için özeldir. Ancak kutsallık her din için ortaktır. Rudolf Otto'nun bu tanımı, dinin öncelikle tek tek bireylerin bilincinde yerleştiğine dikkat çekmektedir (Freyer, 1964:32). Yine Weber'den büyük ölçüde etkilenmiş olan Joachim Wach (1898-1955) da bu tanımı benimseyen sosyologlardandır.

Bir diğer substansiyel din tanımının sahibi Peter L. Berger'dir. Berger, R. Otto'nun din tanımına uygun olarak dini şöyle açıklar. " Din kendisinde –insan veya değil- bütün varlığı kapsayan bir kutsal düzen hususundaki beşer tavrıdır. Diğer bir ifade ile din, anlamı insanı hem aşan hem de içine alan bir düze-

ne inanmadır" (Berger, 1995:430). Burada Berger, insanın kutsalla ilişkisine vurgu yapmaktadır.

2. 2. İşlevsel (Fonksiyonel) Tanım

İşlevsel tanımı benimseyenler, dinin özünde ve temelinde ne olduğu ile değil, ne yaptığı ile ilgilenmektedir. Dinin iman ve uygulamalarının muhtevası ve özü, bu tanımsal strateji için, dinin toplumda gerçekleştirdiği sonuçlarından daha az önemlidir (Erkol, 2015:134). Bir başka din tanımlama grubu olarak belirttiğimiz fonksiyonel (işlevsel) tanım yapan sosyologlara örnek verebileceğimiz en önemli isim Fransız sosyolog Durkheim'dir. (1858-1917) Durkheim'in din tanımı, Weber'inkinden oldukça farklıdır. Weber dini ruhun kurtuluşu için bir eylem olarak tanımlarken (Kurt, 2008:79), Emile Durkheim "Dini Hayatın İlkel Biçimleri" adlı eserinin ilk satırlarına; "Dinle kastedilen şeyin ne olduğunu tanımlamakla işe başlamak gerekir. Eğer bunuyapmazsak, ya dinle ilgili olmayan herhangi bir düşünce ve pratikler sistemine dinismi verme riski taşıyacağız; ya da dînin gerçek tabiatını idrak etmeksizin pek çok dînî gerçeği bir tarafa bırakacağız" yazmıştır (Durkheim, 1965:23). Aslında kendisinden önce yapılmış olan din tanımlarını sığ görüşlü ve etnosentrik eğilimli bulduğundan dolayı eleştirmektedir. Durkheim'e göre; "Bir din, kutsal şeyler, yani ayrı tutulan ve yasaklanan şeylerden oluşan, inanç ve pratikleri içine alan birleşik bir sistemdir ki, bu inanç ve pratikler onları kabul eden kimseleri "kilise" diye isimlendirilen manevi bir cemaat halinde birleştirir" (Durkheim, 1965:62).

Fonksiyonel din tanımlarının öncülerinden biri olan ve dini toplumsal bir olgu olarak kabul ederek onu sosyal tecrübenin bir yansıması olarak gören Durkheim için din, başlangıçtan günümüze bütün toplumlarda varlığını koruyan sosyal bir fenomendir. Bundan dolayı da sosyolojinin dine kayıtsız kalması imkân dâhilinde değildir. Durkheim sosyolojisinin tabanını oluşturan "kollektif şuur" anlayışına göre din, toplumun merkezinde bir yere sahiptir. Bu bağlamda dinin içtimailiği esasına dayanan Durkheim'de toplumdaki ortak tasavvurların toplamından ibaret olan kolektif şuurun temelini dini inançlar oluşturur. Dolayısıyla bütün sosyal müesseseler kaynağını sosyal dayanışmanın en önemli faktörü olan dinden alırlar (Taş, 2015:40). Yani, din bireye değil topluma ait bir özelliktir. Bu sebeple din toplumsal dayanışmayı ve bütünleşmeyi sağlayan yegâne araçtır.

Amerikalı sosyolog J. Milton Yinger (1916-2011) da dini tanımlamayı bu fonksiyonel kategoride yapmıştır. Ona göre din; bir grup kişinin, hayatın esas problemlerine öleceğini bilme, ıstıraplar, üzüntüler, yalnızlıklar, kayıplar yani hayatı ve mutluluğu tehdit eden güçler- çözümler bulmak amacıyla, araç olarak kullandığı inanç ve pratikler sistemidir (Yinger, 1961:9).

Yapısalcı-işlevselci yaklaşımı kullanarak genel bir toplum kuramı geliştirmeye çalışan Amerikalı sosyolog Talcott Parsons'a (1902-1979) göre din; değer koyucu (normatif) bir inanç sistemi olarak temel bir entegrasyon faktörüdür. Din; sosyalleşme, meşrulaştırma, organizasyon ve anlamlandırma gibi çeşitli bütünleştirici fonksiyonları sayesinde bireylerin sosyal hayatta karşılaştıkları hayal kırıklıklarının (frustration), ve yaşadıkları çatışmaların ve engellenmelerin daha kolay üstesinden gelmelerini sağlar (Kurt, 2008:80).

Fonksiyonel tanımlar içinde en genel din tanımı yaptığı kabul edilen Slovenyalı sosyolog Thomas Luckmann'a(1927-2016) göre din; Durkheim'de olduğu gibi sadece toplumsal bir fenomen olmakla kalmaz aynı zamanda gerçekten tam anlamıyla antropolojik bir fenomende olur. Çünkü din, insanın; biyolojik doğasını nesnel ve ahlaken sınırlarını belirleyici, tamamen kuşatıcı mana âlemleri vasıtası ile aşkınlaştırma kapasitesinde odaklanmaktadır. Böylece esasen, beşeri olan her şey otomatik olarak dinî de olmuş olur (Berger, 1993:91-92).

Türkiye'de sosyolojik açıdan yapılan din tanımlamalarına bakacak olursak, din (religion); kutsala, metafizik değerlere veya doğaüstü bir güç olarak tanrı fikrine yer veren ve inananlara bir yaşam biçimi öngören inanç sistemidir (Kirman, 2011:87). Ya da din; bir yönüyle insanların çoğuna göre eskiden olduğu gibi bugün de dünyayı kutsallaştıran; normalde sıradan olarak görülebilecek bir çok olaya ve nesneye anlam yükleyen ve insan ilişkilerini olduğundan daha rafine hale getiren bir olgudur (Düzgün, 2017:97). Din; insan davranışları ve sosyal hayat üzerinde etkisi, önemi ve rolü, yer ve zaman itibari ile değişik derecelerde tezahür eden ancak insanlık yok oluncaya kadar da varlığını sürdürecek olan evrensel bir kurumdur (Bodur, 2016:5).

Bu bağlamda, sosyologların sosyolojik bakış açılarında ki farklılıklarından dolayı toplumsal olayları çözümlemelerinde bu ayrımın devam etmesi gayet doğaldır. Dolayısıyla da sosyal bilimlerdeki birçok kavram gibi dinin tarifi hususunda da sosyologların ortak bir noktada birleşemedikleri görülmektedir (Taş, 2015:41). Ancak bu negatif bir durum değil aksine pozitif bir durumdur. Zira bu düşünce farklılıkları, sosyologların din alanındaki araştırmalarını geliştirmektedir.

B. Din Tanımlarındaki Bazı Kavramlar ve Anlamları

1. İnanç

İnanç umumi açıdan bir nesnenin veya bir kişinin mevcudiyetine, bir savın doğruluğuna inanma, bir kimse için itimat duygusu hissetme, doğruluyla ilgili olarak kesin sonuçlu kanıtların ve sağlam verilerin olmamasına rağmen, yinede doğruluğu lehinde belirli dayanakların söz konusu olduğu bir önermenin doğru olduğunu iddia edip bunu savunma; dini anlamda ise, bütün dinler-

de veya inanç sistemlerinde kabul edilmesi bağlanılması gereken prensipler ve kurallar bütünü olarak tanımlanabilir (Kirman, 2011:159). Her dinin inanç sisteminin temelinde ilahi bir varlığa inanmak gelir. Bu ilahi varlık kendine özgü nitelikleri olan bir Tanrı'dır ve insan, bu ilahi varlık karsısındaki konumunu inanç esaslarıyla belirler (Glock, 1998:270). Bouman'a göredin sosyolojisi, inancın mahiyeti üzerinde durmaz. Asıl onun için önemli olan, dinin sosyal hayattaki tezahürleridir (Akyüz, 2009:8).

2. Kutsal

Kutsal kelimesinin kökenini oluşturan kut aslında; "saadet, devlet, kudsiyet, uğur, baht, talih, mutluluk, hayır, bereket, mübareklik" gibi anlamlara gelmektedir (Timurtaş, 1 979: 114; Doğan, 1981:623; TDK, 1988:939). Kutsal ise; "güçlü bir dini saygı uyandıran veya uyandırması gereken, tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, Tanrıya adanmış ve Tanrısal olan" diye tanımlanmıştır (TDK, 1988:939). Kutsalın dini literatürdeki manası ise; "Başlangıçtan beri insan tecrübesinin bir parçası olan kutsal, yaratıcı ile olan ilişkisinden doğan özel bir niteliğe sahip olan veya dini bir amaç için tahsis edilen"dir (Hinnels, 1988:151). R. Otto, yaptığı din tanımında kutsala vurgu yapmış ve şöyle demiştir. "Kutsala inanmak ve onunla münasebet kurmak amacıyla yapılan davranışlar din demektir. Kutsal ise, insanı aşan ve onda ta'zim uyandıran varlıktır" (Pazarlı, 1982:29).

Yine din tanımı yaparken "kutsalı" kullanarak tanım yapan Peter Berger'e göre ise; " Kutsal; bir âlemin kurulduğu insan girişimidir. Yani din kutsal bir biçimde kozmikleşmedir" (Berger, 1993:25). Kutsalı, dini sosyolojik açıdan incelenmenin önünde engel olarak gören Mc. Guire'e göre, dinin kutsallık boyutu dini araştırma bakımından sosyologları zorlamaktadır (Özdalga, 1989:38). Gablentz ise dinin içeriğinin yani kişinin kutsalla olan ilişkisinin, sosyolojinin inceleme alanının dışında olduğunu söyler. Yinger'e göre; eğer din, insanın tabiatüstü bir güçle ilişkisi olarak değerlendirilirse, din sosyolojisi bu ilişkinin sadece dünyevi boyutuyla ilgilenmelidir(Akyüz, 2009:8).

3. İbadet

Tanrıya kulluk etmek anlamına gelen ibadet, dini anlamda niyetli ve kararlı olarak Tanrı'ya saygı göstermek üzere yapılan düzenli eylemleri ifade eder. Sosyolojik anlamda ise dini tecrübenin eylem olarak yansıyan boyutu ve anlatımıdır. Dinin teorik kısmı olan iman ile pratik kısmı olan ibadet iç içedir ve birbirini tamamlar (Kirman, 2011:152). Her dinin kendine has bir takım ritüelleri vardır. Ritüel ve ibadet boyutu bulunmayan dinlerin varlığını sürdürmesi pek mümkün gözükmemektedir. Bu yüzden ibadet, ayin, ve törenler bir din için en elzem ve başta gelen özellikler olarak ele belirlenmiştir.

Alman sosyolog Hans Freyer, dini davranışlar olarak ibadetlerin insanlarda ortak inanç ve tasavvurlara sahip olma duygularını yerleştirdiğini ve insanları birbirine yaklaştırdığını söylemektedir (Freyer, 1964:32)

Diğer taraftan dinin teorik tarafı, toplumda bireyleri ya da grupları farklılaşmalara ve hatta bölünmelere sebep olabiliyorken ibadetler, aksine farklılıkları ortadan kaldırarak kaynaştırıp bütünleştirmektedir (Akyüz, 2009:8).

4. Dini Düşünce

Düşünce; herhangi bir objeye, olaya, görüşe, kanaate, yoruma, inanca v. b. yönelik zihinsel olarak yapılan derin bir meşguliyet halidir(Yavuz, 1983:194). Yani düşünce esasında bir problem çözme durumudur. Kavramlar, hüküm yürütmeler, sonuç çıkarmalar, düşüncenin temelini oluşturur (Peker, 2012:92). Yeni kavram öğrenen insan bu öğrendiğinin sadece zihinde kalmasına izin vermez. Bu bilgiyi işler ve öğrendiği diğer bilgilerle beraber ilişki kurarak işleme koyar.

Hayatına rehberlik eden din kavramını da düşünen insan, dini manalandırmaya ve özünü kavramaya, tatmin edici açıklamalar bularak bu açıklamalardan hüküm çıkarmaya çalışır.

İnsan inkâr veya inanma yolunu seçerken de düşünme, anlama, akıl yürütme gibi melekelerini kullanarak karar verir. İslam'ın bilgi temelli bir din olduğundan yola çıkarak, kişinin din hakkındaki fikirlerinin yoğun bir zihinsel faaliyet sonucu oluştuğunu söyleyebiliriz.

5. İtaat

İtaat, bireyin kendine bir otorite figürü belirlemesi ve kabul ettiği bu otoritenin yöneltiği her türlü talep ve buyruğu yerine getirmesi olayıdır. Sosyal etki altında gerçekleşen bir davranış türüdür.

Muhtevası ve manası ile sosyolojik bir kavram olan otorite, toplumdaki bireyler arasındaki ilişkilerin niteliğini, devletin şeklini, ya da insanların yaşam idraklerini tayin etme gibi tanımsal bir mahiyete sahiptir. Bazen Tanrısal bir güce, bazen geleneklere, bazen de akılcı konsensüslere dayanır (Esgin, 2013:99).

İslam dininde ise; Allah'ın ve Resulu'nün verdiği hükümlere gönül rızası göstererek boyun eğme anlamını taşımaktadır (Pak, 1999:89-94).

6. Ahlâk

İnsanların yaşamlarında bireysel ve toplumsal anlamlardaki ilişkilerini, hatta daha genelde yaşayan tüm canlılarla karşı davranışlarını düzenleyen normlar ve değerler sistemidir. (Kirman, 2011:19)

Toplumsal açıdan belli bir düzenin oluşması ve bir takım kuralların uygulanabilirliğinin olması için çok önemli bir yere sahip olan "ahlak kuralları"; en ilkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar örf ve adetlerden dolayı farklılıklar gösterse de vardır.

İslam literatüründe ise ahlak; insanın kendisi dahil, varlıkla ve insanlarla ilişkilerinde nasıl davranması ya da davranmaması gerektiğini gösteren, bu değer yargılarını uyguladığında ise bireyi cennete götürecek olan davranışlar bütünüdür.

C. Dini Tecrübenin İfade Şekilleri

Hemen her dinde görülen dini tecrübeler, bunları yaşayanlar için kutsal, kıymetli ve eşsizdir. Bu tecrübeleri hayatlarında bir veya birden fazla kez yaşamış insanlar bunları hem din ve inançlarının doğruluğunun bir göstergesi, hem de manevi derecelerinde özel bir yükselme olarak görmektedir. Hayatlarında o veya bu şekilde hiç dini tecrübe yaşamamış kimselerin ise bu konudaki düşünceleri farklılıklar göstermektedir. Kimi bunları saygıyla karşılayıp değerli görürken, kimi çeşitli nedenlerle reddetmektedir.

Dini tecrübeyi reddedenleri genel iki grupta değerlendirmek mümkündür. Birincisi; dini tecrübelerin mensup oldukları dine ait inanç ve öğretilere aykırı olduğunu ileri süren dindar kesimdir. Bu grubun karşı çıkışının arkasında yine dini bir kaygı yer almaktadır. İkincisi ise dini tecrübelerin akla ve bilimsel kabullere aykırı olduğunu, böyle durumların yaşanmasının imkansız olduğunu düşünen ağırlıklı olarak pozitivist, materyalist anlayışa sahip kimselerin oluşturduğu gruptur (Horozcu, 2009:100).

Din sosyologları, dini tecrübenin ifade şekillerini, bireysel veya toplumsal hayatta ya da tarihsel ve sosyo-kültürel ortam içindeki durumlara göre çeşitli açılardan analiz ederek kategorize etmişler ve din tariflerinde temel aldıkları kıstaslara göre birbirinden farklı tipolojiler ortaya koymuşlardır. Örneğin, bunlardan Ch. Glock, dini hayatın müşahede edilebilir dört boyutu olduğunu ifade etmektedir. Bu boyutlar; tecrübi, ritüalist, ideolojik ve geleneksel (konvensiyonel) boyut olarak sıralanmaktadır. Glock daha sonra Stark ile birlikte gerçekleştirdiği araştırmada ise, bireysel dini tecrübenin objektifleşen boyutlarını bu sıralamadan biraz daha farklı bir tasnife tabi tutmuştur. Bu yeni kategoriye göre; bir insanda herhangi bir dini yaşayışın gözlemlenebilir olması, beş boyutta gerçekleşmektedir:

- İnanç (Belief) boyutu,
- Dini Pratikler (Practice) boyutu,
- Tecrübe (Experience) boyutu,

- Bilgi (Knowledge) boyutu,
- Etkiler (Consequences) boyutu. (Günay, 2006:217)

1. İnanç, İdeolojik (Belief) Boyut

Dini inanç konusunu açıklamadan önce "inanç" kavramına değinmek gerekmektedir. . İnanç, geniş anlamda ihtimalin bütün derecelerini içerisine almakta, daha özel ve dar bir anlamda şüpheden ayrılmış olarak tam bir kabul ve tasdiki belirtmektedir (Erdoğan, 1976:19). Yani inanç, bireyin herhangi bir yargının bir kısmını ya da tümünü kabul etmesi, reddetmesi veya o hüküm hakkında şüphe duyması durumudur.

İnançlar her çeşit kavramlar arasındaki ilişkilerle ilgili olduğundan oldukça çeşitlilik gösterirler. İnsanın kendisi ve eşyası arasındaki zaman ve mekân münasebetleri, çevresindeki kişiler, diğer milletler ve insan grupları, sosyal organizasyonlar, siyasi olaylar, sanat, felsefe, Allah ve âhiret hakkında çeşitli inançları vardır (Peker, 2012:71). İnsan bu inançları doğrultusunda hayatını yönlendirir. Dini anlamda ise inanç, insanın kendisi ve bütün evren üzerinde mutlak hakimiyetini kabul ettiği, tabiat üstü, yüce kudret ve kuvvet sahibi bir varlık ve bu varlıkla kendisi arasındaki ilişkileri düzenleyen bir takım esaslardır (Bultman, 1969:1).

Dinin inanç boyutundan kasıt, dindar insanın belirli inanç prensiplerini bileceği ve onlara inanarak davranışlarını bu yönde şekillendireceğidir. Çünkü, bir takım temel inançları bulunmayan bir din hayal bile edilemez. Bununla birlikte, bu inanç unsurlarının muhteva ve kapsamı sadece farklı dinlerde farklılık göstermeyebilir. Aynı dini geleneğin kendi içinde de farklı inanç öğeleri olabilir. Her din, inanç ilkelerinden belli bir sistem kurar ve mensuplarından bunları bilmelerini ve bu ilkelere inanarak davranışlarını bunlara göre biçimlendirmelerini bekler (Köktaş, 1993: 53).

Dinin temeli aslında yüce bir varlıkla ilişki kurma düşüncesine yaslanır. Kendisini aşan ve kudret sahibi bir varlığa inanan kişinin tüm yaşamı bu inancın etkisi atında kalır. Dindar insan kendisini ilahi varlığa bağlayan ve inanıp yaşadığı dini hayatın özünü oluşturan görüşler taşır (Hökelekli, 1996: 74).

Wach, "inancı" dini tecrübenin teorik ifadesi olarak kabul eder. Ve inancı insanlık tarihi süresince üç bölümde incelmenin mümkün olduğunu belirtir.

- Birinci safhada ilkel toplumlar dediğimiz (Afrika ve Polinezya gibi efsaneleri olanlar) toplulukların mitolojik hikâye ve rivayetleri yer alır.
- İkinci safhada sistemleşen, derlenen, düzenlenen ve birleştirilen rivayetler yer alır. Bu gelişmeler akıl ve düşünce ile birleştirilir, öğreti, doktrin hakkında karar verirse onu belirleyecek bir yüksek otoritenin kurulmasına da yol açabilir. Bu durumda

birbirinden bağımsız halde bulunan efsanelerin yerine, normatif ve az çok birlik içinde bulunan doktrinler geçirilir. Meksika, Çin ve Yunan dinleri bu safhayı oluşturmaktadır.

- Üçüncü safhayı oluşturan normatifleşmeyle birlikte dinin ilkeleri sistemleştirilmeye başlanmaktadır. Yazma ve derlemeçalışmaları bitirilen yazılı rivayetler, kutsal metinler halinde sözlü rivayetlerin yerine geçer. İlahiyatçılar, özel dini tecrübelerden kaynaklanan din anlayışlarını rasyonalizasyonlaştırmak amacıyla düzenli bir şekilde ilahiyat (kutsal kabul edilen metinler) tarafından desteklenen normatif inanç sistemleri oluştururlar. Veciz özetler, inanç simgeleri haline getirilir ve inancın muhtevası üzerinde daha derin bir düşünce ve değerlendirme faaliyeti başlar. İşte sistemli ilahiyat safhasını ise İslamiyet, Hristiyanlık, Yahudilik, Konfüçyanizm gibi dinler temsil eder (Wach, 1995: 47-49).

2. Dinin Ritüel, Pratikler (Practice) Boyutu

Her ne kadar dinin esası iman ise de, inanan insan kuru bir inançla yetinmez, inandığının peşine düşer ve inancını davranışlarına da yansıtır. İnandığı varlığa olan bağlılığını söz ve davranışlarıyla göstermeye gayret eder. Böylece insanın inanç, düşünce ve duygu dünyasında yaşanılan subjektif olgular, davranış halinde dışa vurur. İşte bu davranışlara ibadet diyoruz (Peker, 2012:116).

Allah'a karşı kulluk ve bağlılığı ifade eden sözler ve hareketler, O'na yaklaşmak için yapılan dini davranışlar diye açıklayabileceğimiz ibadet (Taplamacıoğlu, 1975:61), subjektif olguların, objektif dünyaya uzantısıdır (Peker, 2012:117).

İslam bilginleri iman ile amelin, yani İslam dininin inanç ve ibadet boyutunun birbirini tamamladığını, ne imansız amelin ve ne de amelsiz imanın tek başına bir anlam ifade etmediğini belirtmişlerdir (Koştaş, 1995:13).

İngiliz sosyolog EvelynUnderhill (1875-1941)'e göre; ilahi varlık veya ilahi güce derin saygı eylemleri kutsalın tecrübesidir. Bu eylemler;

- İbadetler
- Semboller
- Kutsama ayinleri
- Kurbanlar

şeklinde sınıflandırılır. (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2015:52)

Dini tecrübenin muhatabı, onu idrak eden ve yaşayan bizzat kişi olduğu halde, bir dini davranış ve saygı ifadesi olarak ibadetler, tek tek bireyleri aşarak, diğer insanlar üzerinde de etkili olur. İbadetler, kişilerde, ortak inanç ve tasavvurlara sahip olma şuurunu yerleştirerek, insanları birbirine daha fazla yaklaştırır ve birleştirici bir unsur olarak görev alır (Freyer, 1964: 35-36).

Dinin inanç boyutu, bireyler arası farklılıklara ve bölünmelere neden olabilmektedir. Dinin ibadet boyutunun ise birleştirici bir öğe olarak yer aldığını söylemiştik. Bununla beraber ibadetlerin yorumlanması konusunda farklılıklar oluşuyorsa, ibadet boyutu da ihtilaflara zemin hazırlar.

Dinin iki unsuru olan inanç ve ibadetin hangisinin önce geldiği veya bireyde hangisinin önce yerleştiği tartışılmışsa da her ibadetin arka planında Tanrı ve kutsalla ilgili inanç ve düşünceler yer alır. Buna karşılık, her dini inancın kendine has ibadet ve eylemleri vardır. Ve din bu davranışlarla bütünleşmiştir. Dini törenler, dini tecrübenin sosyolojik ifadesi olan dini cemaatler için oldukça önemli bir yere sahiptir. Öyle ki dini ayinler, dini cemaatin sadece basit bir ifadesi değildir. Aynı zamanda dini cemaati canlı ve hayatta tutmak için de bir araçtır (Wach, 1995: 55), (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2015:53).

3. Dinin Tecrübe, Duygu (Experience) Boyutu

Duygu; insanda iç ya da dış etkiler sonucunda, şuurlu bir katkı olmadan ortaya çıkan hoşa giden veya gitmeyen yaşantılar oluşturan ruhsal bir durumdur (Rohracher, 1988:450). Dini duygu, ahlaki, estetik, akli ve mantıki duygulardan daha kapsamlı ve birbirinden çok farklı bir çok hissi içerisine alan önemli bir duygudur. İnsanı; ilahi bir varlıkla temasa getiren ve ona yönelten bir histir. İlahi bir kuvvetin varlığından kaynaklanan düşünce, tasavvur ve hareketlerin insanda uyandırdığı duygulardır(Peker, 2012:110).

Dinin tecrübe (duygu) boyutu ile dindar kabul edilen insanın, inandığı dinin tecrübî esaslarını, yaşamının her hangi bir döneminde veya mütemadiyen bir şekilde yaşadığı ve kendi iç âleminde bu tecrübeye katıldığı düşünülür. Bu katılımın ne denli olduğu ve biçimi bireysel ve dinsel farklılıklara göre değişebilir. Ancak, yine de her din mensubu bu duyguyu farklı da olsa yaşadığı kabul edilir. Dinin bu tecrübi boyutu çoğunlukla, korku veya vecd hali, huşu veya sevinç duygusu, ruhsal huzur veya ilahi olanla yoğun vuslat gibi durumlar arasında gidip gelir. Ortaya çıkan bu duygular sonucunda da gözlemlenebilir olur. (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2015:50)Bireysel dindarlığın güçlü göstergelerinden biri sübjektif dini tecrübedir. Ve her din buna belli bir değer atfederek önemli görür.

Tecrübe ve duygular dinin diğer boyutlarını besleyen kaynaklardır. Buradan anlaşılmaktadır ki; dinin önemli boyutlarından biri, dinin insanın duygu dünyasında oluşturduğu canlılık ve dinamizmdir. (Kayıklık, 2006:492)

4. Dinin Bilgi, Entelektüel (Knowledge) Boyutu

Bilgi boyutu, dindar insanın inancının temel öğretisi ve onun kutsal kaynağı ile ilgili bir takım bilgilere sahip olması gerekliliğine dayanmaktadır. Çün-

kü belli inançların insanda oluşabilmesi için bu inançlar hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Bununla birlikte inanç zorunlu olarak bilgiye tabi değildir. Ancak çoğu durumda bütün dini bilgiler dini inanca dayanmaktadır (Karaca, 2011:106).

Ancak, her dini bilgiye sahip olan insana dindar diyemeyiz. Zira kişinin inancı, inancının gereği olarak uygulamaları ve tecrübeleri arasındaki ilişkiler dindarlığı belirler. Dolayısıyla dindarlığa bir bütün olarak bakmamız gerekmektedir.

Dinin bilgi boyutu ile bütün dinlerin bağlılarından asgari düzeyde de olsa bilmelerini istediği temel inanç prensipleri ve kutsal metinleri vardır. İnanç öğesi hakkında bilgi edinmenin bir inancın kutsal sayılması için gerekli şartlardan biri olduğu düşünüldüğünde, bilgi ve inanç arasında yakın bir ilişki olduğu görülür. Nitekim iman; akıl, bilgi ve düşünce temeli devre dışı bırakılarak salt Tanrı'nın hidayetiyle gerçekleşen bir durum değildir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2015:50).

İnsan inkâr veya inanma yolunu seçerken de düşünme, anlama, akıl yürütme gibi melekelerini kullanarak karar verir. Zaten Kur'an'ın kelime anlamı okumak, açıklamaktır ve birçok ayetinde "düşünesiniz diye. . . " şeklinde hitapları vardır. Bu da İslam'ın bilgi temelli bir din olduğunun ispatıdır.

Dinin ve dindar olmanın bilgi boyutu kişinin bağlı olduğu dinle ilgili birtakım bilgilere sahip olmasını ifade etmektedir. Din konusundaki bu bilgiler aile, okul, kitle iletişim araçları, ibadethaneler, din görevlileri ve çevredeki diğer kimselerden alınabilir.

Dini tutumun belirleyicisi bu çevreden öğrenilen bu bilgilerdir. Kişinin bir dinle ilgili görüşleri, fikirleri, duyguları ve yaklaşımı öğrendiği bu bilgiler doğrultusunda ortaya çıkar (Kaya, 1998: 46). Dini yaşayışın bilgiye bağlı olarak şekillenmesinden dolayı dinler, o dine inanan kimselerin dinin inanç sistemleri hakkında bilgi sahibi olmasını isterler. Kısacası dinin bilgi boyutu; inanç, uygulama ve yaşantılarla da ilişkilidir (Glock, 1998:268).

5. Dinin Etkiler (Consequences) Boyutu

Bu boyut diğer dört boyuttan farklıdır. Çünkü bu kategori ile birey olarak insanın, dini inanç, pratik, tecrübe ve bilgisinin bütün dünyevi sonuçları özetlenmiş olmaktadır (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2015:50).

Bireyden dindar bir kişi olması sebebi ile yapılması istenen şeyler, hem belli bazı davranışlardan uzak durmak hem de diğer bazı istenen hatta emredilen görevleri aktif bir şekilde yapmaktır. Kısaca "yapılması gereken ve yapılmaması gereken" davranışlar vardır.

Sadece inanç esaslarını kabul ve inancının gerektirdiği ritüelleri yapmakla dindar olunmaz. Bunlarla birlikte dinin şekillendirdiği, birey ve toplum modeline göre hareket eden kişiler, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, inandıkları değerleri davranışlarına yansıtmaktadırlar. İşte bu inançlarını davranışlarına yansıtma durumu dindarlığın etki boyutu olarak değerlendirilmektedir (Karaca, 2011:108).

Dinin bu etki boyutu, insan-Tanrı ilişkisinden daha çok insanların kendi aralarında ki ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır (Köktaş, 1993:54). Dinin ve dindarlığın etki boyutu insanın yaşamı içerisinde dinden etkilenme durumlarını içermektedir. Bazen bu etkiler çok somut iken bazen de soyut bir nitelik taşıyabilir. Glock'a göre “manevi huzur ve güven ve itimat duygusu sağlama, yalnızlıktan sıyrılarak sosyal bir çevre oluşturma, çeşitli endişe, şüphe ve korkulardan, ümitsizlikten kurtarma, zorluklarla baş etme gücü verme, gelecekle ilgili kaygılar taşımaktan kurtulma, ebedi hayatta mutluluğu yakalamak için daha iyi şartlarda bir yeniden doğuş gerçekleştirmeyi bekleme, vb. ” dinin bu soyut etkilerine örnek gösterilebilir (Glock, 1998:254); (Çekin, 2013:257).

Dinin davranışlar üzerinde ki etkileri bazı dinlerde daha pasif iken, bazılarında daha baskındır. Bunun sebebini, dinin toplumsal yapı ile özdeşleşmesinde bulabiliriz. Zira din; bireyin günlük hayatında ne kadar aktifse, toplumda o kadar baskındır.

Rudolf Otto'nun, korkutucu ve büyüleyici sır olarak nitelediği dini tecrübenin anlamını açıklamak, onun büründüğü çeşitli biçimler sayesinde muhtemel olmaktadır. Çünkü kişilerin yaşadığı içsel tecrübenin anlaşılması, onun aynı zamanda objektif anlatımının da açıklanmasıyla mümkün olabilir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2015:51).

Wach'a göre dini tecrübe; teorik, pratik ve sosyolojik olmak üzere üç farklı şekilde görünür. İman, fikir ve doktrinler dinin teorik yönünü oluştururken ibadetler de pratik boyutunuifade eder. Dinî tecrübenin geriye kalan ifadesi ise sosyolojik yönüdür.

Nitekim din, ne kadar bireysel bir olgu olsa da onun toplumsal yönünü göz ardı etmemiz mümkün değildir. Çünkü sosyolojik boyut, dinin diğer pratik ve teorik yönlerinin bir nevi tamamlamaktadır. Mesela dinî törenler, topluluğun gerçekleştirdiği basit ritüelden ibaret değildir. Aslında ayin ve törenler, dini aynı zamanda ayakta tutup, canlı kalmasını sağlarlar. Çünkü her dinin, taraftarları arasında sosyal ilişkileri devam ettirmek için cemaatsel bir yapıya ihtiyacı vardır (Akyüz, 2009:66-69).

Görüldüğü gibi dindarlık, konuyu ele alıp, araştıran ve inceleyen bir bilim insanının bakış açısına göre çeşitli boyutlara ayrılmaktadır. Alanımız gereği

sosyolojik bir bakış açısıyla incelediğimizde dindarlığın kişinin hayatındaki etkisi ve boyutu ile dinin toplumdaki görünürlüğünün ve yansımasının paralel olduğu görülmektedir.

D. Dinin Önemi

Küreselleşme ile dinin öneminin azalacağını iddia edenlerin oluşturduğu bir grubun inanç problemlerinin başında dinin önemi ve lüzumu hakkında kuşku duyma ve çoğunlukla bu sebepten ötürü dini dikkate almama meselesi gelmektedir. Bu anlayışa göre artık modern çağın insanının dine ihtiyacı olmadığına, din olmadan da insanların iyi, güzel davranışlar sergileyerek ahlâki değerlere uygun bir yaşam sürebileceklerine inanılmaktadır (Dorman, 2015:17). Halbuki din, tarih boyunca birey ve toplum hayatında çok önemli olan ve her toplumda görülen en asli kurumlardan biridir. İnsanlar arasındaki ilişkiyi, insanın tutum ve davranışını toplumların işleyişini ve tek-biçimlileşen toplumsal düzenlilikleri belirleyen ve meşrulaştıran faktörlerden biri olan din kurumu üzerinde araştırma yapmak düşünürlerin, sosyal bilimcilerin hatta teologların önemli gördüğü konuların başında gelir.

Dinin tamamen yok olmasa da bireysel alana çekileceğini iddia eden Durkheim ve toplumdaki etkisinin zamanla yok olacağı tahmininde bulunan ve hatta “dinin ölüm ilanını” veren Weber’in öngörüleri modern toplumlarda dinin giderek öneminin artması ile sarsıntıya uğramıştır (Bodur, 2016:7). Dini toplumdan, toplumu dinden ayrı tahayyül etmek imkânsızdır. Toplumsal değişme, gelişme ve dönüşümlerde din hep ana karakter olmuştur. Dinlerin birçok medeniyetin yükselişinde ve çöküşünde önemli rolleri olduğu görülmüştür (Abuzar, 2011:151). Eski Yunan filozoflarından Plutargue, “Dünyayı dolaşınız, duvarsız edebiyatsız, kanunsuz, servetsiz şehirler bulacaksınız; fakat mabetsiz ve mabutsuz bir şehir bulamayacaksınız” diyerek dinin öneminin görmezden gelinemeyeceğini vurgulamıştır (Kahraman, 1984:14).

Bir çok düşünür, toplumsal boyutta dinin etkin olduğunu kabul etmek istemese bile, bireyin yaşamına nüfuz eden ve kendini bazen derin bir celal, bazen hayranlık bazen de korku formunda dışa vuran bir duygu olarak dini, bireyin hayatının zorunlu bir parçası saymıştır (Düzgün, 2017:17).

Dinin önemini Tümer şöyle anlatmıştır. ”Din, insanlığın başlangıcıyla doğmuş, insanlıkla gelişmiş bir kurumdur. Din, daima insanlıkla beraber var olagelmiştir. Tarihin hangi dönemi incelenirse incelensin dini inançları olmayan bir toplum göremeyiz. İnsanın önemli sayılabilecek başka nitelikleri bulunsa da, din, onun en bariz niteliği olmuştur. İnsan fıtratı gereği her zaman kendisinden daha güçlü, tabiatüstü ve ihtiyaçları için kendini aşan bir kudretle bağlantısı olduğunu düşünmüştür. Dinden; insanın ya da insan topluluğunun

kopması mümkün değildir. O, hem tarihin her noktasında, hem de hayatımızın her köşesinde kendini gösteren bir olgudur. Ayrıca din, insanın başlıca ayırt edici niteliğidir. Zira akıl sahiplerinin idrak edebileceği bir durumdur. Din insanlara dinamizm veren, toplumu ve insanı ayakta tutarak canlılık sağlayan yüce bir duygudur. İnsanın ruhi ve manevi hayatını dolduran, düzenleyen, onu fazilet ve iyilik yapmaya yönelten; yalnızlığını ve sıkıntılarını gidermesinde yardımcı olan, bireye güven duygusu veren, sadece akıl sahiplerine mahsus bir dost, bir arkadaş olan dindir. Din, insanlara yön verir. En mükemmel kanunlar ve en sıkı nizamlardan daha kuvvetli bir şekilde insanları manevi varlıklarından yakalayarak kontrol sağlayan, kucaklayan bir kurumdur. Toplum düzeninin en önemli koruyucusu dindir. İktisadi ve ekonomik açıdan güçsüz toplumların hayatlarını sürdürdükleri görülmüştür; fakat dini duyguları zayıflamış, manevi olarak çökmüş toplumlar varlıklarını devam ettirememişlerdir. Dinin zayıflaması ile birlikte toplumdaki ahlaki ve hukuki suçlar artar. Çünkü din olmayınca ahlak için hiçbir yaptırım gücü kalmamaktadır" (Tümer, 1987:247).

E. Dindarlık Kavramı

Bir bakıma din ve dindarlık, kendi irade ve isteğiyle dindar olmayı benimseyen bireye hayatını nasıl devam ettireceğine dair bir çerçeve veya sınır çizmiş olmaktadır. Din, tahakküm ya da baskıyla benimsenen bir olgu olmadığına göre, bilerek ve isteyerek dindar olmayı seçen kişilerin benimsedikleri dinin ilke ve kurallarına uymaları gerektiği ortadadır. Aksi takdirde din, dindar ve dindarlık gibi değerlerin tikel ağırlıklarını kaybetmeleri söz konusu olacaktır. Dolayısıyla dini ve dini inançlarını, dindar olmayı önemli bir olgu olarak gören dindar bireyler önemli sorumluluklar taşımaktadırlar. Zira dindar bir birey, hem inandığı dini inancın gereklerini ifa etmekle hem de dindar bireyde olması gereken özellikleri taşımakla ve temsil etmekle sorumludur. Burada sadece bir dinden özellikle de İslam'dan bahsetmediğimizi, burada yazılanların tüm dinler, dindarlar ve dindarlıklar için geçerli olduğunu belirtmekte yarar vardır (Bilgin, 2014:77).

İslam söz konusu olduğunda "dindarlık" kavramı ile anlatılmak istenen, onun takvanın türlü şekilleri ile kayıtlı olmasıdır. Bununla beraber dindarlık bireysel inanç ve yorumlara paralel olarak subjektiflik arz edebilir (Subaşı, 2014:32).

Sosyologlar, belki de dindarlığın tanımındaki zorlukları aşabilmek adına iki yaklaşım türü geliştirmişlerdir. Nitekim Batı'da yapılan bazı empirik din sosyolojisi çalışmalarında dindarlık, dini grup üyeliği ve bireysel tutumlardaki dini farklılaşma esasına bağlı olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Birinci yaklaşımın merkezinde insanların dini topluluklarla olan ilişkileri yer alır. Buradan

hareketle bazı sosyoloji uzmanları insanların tutum ve davranışlarındaki farklılıkları, dini gruplarla olan ilişkilerine bakarak ölçmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla bu şekildeki bir yaklaşım dindarlıktan daha çok, dini oluşumlara odaklanarak incelemede bulunur. İkinci yaklaşımda ise bireysel özgürlükler, eğilimler ve bazı değişkenler aracılığı ile din tanımlanır (Köktaş, 1993:62-67;Johnstone, 1992:58-60; Karaşahin, 2008:192).

Karaca'ya göre, dinin nesnel boyutu ile insanın subjektif özelliklerinin bir karışımı olan dindarlık, içine kültürü de katarak birlikte şekillenmektedir. Böylece bireyin ya da bir topluluğun dindarlık ölçüsü, bu üç özelliğin karşılıklı etkileşimlerine göre belirlenmektedir. Mesela, Türk Müslümanlığını Arap Müslümanlığından ayıran unsur kültürel unsur iken, samimi dindarı münafıktan ayıran kişisel unsurlardır (Karaca, 2011:79).

Her bireysel dini yaşantı, belirli bir kültürel ve sosyo-ekonomik çerçevede yer aldığı için birbirine göre çeşitlilik arz eder. Mesela, ibadethaneye devam etme, ibadethane için gönüllü çalışma ve bağış yapma, dini kitaplar okuma, dini inançlara ve değerlere inanma ahlaki ilkelere bağlı olma yoksula yardım etme ve hatta yetimin başını okşama gibi davranışlar dindarlık göstergesi olarak görülmektedir (Kirman, 2011:90).

Kurt ise; "dindarlık, bireyin hem formel ibadetlerinde hem de bütün davranışlarında sergilediği öznel bir kulluk göstergesidir. Dolayısıyla dindarlığın öznelliği bu kulluk derecesinin empirik ölçütlerle tespit edilmesi hususunda işleri zorlaştırmaktadır " demektedir (Kurt, 2009:2-3).

Toplumda dindarlık olgusu, bireyden bireye, bir gruptan, cemaatten yahut bir çevreden bir başkasına ve hatta dönemden döneme önemli değişikliklere ve çeşitlenmelere ve farklılıklara sahne olan dinamik ve diyalektik bir olgu olarak görülebilmektedir (Günay, 2006:9).

Dindarlık ile ilgili uygulamalı çalışmalar yirminci yüzyılda Le Bras ile başlamıştır. O, dinî yaşantı, iman, ibadet, cemaat gibi konular üzerinde durmuş ve bunu yaparken dolaylı gözlem, dolaysız gözlem metotları ve kantitatif teknikler uygulamıştır. Le Bras'dan sonra da birçok araştırmacı tarafından da uygulamalı çalışmalar yapılmaya devam etmiştir. (Günay, 2006: 2-3). İnsanların yaşadıkları ortamları, sosyo-ekonomik statüleri, toplumun farklı kesimlerinde ortaya çıkan dinî tutum ve davranışları ve diğer toplumsal müesseselerle (ekonomi, siyaset, ahlak) olan etkileşimleri, davranış biçimleri ve bunların yaş, cinsiyet gibi demografik değişkenlerle olan ilişkileri incelenmiştir. Bu bağlamda dini davranış bilimsel bir duruma taşınmıştır. Dindarlık ölçme çalışmaları sayesinde çok sayıda ölçeğin geliştirildiği görülür (Günay, 2011:185-186; Sönmez, 2016:563).

Görüldüğü gibi din sosyolojisinde dindarlık ve dindarlığın ölçülmesi hususu oldukça önemlidir. Yapılan "dindar" tanımlarının, çok farklı dini inanışların olması ve bu inanışların farklı ritüellere sahip olması sebebi ile çok çeşitli olduğu ortadadır. Din sosyologları arasındaki asıl farklılık ve sıkıntı, dindarlığın nasıl ölçülebileceği konusundadır. Dindarlığı ölçtüğünü iddia eden birçok ölçeğin birbirlerinden farklı oluşu, birçok soruyu cevapsız bırakmaktadır. Tüm bu zorluklara rağmen, dindarlığı ölçmek sosyologlar tarafından istenmekte ve doğru bir şekilde ölçmek için titizlikle çalışmalar yapılmaktadır. Sonuç olarak; dindarlığı ölçmek için dindarlık ölçekleri geliştirme çabaları, bilim insanlarının zihnini daha uzun yıllar meşgul edecek gibi gözükmektedir.

1. Bireysel Dindarlık

Sosyoloji yalnızca grup dinamiklerini, sosyal yapıları ve sosyal değişmeyi açıklamakla kalmaz aynı zamanda birey üzerine de yoğunlaşır. Bireyin sosyolojik açıdan incelenmesi demek; fikirlerinin, benlik tasvirlerinin ve aksiyonlarının, sosyal bağlamlar tarafından ne düzeyde etkilendiğinin araştırılması demektir. Mesela sosyoloji bir bireyin benlik görüşünün diğerleriyle etkileşimine dayalı olarak geliştiğini ileri sürmektedir.

Din, ferdi anlamda, "insanların aşkın olanla bağ kurmalarını sağlayan", (Kara, 1997:112)"dünya kurma", (Berger, 1993:52) içinde bulunulan dünyayı teşhis etme ve bu dünyada insanın kendisini bir yereteessüs etmesinin modeli olma (Mardin, 1995:51) gibi bir takım fonksiyonları üstlenir.

Din sosyolojisinin sorduğu temel soru şudur: İnsanlar niçin bir dini benimsiyor ya da bir dine inanıyor? Bu soruya beş farklı teori cevap vermeye çalışmaktadır. Bu teorileri anlatırken, organizasyonel bağlamda ifade edilen bireysel dini bağlılıklar ve aidiyetlerle, daha özel ve bireysel dindarlık arasında keskin ayırımın yapılamayacağını belirtmekte yarar vardır. Burada sosyal tecrübelerin dini bağlılığı nasıl geliştireceği veya zayıflatacağı meselesi üzerinde durmak istiyoruz.

1. 1. Yoksunluk Teorisi

Yoksunluk teorisi dini bağlılığın, bireylerin hayatında engellerle karşılaşması durumunda dinin, önemli bir fonksiyon sağladığını dolayısıyla sıkıntıların dine olan ihtiyacı artırdığı görüşünü savunur. Yani, bu âlemin dışında bir alemin varlığı, sosyal değerlere, beklentilere veya arzulanan durumlara ulaşmadaki çabalarda kaçınılmaz bir şekilde tecrübe edilen engellenmeleri ve olumsuzlukları telafi etme işlevi görmektedir(Argyle ve Hallahmi, 2004:259, 260).

Dinle ilgili araştırmalarda yoksunluk mefhumunun kullanılması Karl Marx'a kadar uzanmaktadır. Marx; dinin, toplumun ezilen kesimleri yani sosyal hiyerarşinin alt basamaklarında yer alanların beklentilerine bir tür telafi ve teselli sağlama işlevi gördüğünü, adaletsizliklere ve acılara karşı bir çeşit protesto ve tepki olduğunu, şu sözlerle ifade etmektedir: "Dini ızdırap, aynı zamanda gerçek ızdırabın bir ifadesi ve gerçek ızdıraba karşı bir protestodur. Din, bastırılmış varlığın müşahedesi, tıpkı ruhsuz bir dünyanın ruhu olduğu gibi kalpsiz bir dünyanın kalbi ve ezilenlerin iç çekişidir. O, insanların afyonudur" (Marx ve Engels, 2007:122).

Bu teoriyi geliştiren en önemli sosyolog, Charles Glock'tur. O'na göre beş yoksunluk biçimi vardır. Bunlar ekonomik, sosyal, organizmal, ahlaki ve psikolojik yoksunluktur. Ekonomik yoksunluk bir kimsenin mali durumu iyi olmadığında meydana gelirken, sosyal yoksunluk, toplumda arzu edilen statüye ulaşamayanları ve yalnızlık ya da sosyal tecrit içerisinde olanları ifade eder. Organizmal yoksunluk, bazı insanların diğerlerine göre hastalık veya fiziki, zihni engeller sebebi ile toplumda kendilerini yetersiz hissedenleri anlatır. Ahlaki (etik) yoksunluk; bireyin kendi değer düzeni ile toplumun değer düzeni arasında çatışma yaşanması sonucu ortaya çıkan bir yoksunluk çeşididir. Glock'un listesine göre sonuncu yoksunluk biçimi ise; psişik(ruhsal) yoksunluktur. Bu yoksunluk formu, kişinin kendisini dünyaya yöneltecek uygun açıklama sisteminin var olmadığı kanısıyla ortaya çıkar.

Bilim insanları yoksunluğun nasıl ölçülebileceği ya da kimin yoksun sayılıp kimin sayılamayacağı hakkında tartışmaya devam etmektedirler. Ayrıca, yoksunluğa sahip olmasına karşın dine yönelmeyi tercih etmeyen insanların varlığı, dinin kompleks ve çok yönlü bir fenomen olduğunu ispat etmektedir.

1. 2. Sosyalleşme Teorisi

Bir diğer teori olan sosyalleşme kuramı, doğumdan itibaren nasıl yetiştirildiysek düşünce ve davranışlarımızı o şekilde şekillendirdiğimizi ifade etmektedir. Bu teoriye göre dini davranış, inanç ve tecrübeler kültürün bir parçasıdır ve kültürün diğer unsurları gibi nesilden nesile aktarılmaktadır. Dünyanın değişik bölgelerinde büyüyen gençler ve çocuklar, içinde yetiştikleri bölgeye ait dini inanışları benimsemeye meyilli olurlar. Dünyadaki farklı ülkelerin dinleri hakkında konuştuğumuz da bu dinlerin hemen hemen hiç değişmediğini, zaman içinde kalıcı olduğunu varsayıyor olmamız; açık bir şekilde, diğer inanç ve tutumlar gibi dinin de sosyalleşme süreçleri vasıtasıyla öğrenildiğini varsayan bir gerçekliktir (Argyle ve Hallahmi, 2004:259, 260).

Sosyalleşme çoğunlukla insanların tedricen toplumsal rollere göre yetiştikleri ve yönlendirildikleri, bu rollerin beklentilerine uymayı öğrendikleri süreç

olarak tanımlanır. Ebeveynler, öğretmenler ve diğer yetişkinler bireylerin çocukluk çağlarında ki en önemli rol modelleridir. Çocuklar öğrendikleri bu rollerden davranışlar tayin ederler.

"Sosyolojik rol teorisi; bireylerin, yüksek oranda diğerlerinin beklentileri tarafından kontrol edildiklerini ve en nihayetinde beklentiler sonucu oluşan davranış ve düşünceleri içselleştirerek kendilerine ait bir parçası yaptıkları kalıplar içinde düşündüklerini ve aksiyonda bulunduklarını öngörmektedir. Başarılı sosyalleşme sonucunda, sorumluluk bilinci oluşturan bir sosyal kimlik inşası gerçekleşir"(Argyle ve Hallahmi, 2004:259, 260).

Bir kaç empirik araştırma dindar ebeveynleri dindar olmayanlara göre çocuklarının dindar yetişmelerinde etkili olduğunu göstermiştir. Şüphesiz, çocukların ebeveynlerinin inanç ve pratiklerini terk ettiği ya da karşı çıktıkları örnekleri de vardır. Ya da, dini hareketlerin zamanla değişime uğrayabileceği gözden çıkarılmamalıdır. Bu istisnalar bize insanoğlunun bir makine olmadığını hatırlatır.

1. 3. Rasyonel Seçim Teorisi

Rasyonel seçim teorisi, din sosyolojisinde yeni bir paradigma olarak yer almıştır. Bu teori, ekonomik bir piyasada insanların nasıl davrandıkları hakkında iktisat teorisinden mülhem olarak bu nosyonu, arkadaşlık, sevgi ve din gibi hayatın tüm alanlarına genişletmektedir. Rasyonel seçim teorisine göre insanlar durumu rasyonel bir şekilde değerlendirip, alternatif aksiyonların en iyi muhtemel dökümlerini elde ederek, amaçlarına en az risk ve maliyetle ulaşmaya çalışırlar(Furseth ve Repstad, 2011:213).

Rasyonel seçim teorisi en önemli temsilcisi, Rodney Stark'dır. Stark ve arkadaşlarına göre, tüm insanlar ebedi hayatı istemektedirler. Bu yüzden sonsuz hayatla ilgili en inandırıcı vaatlerde bulunan ve kendilerine en çok fayda sağlayacak olan dini hareketler çok fazla taraftar bulurlar. Düşük profilli ve daha az yarar sağlayan gruplar ise daha az taraftar toplayacaklardır.

Birçok sosyal bilimci sosyal aktörlerin çok fazla bireyselci olmasından yola çıkarak teorinin iddia ettiği kadar insanların kişisel çıkarları doğrultusunda hareket edecekleri tezini eleştirmiştir. Çünkü bu teori sosyal aktörlerin sosyal ve kültürel bağlamlarından kopuk olduklarını varsaymaktadır. Her müesses sosyal yapının milyonlarca insanın bireysel tercih öncülünden hareketle oluştuğunu düşünmek oldukça zordur.

1. 4. Anlam Arayışı Teorisi

İnsanların niçin dindarlığı seçtiklerine dair ortaya koyulan bir diğer teori ise anlam arayışı teorisidir. Bireyin amaç yönelimli ve makul derecede rasyonel

olduğunu varsayarak, bireysel dindarlık anlam ve aidiyet aramanın bir ifadesidir diyebiliriz.

Daha çok fenomenolojik, yorumlayıcı ve inşacı sosyolojik perspektiflerle ilişkili olan vedinin, toplumsal olarak paylaşılan bir anlamlar seti sunduğuna vurgu yapan teoridir(Kobya, 2015:61).

Birey bilinçli ve şuurlu bir varlıktır. Dolayısıyla çevreden gelen uyarıcılara otomatik tepkiler vermez. Bireyler kendilerini buldukları sosyal bağlam temelinde hareket ederler. Sosyal bilimci, bireysel aksiyonu anlamak için aktörün motiflerini, amaçlarını ve niyetlerini anlamalıdır.

İnsanlık tarihinin çoğunda din, önemli bir anlam sağlayıcı olmuştur. İnsan, anlam ve düzen arayan bir varlıktır. Weber anlam arayışının hem entelektüel hem duygusal olduğunu savunur. Weber'e göre, hayatın anlamı, başlangıcı, sonu, ölüm, kötülük gibi temel varoluşsal ve entelektüel sorunları çözmede toplumsal olarak paylaşılan bir anlamlar seti sunan dindir. Din; hayatın, bilim tarafından çözümlenemeyen şeytan, kötülük problemi ve ölüm gibi irrasyonel yönlerini anlamlandırma ile ilgilenir (Argyle ve Hallahmi, 2004:250).

F. Toplum ve Din

Tablamacıoğlu; din sosyolojisinin konusunu kısaca "kolektif din hayatının, din ve toplum arasındaki etki ve tepkilerin ve dini oluşumların analiz edilmesi" olarak tarif etmiştir (Tablamacıoğlu, 1974:164). Bu bağlamda sosyoloji biliminin ilgi alanı içinde dinin toplumla olan münasebetinin incelenmesi önemli bir yer tutar (Günay, 1982:71).

Din toplumsal hayatın hemen her alanında insanları etkisi altında bırakan doğal ve sosyal bir gerçekliktir. Din ve toplum arasındaki ilişkiler tek yönlü değil, karşılıklı etki esasına dayanır. Dolayısıyla bu iki kavramı birbirinden ayrı düşünmek imkansızdır. Yani, din toplumu, toplumun kültürünü, toplumsal norm ve değerleri etkilediği gibi onlarda dini etkilemektedir.

Wach, "din ile topluluk arasındaki ilişkinin yakından ve sistematik bir şekilde incelenmesi halinde, bunun birinci derecede, dinin topluluk üzerindeki etkisi biçiminde var olduğunun görüleceğini" belirtmektedir (Wach, 1995:17).

Toplumun zihniyet yapısını oluşturan din, kültürleri etkileyerek cemiyet hayatını şekillendiren bir olgudur. Berger'e göre, toplumsal gerçekliğin en önemli öğelerinden birisi olan din, toplumsal yapının davranışlarının belirlenmesinde stratejik bir konuma sahiptir. Dolayısıyla din, insanın "kozmos tasavvurlarında" (dünya kurma) oldukça önemli bir rol oynamaktadır(Berger; 1993:58).

Dinin toplumsal işlevlerini maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

- Bağlılarına çeşitli toplumsal olaylar karşısında takınacakları tutum ve davranışları belirleyen zihniyet ve ideoloji kazandırır. Her din temel bir bilişsel yöne sahip olup insanlara belirli bir mantalite ve dünya görüşü sunar. İnançlı insanlar, dinin kendilerine kazandırdığı düşünüş yapısıyla, mesela dünyevi olaylar karşısında nasıl davranmaları gerektiğini belirlerler. Bu bağlamda, bazı bireyler dünyada karşılarına çıkan tüm olumsuzluklara karşı negatif bir yaklaşım sergilerken, bazıları pozitif bir tutum içinde olabilir.
- Bütünleştirme; dinin bir diğer toplumsal işlevidir. Toplumda bazı fiillere kutsallık izafe edilip, yapılmaya teşvik edilmesi, bazılarının ise yapılmasının yasaklanarak günah kabul edilmesi, toplumda sembolik bütünleşmeyi sağlar. Kontrol mekanizması görevini üstlenen din, bireylerin her çeşit tavırlarının, ilgili toplumun değer yargılarına uygun olmasını sağlar. Ayrıca, toplumun tüm bireylerinin ortaklaşa yaptıkları dinsel ayinler ve törenler, topluluk ruhunu gelişmesini sağlayarak, bireyler arasındaki kaynaşmayı temin eder (Keskin, 2004:14). Mesela, ahilikte işe topluca dua yapıldıktan sonra başlanması, işlerinin bereketli geçmesi adına motivasyon sağlayan sembolik bir hareket, ritüeldir. Dini inanca ait tören ve sembolik hareketler, toplum için gerekli ve yararlı fonksiyonlar sağlamak suretiyle, grubun kendi içindeki uyumunun ve dayanışmasının korunmasına ve bu özelliklerin devam ettirilmesine katkıda bulunurlar. Durkheim din için; "Ayrılmış, men edilmiş mukaddes şeylerle ilgili inanç ve aksiyonların öyle dayanışmalı bir sistemidir ki, bu inanç ve aksiyonları kabul edenleri ümmet (eglise) denen tinsel (manevi) bir kamu (communaute) halinde birleştirmektedir. " demektedir (Kösemihal, 1971:104). İbn Haldun'da dinin bütünleştirici, kaynaştırıcı güç ve işlevi üzerinde önemle durmuştur. Aynı dini inanca sahip olan insanların aralarında, dini temele dayanan bir asabiye söz konusudur ve dinin toplayıcı, bütünleştirici etkisi onlarda ortak bir ideoloji oluşturmuştur. Bu bağlamda İbn Haldun, aralarında sürekli bir ihtilaf ve çatışma yaşayan Arapların bile din etrafında birbirlerine kenetlenerek mülkü elde edebileceklerini İslam tarihinden verdiği çeşitli örneklerle ifade etmiştir (Haldun, 2013:378). Bu bağlamda sosyal bütünleşmeyi sağlayan en önemli fenomen dindir.
- Dinin bütünleştirici yönü bulunduğu gibi çatıştırmacı yönü de bulunmaktadır. Dinin birbirinden farklı yorumlanması sonucu, toplum parçalanıp tefrikaya düşebilir. Özellikle, din ilk ortaya çıktığı dönemde ve hatta sonraki dini ikaz ve uyarının yoğunlaştığı dönemlerde, toplumu inananlar ve inanmayanlar şeklinde ikiye ayırması, dinin 'ayırıcı' bir işleve de sahip olduğunu göstermektedir (Dursun, 1992:25-26). Nitekim, aynı toplumda farklı sosyal sınıflar ve gruplar ile, farklı yapı ve anlayışlara sahip olan dinî gruplar (mezhep, tarikat ve cemaat) kaynağını dinden almaktadırlar (Wach, 1995:153-261). Bununla birlikte Wach, her şeye rağmen dinin toplum içerisindeki yapıcı ve birleştirici gücünün, ihtilaf yaratıcı ve parçalayıcı fonksiyonundan kat kat daha fazla olduğunu belirtmiştir (Günay, 2011:294-314).
- Aslında bütünleştirme işlevi ile yakın ilgili olan organizasyon kavramı, karizmatik bir lider etrafında toplanan insanların oluşturduğu oluşumları, cemaatleri, parti ve kurum organizasyonlarını, bürokratik ve hiyerarşik yapılanmaları, siyasal ve dini hareketleri içerir.

- Bir diğer toplumsal işlev sosyalizasyondur. Din bazı karakterleri öne çıkarır ve onların rol model olmalarını sağlar. Birey bu rol modellerden hareketle sosyal yapıya uygun değerleri, tutum ve davranışları, içselleştirerek benimser. Böylece insanların sosyalleşmesini sağlar.
- Yapılandırma, yine dinin toplum üzerindeki başka bir işlevidir. Din toplumun sosyolojik ve kültürel yapısında bir fenomen olarak kabul edilmektedir. Toplumu düzenleyen ve toplumun uyması gereken kurallar sistemini din yapılandırır. Bu bağlamda her din, inananlarına olaylar karşısında ne şekilde hareket edeceklerine ilişkin belirli davranış modelleri önermektedir. Din sosyal hayatın bütün alanları ile ilgili normlar geliştirir ve düzenlemeler yapar (Keskin, 2004:14). Nitekim J. Wach'a göre, teoriden bakıldığında toplum hayatını düzenleyici kurallar koyan din, pratikte ise öteden beri var olan toplumun içine işlemek suretiyle onu bir dereceye kadar yeniden düzenler (Wach, 1987:37). Dinin toplumsal yapılandırıcı işlevinin yanı sıra toplumun yapısını değiştirici özelliği de bulunmaktadır. Çünkü din sosyal değişim aracıdır. Bu bağlamda, din geldiği toplumun önceki kurumlarını, toplumsal yapısını bir takım değişikliklere uğratarak yeni bir toplumsal yapı oluşturur. Bu değişimleri gerçekleştirirken aynı zamanda bir kaos veya karışıklığa meydan vermemek için, toplumu yeni dinî kaidelerle kurarak farklı bir toplumsal yapı oluşturmaktadır. Bu noktada din, kurmuş olduğu yeni toplumsal yapıyı korumak ve sürdürmek görevi ile de karşımıza çıkmaktadır (Dursun, 1992:25-26).
- Dinin etkili bir sosyal işlevi de bireye kimlik kazandırmasıdır. Kimlik kazandırmasından kasıt, varlık, aidiyet ve taraf olma bilincidir. Dini inançlar bireyler ve gruplar için kimlik kalıpları meydana getirirler. Din insanların hayatını anlamlı hale getirir. Böylece birey için kimlik bunalımına düşme tehlikesi bertaraf edilmiş olur.
- Din, kültürün muhafaza edilerek, kuşaktan kuşağa aktarılması ve süreklilik kazanması noktasında muhafazakar ve meşrulaştırıcı özelliği ile işlevseldir.
- Din yeri geldiğinde devlet ile toplum arasında tampon vazifesi yapar. Devletle toplum arasında aracı bir kurumdur.
- Topluma referans noktası kazandırarak, bireyin gündelik dünyadaki zorlukları aşması sağlanır. Böylelikle bireyler başlarına gelen her istemedikleri olayı dinin verdiği destek sayesinde atlatarak, hayatlarına anlam kazandırırlar. Anlam verme işlevinde din, belli başlı varoluşsal problemler olan maddi yetersizlik, adaletsizlik, haksızlık, üzüntü, ayrılık, acı çekme ve ölüm gibi olguların insanlara nihaî olarak anlamlı kılındığı bir dünya görüşü ve kozmos temin eder (Coşkun, 2003:15).
- Din toplumda bireylerin yapmış olduğu davranışların meşru görülmesini sağlar. Bu davranışlar din referans alınarak yapıldığı için toplum tarafından haklı ve geçerli kılınır. Bu bağlamda dinin meşrulaştırıcı bir işlevi vardır diyebiliriz.

G. Din ve Ahlak

Düşünce tarihinde ahlakın çeşitli tanımları yapılmıştır. Mesela Güriz ahlakı; "toplumda kabul edilip benimsenen ve insan davranışlarını düzenleyen kurallar" olarak tanımlamıştır (Güriz, 1999:13). İzverene göre ise; insanın duygu ve düşünce güçleri arasındaki uyum ve dengeyi sağlamaya yönelik değer

yargılarının tümüne ahlak denilmektedir(İzveren, 1980:97). Arslan ise ahlakı, insanların kendilerine göre yaşadıkları ilkeler topluluğu ve kurallar bütünü olarak ifade eder(Arslan, 1998:119).

H. Ziya Ülken "Ahlaklılığı içgüdülerde, sosyal baskının çatışmasında aramalıyız. Bu çatışma hali, içgüdülerin sosyalleşmesi, ihtiraslarımızın ahlakileştirilmesi demektir. Bu çatışma bizde karakteri teşkil eder. . . "demektedir (Ülken, 1943:260) .

Din ile ahlak arasında gelişen münasebetler düşünürler tarafından iki şekilde ele alınarak incelenmiştir. Birincisi, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın hâkim olduğu kültürlerde yetişen düşünürler ahlakı dine bağlamakta ve bu bağlamda dini vasfı ağır basan bir ahlak anlayışına, "teolojik ahlaka" yol açmaktadır. Diğeri ise insanın ahlaki tecrübelerinden hareket ederek dini ve ilahiyatı temellendirmeye çalışan "ahlak teolojisi"dir. Bu ikinci görüşü "ahlak delili" ile ön plana çıkaran Kant'tır (Aydın, 2012:306-307).

Felsefede "ahlakta orta yolda olmak" düşüncesinin kökenleri Platon'a kadar uzansa da, bu konuyu Aristo'nun daha sistematik hale getirdiği düşünülmektedir. Aristo, Nikomakhos'a Etik'te, insan ruhuna ait olan, öfke, şehvet, kıskançlık, savurganlık gibi duygularda ifrat ve tefrite kaçmadan orta yol bir davranışın erdemli olmanın temeli olduğunu söyler (Çetintaş, 2014:120).

Yine benzer şekilde bir tanımla Farabi; ahlakta orta yolu, iki aşırı uç arasındaki orta ve mutedil fiiler olarak ifade eder (Çetintaş, 2014:121).

Vahye dayalı olarak inen dinlerin ana gaye ve hedefi, ahlaki bir toplum oluşturmaktır. İslâm dini genel olarak itikat, ibadet ve ahlâk olmak üzere üç temel esas üzerine oturmaktadır. Hz. Muhammed'in "Ben ahlaki güzellikleri tamamlamak için gönderildim" sözü bu hedefi açık bir şekilde ifade etmektedir. "İnsan, ibadeti az da olsa, ahlakının güzelliği sayesinde ahirette şerefli yerlere ve büyük derecelere yükselir" hadisi ise, bize İslam'ın ahlak konusundaki hassasiyetini göstermektedir. Kur'an'da ise; "Ey iman edenler! Allah'tan korkunuz ve doğrularla beraber olunuz" (Tevbe, 113/119). "Emrolunduğun gibi doğru ol"(Hud, 11/112), ayetleriyle ahlaklı olmanın önemi ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere burada ahlaklı olma ve doğru olma aynı anlamlarda kullanılmıştır.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların günlük yaşamlarında sergiledikleri davranışlarda aşırılıktan uzak, ölçülü ve mutedil davranmaları gerektiği ifade edilmektedir.

Sosyolojik açıdan ahlak ile din arasında iki temel ilişkiden bahsedilebilir. Bunlardan biri, ahlak ve dinin özü itibariyle ne olduğunu tanımlamaya çalışa-

rak inceler. Diğeri de ahlakın ve dinin toplumsal açıdan bireylere ne sağladığı ve ne işe yaradığı üzerinde durur (Eyüpoğlu, ve Perşembe, 2018:79).

Birçok sosyoloğa göre, örf ve adetler yer ve zamana göre değişirler. Yani izafidirler. Dolayısıyla değişmez ve evrensel olan bir ahlaktan bahsedilemez. Toplumlara ve yaşadıkları zamana göre birçok ahlak çeşidinden bahsetmek mümkündür. Mesela belli bir topluma ve belli bir zamana göre ahlaklı sayılmayan bir davranış biçimi, başka bir toplum ve zaman için ahlaklı sayılabilir. Bu şekilde ahlakın evrenselliğini kabul etmeyen pek çok felsefi ve sosyolojik görüşler olmakla beraber Marksist sosyoloji bu konuda daha ısrarcı bir tutum içinde olmuştur. Materyalizme göre ahlak, ekonomik hayatın bir yansımasıdır, yani ekonomik durumun ürünüdür.

Kısaca, düşünce tarihinde ahlakın kaynağının din değil, toplumun değerleri olduğunu iddia eden sosyologlar çıkmışsa da, modern dünyada ki gelişmeler bu tarz düşünceleri haklı çıkarmamıştır. Din ahlaki kuralları belirleme ve uygulamada temel kaynak olarak alınmaya devam etmiştir.

Okullarımızda verilen Din Kültürü ve Ahlak bilgisi adı altında ahlaki değerler ve ahlaki eğitim verilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca şeffaf, denetlenebilir ve sorumluluk yüklenebilir olmak kaydıyla dini oluşumların açtığı kurs adı verilen yerlerde de dini eğitimin yanı sıra ahlaki eğitiminde verildiği bilinmektedir.

H. Gençlik Dönemi

Genç ve gençlik tanımlanmaya çalışıldığında, gençlik tanımının daha çok bir yaş kategorisi olarak biyolojik gelişime vurgu yapan bir şekilde yapıldığı görülür. Gençlik döneminin tarihsel ve toplumsal olaylardan etkilenen ve değişip dönüşen anlamını göz ardı eden bir tanım dar bir tanımdır. Ayrıca, gençliğin dinamik, yenilikçi ve güçlü yönlerini vurgulayan tanımlar olduğu gibi, ergenlik dediğimiz dönemden kaynaklanan problemli, uyumsuz, bencil, ve asi olarak nitelenen olumsuz yönlerine değinen tanımlar da bulunur. Öte yandan bazı tanımlarda gençlik toplumun geleceğinin teminatı ve ekonomik büyümesi için yatırım yapılan bir nesne ya da araca dönüştürülerek değerli görülür. Bir başka açıdan gençlik, bireysel olgunluğa geçiş süreci olarak tanımlanarak, yetişkinliğe ulaşmaya çalışan ve bu anlamda eksik yönlerini açığa vuran bir süreç olarak nitelenir. Böylece gençlik dönemi olumlu ya da olumsuz anlamlarıyla sosyal pratiklerle inşa edilen kalıp yargılara göndermede bulunur (Kurtaran ve Nemutlu ve Yentürk 2003:4-6). Yani, gençlik tanımları oldukça çeşitli ve birbirinden farklıdır.

Birey, çocukluk çağından yaşlılık dönemine kadar gelişen hayat yolunda birbirinden farklı gelişim dönemlerinden geçer. Bu dönemler içerisinde birbirinden farklı fizyolojik ve psikolojik bazı özellikler gösterir (Koç, 2004:231-256).

Aile çocuğun gelişimini ve sosyalleşmesini etkileyen en önemli faktördür; ancak tek faktör değildir. Çocuk Çocuk yetiştirme yönteminin başarısı gencin bireysel özelliklerine ve ailenin içinde bulunduğu toplumun değerler sistemine ve beklentilerine bağlıdır. (Kirman ve Apaydın, 2006:112)

Gençlik dönemini, Birleşmiş Milletler Örgütü (BM) 12-24 yaş aralığı olarak belirlemiştir. Türkiye ise BM'in belirlediği 12-24 yaş arasını kabul ederek, bu dönemi gençlik dönemi olarak benimsemiştir. Böylece bireyin ergenlik yaşına girmesiyle başlayan gençlik süreci, 18 yaşından sonra göreceli olarak yetişkinlik dönemine adım atmış olmakla sonlanmaktadır (Yazıcı, 2001: 9).

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (Unesco) tarafından yapılan tanıma göre ise ergenlik veya gençlik;bireyin, öğrenim gördüğü ve eğitim alması nedeni ile ekonomik bağımsızlığına henüz kavuşamadığı ve medeni durum olarak da evli olmadığı bir gelişim dönemdir (Kulaksızoğlu, 1997:45).

Biyolojik yaklaşımla tanımlamak istersek; ergenlik dönemi puberte ile başlayan ve kimliğin kazanılması ile sonlanan çocuklukla genç yetişkinlik arasındaki dönemdir. 12-22 yaşları arasını kapsayan fiziksel, psikolojik ve sosyal bir gelişme ve olgunlaşma sürecidir (Alisinanoğlu, 2002:62-63). Biyolojik gençlik tanımları, görüldüğü üzere bireyin akıl baliğ olarak kabul ettiğimiz, dini emir ve yasaklardan da sorumlu tutmaya başladığımız dönem ile 20-22 yaş arası dönemi kapsamaktadır. Biyolojik tanım tamamen bireyin fiziksel ve biyolojik yapısına göre yapılmıştır.

Psikolojik yaklaşım ise gençliği, bir kriz dönemi olarak ele almaktadır. Bunun sebebini ise ruhsal ve duygusal dünyasında meydana gelen değişim ve dönüşümlere bağlamaktadır. Bu yaklaşıma göre gençlik, çabuk heyecanlanma, kararsızlık, güvensizlik, çalışmaya karşı isteksizlik, bencillik, kendini yüceltme, bağımlılık, isyankarlık gibi hisler arasında gelgitlerin yaşandığı bir dönemdir(Karaşahin; 2015:237-238). Gençlik döneminde yaşanan bu düşünce, duygu, davranış, ve tutumları, Erikson; "normatif kriz" ya da "kimlik arayışı" olarak ifade eder (Erikson, 1968:158).

Gençlik döneminin başlıca özelliklerini Gündüz, şöyle sıralamıştır:

- Somut düşünmeden soyut düşünceye geçildiği bir dönemdir.
- Dini şuurun uyandığı bir dönemdir.
- Cinsellik duygusunun uyandığı ve geliştiği bir dönemdir.
- Kimlik arayışının ve şahsiyet oluşumunun yaşandığı bir dönemdir.
- Kişi kendi kendini tanımaya çalışır.
- Bağımsızlık duygusu gelişir.
- Değer ve anlam duyguları gelişir.
- Dini şüphe ve çatışma yaşanabilir.

- Bireye akranlarının etkisi oldukça yoğundur (Gündüz, 2010:68-79).

Psikanaliz kuramın kurucusu Freud'a göre; Gençlik dönemi çocuklukta yaşanan bir çatışmanın yeniden yaşanma sürecidir. Yine bu kurama göre; gençler, kimi zaman toplumsal hayata hızlı bir şekilde atılma arzusu duyarken, diğer taraftan yalnızlık özlemi çekerler, kimi zamansa bir lidere sarsılmaz bir inançla bağlılık hissederken diğer taraftan isyan etme eğilimi içinde olurlar. Yani zıt duyguları bir arada yaşarlar (Özbay-Öztürk, 1995:15-16; Parlak, 1999:11-12).

Görüldüğü üzere yapılan psikolojik tanımlar, bireylerin ruhsal gelişimi baz alınarak, gençliğin duygusal dünyasında meydana gelen değişimler çerçevesinde yapılmaktadır.

Gençlikle ilgili teorilerin, her disiplinin kendi perspektifinden bakışı ile oluşturulduğu görülmektedir. Psikolojik ve biyolojik yaklaşım dışında elbette sosyolojik kuramlar da geliştirilmiştir. Bu çalışmada konusu gereği sosyolojik kuramlara yer verilmektedir.

1. Sosyolojik Açıdan Gençlik

Gençlik problemini araştıran sosyolojik çalışmalar, eski bir geçmişe sahip olmakla beraber, zaman içinde bu araştırmalar "gençlik sosyolojisi" adı altında incelenerek, alt bir disiplin olmasına sebep olmuştur.

Sosyologlara göre gençlik, biyolojik ve psikolojik faktörlerden daha çok toplumsal faktörlerin şekillendirdiği oldukça karmaşık bir kavramdır. Biyolojik, sosyolojik ve psikolojik gelişme sosyal ve kültürel yapısal unsurların etkisi altında tamamlanır. Bu nedenle gençlik, sosyal bir çevrede varlık alanı bulurken, toplumu biçimlendiren, değiştiren ve dönüştüren yapısal faktörlerin etkisi altında kalır. Sosyolojide gençlik, sosyal ve kültürel anlamda inşa edilmiş bir "statüyü" ifade eder ve anlaşılması zor, bir o kadar da karmaşık bir olgudur. Yani gençlik, sosyal ve kültürel açıdan kurgulanmış ve çelişkili yapısal özellikler ile kuşatılıp çevrelenmiş bir sosyal kategori olarak karşımıza çıkar. Bir toplum içinde yetişen birey, çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemlerinin her birine özgü dini yaşantı, kültürel hayat ve sosyal değerler sistemine göre tutum ve davranışlarını şekillendirerek yaşamını devam ettirir. Bu bağlamdat oplumlarda insan yaşamının bir bölümü olan gençlik dönemine geçiş ve bu dönemden çıkışı düzenleyen belli başlı bazı dini, sosyal ve kültürel değer ve norm sistemleri vardır. Her toplumun gençlik dönemine girilip çıkıldığı kendine özel değerler sistemi vardır (Karaşahin; 2015:237-238).

Bu bağlamda hayat doğrusunu dikkate alarak bireyin hayatını genel hatlarıyla; çocukluk, ergenlik/gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi ana gelişim dönemlerine ayırarak incelemek mümkündür(Koç, 2004:231-256).

Gençlik, çocukluk ve yetişkinlik çağları arasında yer alan bir geçiş dönemi olarak değerlendirildiğini belirtmiştik. Geçiş dönemi, biyolojik, psikolojik ve toplumsal gelişim bakımından kendine has özellikleri ile bireyin en zor ve en bunalımlı dönemidir. Çünkü içinde bireyin henüz çözüp anlamlandıramadığı bilinmeyenleri ve yeni keşifleri barındıran ve çocukluktan çıkıp yetişkinliğe adım atılan zorlu bir dönemeç olarak görülmektedir. Bu dönemde genç, toplum içinde kimlik ve kişilik gelişimini oluşturmaya yönelik çaba sarf ederken, duygusal boyutta da sevgi arayışı içindedir. Toplumda üstleneceği rolü belirlemek için yapacağı meslek seçiminin yanı sıra, idealizmin yarattığı çatışmalar ve otorite ile olan ilişkileri bağlamında da zorluklar yaşamaktadır. Böylelikle gençlik dönemi, doğrudan sorun olarak algılanan bir dönem olarak görülmemeli ancak gencin yaşına ve gelişimine özgü yaşayabileceği karmaşık duygular nedeniyle, zor geçen bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bu açıdan genç bireyin yaşadığı sorunlar toplumsal yapıdan, psikolojik pozisyondan, biyolojik ve fizyolojik tekamülünden bağımsız şekilde değerlendirilemez (Ulusoy ve Özcan ve Görgün, 2005: 168; Özbay ve Öztürk, 1995: 12-13). Dolayısıyla genç birey, biyolojik, psikolojik, ekonomik, siyasal ve kültürel olmak üzere birçok dinamiğin etkisi altında, çok boyutlu bir sorun ile kaşı karşıya kalabilmektedir (Baran, 2013:11).

Sosyolojide gençlik perspektifinden ele alınan kuramlar; yapısal işlevsel, yapısal çatışmacı, sembolik etkileşimci, ve alt kültür kuramı olarak gruplandırılabilir. Yapısal-işlevsel kurama göre, toplumsal yapının düzeninin bir parçası da gençlerdir. Dolayısıyla toplumsal uyumun ve bütünleşmenin devam etmesi için gençlik; cemiyet içindeki rollerini kazanmada, işlevsel olarak toplumsal bütünleşme açısından değerlendirilir. Gençlik döneminde sürdürülen sosyalleşeme sayesinde gencin, toplumun kurallarına ve değerlerine uyum göstermesi sağlanarak toplum ile bütünleşmesi amaçlanmaktadır (Ulusoy ve Özcan ve Görgün, 2005: 168; Burcu, 1988: 126).

Eğer genç, toplumla bütünleştirilemez ve cemiyetle uyum gösteremez ise toplumda kuşaklararası çatışma, gerginlik ve huzursuzluk ortaya çıkar. Bu handikapların olmaması için gencin kişilik gelişimi oluşurken aile, okul, çevre yani toplum gence rehberlik yapmakla görevlidir. Toplumsal değişmelere hazırlıksız yakalanan birey, kimlik ve kişiliğini geliştirirken belirsiz ve güç durumlarla karşılaşabilmekte ve kuşaklararası çatışma yaşayabilmektedir. (Tezcan, 2003: 15-17). Bu nedenle yapısal işlevsel yaklaşım, değişmenin yaratacağı so-

runlara dikkat çekerek, bütünleşme ve uyum için toplumsal kurumların eşgüdüm içinde hareket etmesini gerekli görür (Baran, 2013:11).

Çatışmacı kuram toplumdaki güç, iktidar, emek ve sınıf eşitsizlikleri üzerine odaklanır. Gücün eşit olmayan dağılımı, toplumda bulunanların arasındaki yarışın artmasına ve toplumsal çıkarların güçlüler lehine işlemesine sebep olur. Bu kuram, bilim ve teknolojik değişmelerin hızı karşısında, yapısal dönüşümlerin yaşanarak toplumsal ilişkilerin değişmesi, kültürel değerlerin farklılaşması ve normlara uygun davranılmaması nedeniyle ahlaki ve sosyo-ekonomik sorunların artmasına işaret eder (Burcu 1998: 122).

Marx'a göre, toplumsal yapı insan ilişkileri üzerinde etkilidir. Marx'tan etkilenen Pierre Bourdieu ise, genç bireyin sahip olduğu kültürel sermayenin bireyin sosyal sermayesini güçlendirerek ve genişleterek bir katkı sağladığını söyler. Bu bağlamda, Bourdieu'nün Habitus mefhumunu burada dile getirmek konuyu daha iyi anlamak açısından önemlidir. Habitusla insanların belirli kültürler veya alt kültür içerisinde yaşamaları sonucunda zihinlerinde sahip oldukları temel bilgi stoku anlatılmak istenmektedir. Mesela işçi sınıfı kökenli bir birey kendi davranışları içinde yaşadığı çevrenin etkisini taşıyacaktır. Dolayısıyla gençler, çocukluktan itibaren yetiştiği ailenin dolayısıyla toplumun tüm normlarını, değerlerini ve alışkanlıklarını öğrenir. Bu öğrendiklerini kendi kültürel sermayeleri ile birleştirerek toplumsal bir hareketlilik yaşar. Böylece kendilerinde belli başlı bazı zevk, beğeni ve görüşleri geliştirerek yatkınlıklar kazanırlar (Allan, 2006: 176-178).

2. Dini Moral Sermaye ve Gençlik

Modern iktisada göre, üretimin dört faktöründen birisi sermayedir (diğerleritoprak, emek ve girişimdir). Sermayenin içinde, araç ve aletler, makineler, tesisler ve insan elinden çıkmış, üretken işe katkıda bulunan ya da onu çoğaltan -doğrudan tüketim için kullanılmayan- diğer malzemeler ya da donanımlar vardır (Marshall, 1999:651). Sermaye; içinde bulundurduğu temel farklılıklara göre çeşitli biçimlerde ve tanımlarda kullanılan bir kavramdır. Bu kavramlar; beşeri sermaye, sosyal sermaye, kültürel sermaye ve dini-etik sermayedir.

Beşeri sermaye, kişilerin üretim yapabilmek için, kullanabilecekleri bilgileri, maharetleri veya yetileridir(Atik, 2006: 6). Başka bir tanımda beşeri sermaye, kişilerin veya toplumdaki tüm fertlerin yetenekleri, bilgi düzeyleri, eğitim seviyeleri, yetenekleri benzeri olguların tamamının açıklanmasında kullanılan kavramdır (Ağır ve Kar, 2003: 57). Bir ülkenin refahı ne kadar üretken olduğu ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda bir toplumun gelişmişlik düzeyi, sahip olduğu beşeri sermayeye bağlıdır. Beşeri sermaye bireylerin verimliliklerinin arttı-

rılması amacıyla yapılan yatırımlarla ilişkilidir. Gençliğe yapılan yatırımlar bu açıdan oldukça önemlidir.

Bireyler arası ilişkiler olarak ta ifade edebileceğimiz sosyal sermaye; toplum için oldukça önemlidir. “Sosyal sermaye, birey ve grup kaynaklı, güven, itibar, norm ve sosyal ağlardan oluşan, toplumsal dayanışma ve işbirliğini kolaylaştıran, toplumun ekonomik üretkenliğini ve verimliliğini artıran, toplumsal yapıyı sağlıklı işler hale getirerek güçlendiren bir unsurdur” (Harris ve Renzio, 2010:34-36). Zira bireyin yaşadığı toplum içinde güvenilir bir kişiliğinin olması, hayatında motivasyonun yüksek olmasını ve toplumla ilişkilerinin de kuvvetli olmasını sağlar. Sosyal sermayesi zayıf olan toplumlar güvensiz toplumlardır. Başıboş bireyselleşme, erozyona uğramış değerler, toplumsal çözülmelere sebep olur. Toplumsal birlik ve bütünlük bozulduğunda ise, toplum yok olmaya mahkumdur.

“Kültürel sermaye, belirli bir grubun paylaştığı kültürel eğilim, tutum, inanç, gelenek, değer, iş yapma biçimi ve ifade neticesinde öğrendiği ya da edindiği beceriler olarak tanımlanabilir” (Aksoy ve Enlil, 2010: 25). Kültürel sermaye, kültürel kod olarak ta tanımlayabileceğimiz toplumun fikir, düşünce ve geleneklerinin bireyin davranışlarında ortaya çıkma halidir. Bu kodlar nesilden nesile aktarılarak toplumun devamlılığını sağlar.

Küreselleşmenin de etkisi ile kendi geleneksel kültüründen kopan toplumlar zayıflamaktadır. Bu bağlamda, gençliğin değerleri, bir sonraki nesle aktarması noktasında kültürel sermaye çok önemlidir.

Birçok sosyal düşünür, moral değerlerin toplumsal hayattaki önemine ve rolüne dikkat çekmişlerdir. Genel olarak, toplumun ahlakilik düzeyini belirten, zaman zaman etik değerler yerine de kullanılan toplumsal moralite kavramlarından bağımsız insan davranışının, standart ölçülere dayanmamasıyla kontrolsüzleşeceği, bu durumda da toplumun varlığını uzun süre devam ettiremeyeceği varsayılmaktadır (Özaral, 2011:23).

Türkiye’de “moral-etik sermaye” adını verdiği kuramı ile tanınan Hüsnü Ezber Bodur; “İnanç ve pratik gibi temel unsurlarıyla nihai düzen hakkındaki bilişsel boyutu oluşturan dünya görüşü ve ahlaki eylemlilik, donanım ve yönelimin kaynağı olan dini ethos’tan meydana gelen din kurumu, toplumla etkileşim halinde dinamik karakterleriyle bir inşa sürecini de tecrübe etmektedir. Böyle bir süreç içerisinde davranışlarını kısıtlayamayan, tutkularına gem vuramayanlar, sınırsız hırs ve açgözlülükleriyle kendilerini kıt kaynak, prestij ve güç üzerinde mücadele eder konumda bulacaklardır. Bu korkunç durumun uzun süre devam ettirilemeyeceğinden bahisle, bencilliğin moral değerlerle kısıtlanması gerektiği fikri, toplumsal hayatın varlığını sürdürmesinin bir ön ko-

şulu olarak sosyal bilimciler tarafından kabul edilmektedir. Bütün bu ve benzeri analizlerden devletin denetleyici ve düzenleyici rolünün gerekli şart olduğu ancak kurumsal yapının hem inşacısı hem yöneticisi olarak ahlaki donanımlı bireylerin yeterli şart olarak sürece dâhil edilmeleri gereği anlaşılmaktadır. ” diyerek, etik davranışın ve moral karakter inşasının temel oluşturucuları olarak görüp kuramsallaştırdığı moral- etik sermayenin bu süreçte en az fiziki sermaye kadar olumlu ve etkili katkılar sağlayacağını belirtmektedir (Bodur, :15-16).

Bu bağlamda, dini sermaye bireyin, dini inançlarını özümseyerek bu inançları, ahlaki ve insani açıdan hayatına uygulayıp yaşaması, hem maddi hem manevi düzgülere uyması anlamına gelmektedir. Din insanın yaşamında değerler açısından ana motivasyon kaynağıdır. Birçok davranış bilinçli ya da bilinçsiz dinin dünya görüşüne göre şekillenir. Kendisini dindar olarak nitelendiren bir kişi tutumlarında din kurumundan etkilenir. Bireyin ahlaki gelişiminde dinin aşkın yönü ana güdüleyici konumda bulunmaktadır. Ahlaki değerlerin, birey tarafından anlaşılmasını sağlayan din;belirli norm ve davranış kalıpları oluşturarak psikolojik ve sosyolojik açıdan bir güç meydana getirmekte ve bu şekilde bireyin hayatında yol gösterici, kılavuz görevi üstlenmektedir. İyi-kötü, doğru-yanlış kavramlarının anlaşılmasını sağlayarak, kişinin toplum içindeki yaşayışını anlamlı kılmaktadır.

Ahlaki değerler toplum tarafından benimsendiği ölçüde, bireyler üzerinde yaptırım gücü bulunan unsurlar haline gelmektedir. Nitekim Durkheim sosyal olguların tanımının diğer olgulardan farklı olduğunu belirtir. Çünkü sosyal olgular birey üzerinde denetim kurmaktadırlar (Durkheim, 2006, s. 51). Bu bağlamda ahlaki değerler de toplumsal birer olgudur ve dolayısıyla birey üzerinde bir denetim ve baskı unsurudur. Bu özelliği ile “değerler” toplumsal denetimin önemli bir parçasını teşkil etmektedir diyebiliriz.

Dini moral sermaye, genç birey üzerinde ebeveynlerden başlayarak çevre tarafından inşa edilmektedir. Gerekli olan moral sermaye ebeveynler tarafında gençliğe verilemezse, ebeveyn ve genç arasında kuşaklar arası çatışmanın yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

Özellikle toplumsal değişimin hızlı olduğu, dini değerlerin şiddetli bir erozyona uğradığı sanayi toplumlarında; toplumsal yapının bel kemiği olan gencin, aile içinde sosyalleşmesinin ve toplumsal normlara uygun davranmasının yeterince sağlanamaması, eğitim, sağlık gibi zorunlu ihtiyaçlarının gerektiği gibi karşılanamaması, ahlaki değerlerin öğretilememesi, içinde bulunduğu döneme ait bireysel çalkantılar, bunalımlar, kimlik arayışları gibi durumlardan dolayı sorunlu bir gençlik karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda sistemin so-

runlu olması, toplumu sorunlu bir gençlikle karşı karşıya getirmektedir. Modern çağın sonuçlarıyla ilgili olan toplumsal değişim süreçleri göz önüne alındığında bireylerin birbirleriyle ve toplumla olan bağlarının zayıflaması, hatta ortadan kalkması durumu söz konusu olmaktadır ki Durkheim bunu "toplumsal düzen eksikliği" manasında "anomi" kavramı ile ifade etmektedir (Marshall, 2005:32-33). Bu bağlamda etik-moral sermayenin hem birey hem de toplum üzerindeki etkisinin önemi yadsınamaz sosyal bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahlak ve değerler eğitiminin amacı, İslam ahlakı perspektifinden "insanı geçici ve bedeni hazlarda ifrat ve tefrite kaçmadan kendi yaratılışına uygun ilahi fiillerden mutluluk duymaya yönlendirmektir" şeklinde belirlenmiştir (Dikmen, 2014:168). Günümüzde pratik bir bakış açısıyla ahlak eğitiminin gayesi ahlaki karaktere sahip bireyler yetiştirmek olarak ifade edilebilir.

Gençler kendilerine örnek aldıkları bireyi taklit ederek, toplumda üstlenecekleri rolü oluştururlar. Bu açıdan İslam dininin moral sermaye oluşumunda ki rol modeli her zaman ve mekan için her yaş grubunun kılavuzu olan Hz. Peygamber'dir. Zira Kur'an-ı Kerim'de "Ant olsun, Allah'ın Resulü'nde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çokça zikredenler kimseler için güzel bir örnek vardır"(Ahzab, 33/21) buyrularak, Hz. Peygamberin yaşantısına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Hz. Peygamber'in özellikle gençlere verdiği değer tartışılmaz bir gerçektir. Etrafında bulunan insanların önemli bir kesimini gençlerin oluşturuyor olması, Onunla gençlik arasında kuvvetli bir bağ oluşmasına sebep olmuştur. Gençlerin eğitimine büyük önem vermesi (Suffe örneği), hadislerinin bir kısmını gençlerle ilgili sözlerle süslemesi, görevlendirmelerde bulunurken liyakate ve genç olmasına özen göstermesi gibi durumlar gençlere verdiği değerin bir işareti olmaktadır (Yıldırım, 2018:13-14).

Toplumu birleştiren ve beraberliğini sağlayan önemli faktörlerden birsi dini ritüellerdir. Dini ritüeller duygu aktarımında çok önemlidir. Ritüelistik etkileşim, entelektüel zincirler oluşturur. Buna en güzel örnek "dua"dır. Dua etmek, yaptığımız işlere dini boyut kazandırarak, önemli bir güç ve motivasyon kaynağı olmaktadır. Sabah işe başlarken dua ederek başlamak, insanı duygusal yönden işe başlamaya hazır hale getirdiği gibi, vicdanen bir rahatlık vermektedir. Bu gibi ritüelleri işlevsel hale getiren toplumlarda, bireyin içinde yaşadığı cemiyete karşı bağlılığı artar.

I. Dini Yönelim Kavramı

İnsanlar kendi inanç ve değerlerine göre dini seçimler yapmakta ve bu seçimler ışığında inandıkları dinin pratikleri, hayatlarının önemli bir kısmında yer bulmaktadır.

Önemli mefhumlardan biri olan “dini yönelim”; bireyin dini inanç ve dini değerlerini uygulama ve bunu yaşama biçimi olarak tanımlanır (Allport ve Ross, 1967:432-443).

Yani, kişinin dini inançlarını nasıl ve ne düzeyde yaşadığı ve bu dinin onun için ne anlama geldiği ile ilgili bir kavramdır. Bireyin dini hayatında, inancını motive edici ve canlı tutucu olguların neler olduğu ve kişinin din ile ilgili anlayış ve yaklaşımlarının ortaya konması dini yönelim biçiminin belirlenmesinde önemlidir.

Dini yönelimi yüksek olan bireyler, tüm hayatlarını inandıkları dine uyumlu hale getirmeye çalışarak, günlük hayatlarını (ev, iş, okul vb) dini inançları doğrultusunda devam ettirmeye çalışmaktadırlar (Allport ve Ross, 1967:432-443). Nitekim inanıp inanmamak veya dindar olmak ya da olmamak kişilerin genellikle kendi seçimleri ile ilgili bir konudur (Onay, 2003:171). Her bireyin dine bakış açısı veya dini yaşayış biçimi aynı değildir. Dini yönelim olgusu dinlerdeki Tanrı ve ahiret anlayışı ile beraber incelendiğinde üç önemli unsur öne çıkmaktadır. Bunlar; dini düşünce (inanç), dini davranışlar (ibadet) ve ilk iki unsurla ilişkili olarak kişinin duyguları ve ileriye yönelik karşılık beklentisidir (Kuzgun ve Sevim, 2004:14-27)

Bireyin sahip olduğu dini inanç ve bilgi seviyesine göre somutlaştırdığı tutum ve davranışları gözlemlenerek, o kişinin dini yönelimi hakkında bir fikir yürütülebilir. Başka bir ifadeyle, kişinin dindar olup olmadığı ya da dine yönelim düzeyi ancak o kişinin dini tutum ve davranışlarından yola çıkarak tespit edilebilir. Bu noktada, dindarlık tutumlarının ölçülmesi ve buradan hareketle de kişilerin dini yönelim düzeylerinin belirlenmesi gündeme gelmektedir (Coştu, 2009:120).

Dini tutumun, kişiye özel yönünün bulunması sebebi ile doğrudan doğruya, ölçülebilmesi mümkün değildir. Bu içsel durum ancak dışa vurduktan sonra doğru bir ölçüm yapılabilir (Arslantürk, 1999:1924). Nitekim dini tutum ölçümüyle ilgili yapılan bilimsel çalışmalar, hedeflenen amaç doğrultusunda ölçülmeye çalışılan dini tutum ve davranışlardan hareketle, kişilerin dindarlık ya da dini yönelim düzeylerine yönelik saptamalardan ibarettir (Coştu, 2009:120).

Onay, kişideki dini yönelim aslında potansiyel haldedir. Herhangi bir olay, durum, konum, söz veya hareket gibi bir şeyle uyarılınca aktif hale gelir. Dini yönelim uyaranın ortaya çıkmasıyla kişinin düşünce, davranış ve duygularında tepki ve cevap olarak dışa vurur. ” demektedir.

Bireylerin ve grupların toplumsal münasebetleriyle yakından ilişkili olan dindarlığın şekli, düzeyi ve herhangi bir dini inanca sahip insanların dini yönelim düzeyi sosyologları oldukça yakından ilgilendirmiştir.

Kişilerin dindarlık düzeyini sayısal değerlerle (puanlama yöntemiyle) göstermek için yirminci yüzyılın ortalarından itibaren dini yönelim ya da dindarlık ölçekleri geliştirilmiştir. Bu ölçekler kullanılarak, kişilerin ve farklı özelliklerdeki grupların dindarlık düzeyleri araştırılmış ve dindarlık ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir (Onay, 2003:171).

1. Dini Yönelim İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Dinî yönelimi ölçme çalışmaları dindarlık ölçme çalışmaları içinde değerlendirilmektedir. Dindarlık ölçme çalışmalarının dünyada henüz erken dönem sayılabilecek yıllarda yani 1940'lı ve 1950'li yıllarda başladığı kabul edilmektedir. İlk örneklerine Amerika'da rastlanır. Dindarlık ölçme çalışmalarının Avrupa'da görülmesi ise 1970'li ve takip eden yıllara dayanır. Türkiye'de Müslüman dindarlığını konu alan benzer çalışmaların yöntem ve teknik alt yapısı bakımından dönemin gerisinde kalmayacak bir şekilde ortaya çıkması ise 1980'li yılları bulur. . Bu çalışmalar genellikle Glock, Lenski, King ve Hunt gibi bilim adamlarının, Hıristiyanların dini yönelimini ölçmek için kullandıkları ölçeklerin veya bu ölçeklerin adapte edilerek, kullanılmasıyla olmuştur (Onay, 2001:439).

Dini yönelimi ölçme çalışmaları konusunda Türkiye'de yapılan araştırmalara baktığımızda tıpkı uluslararası literatürde olduğu gibi tek bir ölçek üzerinde karar verilemediği ve birçok bilim insanının kendi ölçeğini geliştirip, uygulamaya koyduğunu görmekteyiz (Sönmez, 2016:568).

Dini yönelim ölçeklerinde bireylerin dini yönelim düzeylerini belirlemek için, duyguları, düşünceleri ve davranış boyutları baz alınır. Burada ki amaç yönelim unsuru olarak kabul edilen dine karşı, bireyin sahip olduğu değerlendirmeyi tespit etmeye yönelik cevapların; duygu, düşünce ve davranış seviyelerinde ölçülmesidir (Onay, 2001:439).

2. Türkiye'de Yapılmış Olan Dini Yönelim Çalışmaları

Türkiye'de dindarlık ölçümü ile ilgili, dönemin gerisinde kalmayacak şekilde yapılan ilk ve en önemli çalışma 1989 yılında Kayhan Mutlu tarafından gerçekleştirilen "Bir Dindarlık Ölçeği"dir. Çalışmada ilk kez yapılan faktör analizi ve güvenilirlik testi sonuçlarının yer alması oldukça önemlidir. Ayrıca ülkemizin sosyolojik yapısı içinde geçerliliğini de göstermektedir (Uysal, 1995: 263). Bu çalışma dindar olma ve fundamentalizm arasındaki ilişkiyi araştırmak için kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı 94 olarak bulunmuştur (Mutlu, 1989:194).

Bir diğer araştırma da Mehmet Emin Köktaş (1993: 66-70) tarafından yapılmıştır. Yapılan bu araştırmada amacın Müslüman dindarlığını ölçmek olduğu söylenmiştir. Köktaş, dindarlık kavramını operasyonelleştirmenin zorlu-

ğundan söz ederek Glock ve Lenski'ye benzer tarzda beş boyutlu bir fenomen olarak tanımlar. Bu tanıma göre dindarlık aslında inanç, ibadet, dinî tecrübe, dinî bilgi ve toplumsal etkisi boyutlarından oluşmaktadır.

Diğer bir ölçek de Veysel Uysal tarafından geliştirilen ve dindarlığı beş boyutlu olarak ele alan bir ölçektir (Uysal, 1995:263-268). Veysel Uysal Müslümanlar için geçerli olabilecek bir İslami Dindarlık Ölçeği geliştirmek istediğini belirtmiştir. Bu beş etken, dinin etki boyutu, dinin inanç boyutu, bilgi boyutu, dinin ibadet boyutu ve dindarlıkta ibadetlerin bireysel ve sosyal boyutudur.

Dini yönelimi ölçmek üzere oluşturan ölçeklerden bir diğeri de Mustafa Arslan'a aittir. Arslan, Türk halkı arasında yaygın inanış ve uygulamaların ifadesi olan popüler dinî tutumları ölçmek için bir ölçek geliştirmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliği faktör analizi ile belirlenmiştir. Faktör analizi sonucunda, halk arasında yaygın olan popüler dini inanış ve uygulamaların, temel İslami inanç ve uygulamalardan ayrı bağımsız bir yapı oluşturduğu görülmüştür. Ölçeğin amacının Türk toplumunun genelinde yaygın olan ve toplumun geleneksel yaşam şekli ve kültürü ile işlevsel bir biçimde örtüşen popüler dini eğilimlerini tespit etmek olduğunu belirten Arslan, bu eğilimlerin genel dini tutumlar içerisindeki yeri konusunda açıklayıcı bir araç olarak bu ölçeği geliştirdiğini ifade etmektedir. Böylelikle çok boyutları olan bir olgu olan dindarlığın Türk toplumundaki farklı biçimleri ve bu biçimlerden birisi olan popüler dindarlıkhakkında bilgi sahibi olunabileceğini öngörmüştür (Arslan, 2003: 97-107).

Kemalettin Taş, tarafından dindarlık kriterlerine yönelik tutumları ölçmek gayesi ile "Dindarlık Kriterleri Ölçeği" geliştirilmiştir. Analizler sonucunda, ölçeğin üç faktöre ayrılması doğrultusunda üçlü bir tipoloji oluşturmuştur. Bu üç dindarlık tipinin birincisi; toplumumuzun genelinde kabul gören ve yaşanılan "geleneksel/ilmihalci dindarlıktır. Bu dindarlık çeşidinde; Kur'an ve sünnetin ışığında, daha çok ilk dönemlerde yazılan temel dinî kaynaklara, kendilerince kabul ettikleri din büyüklerinin görüşlerine ve ilmihal bilgilerine dayanan, dindeki emir ve yasaklara uymanın çok önemli olduğu, inancın yanında ibadetleri yerine getirmek büyük önem arz eder. İkincisi ise;"modernist/ hümanist dindarlık"tır. Vicdan ve kalp temizliği, doğruluk, dürüstlük, iyilik, yardımseverlik gibi bir takım evrensel ahlâkî değerlerin önemli görüldüğü, dinî otorite olarak kabul edilen kişilere bağlanmanın gerekli olmadığı, inancın dindarlık için temel gösterge olduğu, ancak dindeki kurallara uymanın ve dinî ritüelleri yerine getirmenin ikinci plana alınarak daha az önemsendiği, hümanist yaklaşıma sahip bir dindarlıktır. Ve son olarak "popüler/hurafeci dindarlık" olarak tanımlayabileceğimiz üçüncü bir dindarlık çeşidinden bahsetmektedir. Buna göre geleneksel dindarlıkta yer alan bazı noktaları da içine almasına rağmen, İslam öncesi Türk kültürü ve diğer kültürlerden de emareler taşıyan,

ayrıca modern dönemdeki bazı olguları da içinde barındırarak değişik toplumsal katmanlarda ve geniş kesimlerde varlığını göstererek, halk arasında değişik şekillerde, kurumlaşmamış tarzlarda devam ettirilen, "yaşanan din" olarak da tanımlayabileceğimiz bir dindarlık çeşididir (Taş, 2006: 195-201).

Sefer Yavuz; çalışmasında, sanayi işçileri örnekleminde inanç boyutu, uygulama boyutu ve duygu boyutundan oluşan "dini yönelim ölçeği" geliştirmiştir. Araştırmada, dini yönelimler ve çalışma tutumları arasındaki ilişki incelenmiş ve analizler yapılmıştır. Çalışma sonucunda dinin inanç, uygulama ve duygu boyutlarının her birinin Mistik Yönelimli- Teslimiyetçi Çalışma tutumuna önemli katkılar yaptığı anlaşılmıştır(Yavuz, 2009:74). Dini yönelim ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır.

Köy ve kasabalarda yaşayan insanların dine karşı bağlılıklarını ve dindarlılıklarını ölçmek için Hakkı Karaşahin tarafından "Kırsal Dindarlık Ölçeğini" hazırlanmıştır. Bu araştırmada, kırsal dindarlığın geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı kullanılarak araştırılabileceği ortaya konulmuştur. Karaşahin, bütün bu yaklaşım ve teknikler izlenerek, Türkiye kasaba ve köylerindeki toplumun dini kanaat, tutum ve davranışlarının araştırılmasında oldukça yarar sağlayabilecek güvenilir ve geçerli bir biçimde standartlaştırılmış ölçme aracı geliştirdiklerini söylemektedir. Bu ölçüm aracı dört boyut kullanarak, Türkiye kasaba ve köy dindarlığını tanımlayabilmiştir. Bu boyutlar "toplumsal anlatım", "teorik anlatım", "pratik anlatım" ve "ahlaki anlatım" şeklinde belirlenmiştir. Karaşahin, geliştirdiği ölçme aracının Türkiye kırsal dindarlığını kavrama yeterliliğini ortaya koyarak dindarlığı, empirik olarak ölçme eğilimine önemli bir katkı sağlayacağını iddia etmektedir (Karaşahin, 2007: 110-117).

Dine normatif ve popüler yaklaşan bir dinî yönelim ölçeği de Yakup Coştu tarafından geliştirilmiştir. Bu çalışmada, Samsun mikro örneğinden hareketle Türk halkının toplumsal alanda gözlemlenen dini yönelimi, nitelendirici bir anlayıştan hareketle ikili (normatif ve popüler tarzı) bir dindarlık tipolojisi içerisinde ele alınmaya çalışılmıştır. Biçimsel açıdan ele aldığı dindarlığın iki ayrı bağımsız yapı oluşturduğunu gören Coştu; söz konusu bu dikotomik (ikileşim) dindarlık tipolojisinin, yaşanan ya da tecrübe edilen dinin biçimsel görünümüne dayanmakta olduğu sonucuna varmıştır (Sönmez, 2016:571).

Bir diğer dini yönelim ölçeği Beyazıt Yaşar Seyhan tarafından geliştirilen ve uygulanan "Dinî Şuur Ölçeği"dir. Bu ölçeği geliştirmekteki amacın çocukluk haricindeki tüm yaşam dönemlerinde uygulanabilir bir ölçek geliştirmek olduğu belirtilmiştir. Bu ölçek dinî değer boyutu, dinî bilinç boyutu ve dinî davranış boyutu olmak üzere üç faktörü açıklamaya çalıştığı belirtilmiştir (Seyhan, 2007:110-116).

Elbette burada anlatmaya çalıştığımız ölçekler Türkiye'de yapılan dindarlık ölçeklerinin bir kısmıdır. Dünyadaki dini yönelim çalışmalarına benzer şekilde ülkemizde de dindarlığı farklı boyutlarda ölçen birçok çalışma vardır. Günümüzde hala dindarlığı ölçme çalışmaları ve farklı boyutları ölçtüğünü iddia eden yeni ölçekler oluşturulmaya devam etmektedir.

— İKİNCİ BÖLÜM —
YÖNTEM

A. Araştırmanın Yöntemi

Günümüzde sosyal olayların analizi, bağımlı ve bağımsız birçok değişken (multivariete) dikkate alınarak yapılmaktadır (Onay, 2003:172). Bizim bu araştırmamız da genel olarak sosyoloji disiplininin metot ve prensiplerini kullanarak hazırlanmıştır. Bu çalışma ağırlıklı olarak ikincil kaynaklardan ziyade, birincil kaynaklar yoluyla üretilen verilere dayandırılmıştır. Çalışmanın teorik kısmının hazırlanabilmesi için öncelikle iyi bir literatür taraması yapılıp, ikincil kaynaklar toplanmıştır. Bu kaynaklar araştırmanın ilerlemesi açısından büyük ölçüde yol gösterici olmuştur. Bunlar arasında konu ile ilgisi bulunan kitaplar, dergiler, doktora ve yüksek lisans tezleri, web sayfaları ve gazeteler gibi kaynaklar yer almaktadır.

Bu temel hazırlıktan sonra metodoloji belirlenmiş ve planlama yapılmıştır. Çalışmanın birincil kaynaklarında ise, anketler ve mülakat usulü görüşmeler bulunmaktadır. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nin değişik bölümlerinde öğrenim görmekte olan ve seçkisiz olarak belirlenen 153 erkek öğrenci, 347 kız öğrenci olmak üzere, örneklem grubuna uygulanan araştırma da ilişkisel tarama modeline uygun olarak bizzat araştırmacı tarafından yönetilen kişisel bilgi anket tekniği kullanılmıştır. Ayrıca; bazı odak gruplarla mülakat da yapılarak, araştırma derinleştirilmiştir. Öğrencilerin görüşlerini rahat bir şekilde, tedirginlik duymadan ifade edebilmeleri için anket formunu dolduran öğrencilere isimleri sorulmamıştır.

Yaptığımız alan araştırmasında, bilim çevrelerince de kabul gören bilimsel ve etik kurallara uyulmuştur. Mülakatlardan elde edilen veriler, daha çok anketlere verilen cevapların arkasında yatan nedenlerin daha iyi anlaşılması için kullanılıp değerlendirmeye alınmıştır.

B. Evren ve Örneklem

Sosyal bilimler alanında yapılan alan araştırmalar bize iki evrenin varlığından bahsetmektedir. Bunlar genel ve çalışma evrenleridir. “Genel evren” soyut bir kavram olup, tarif edilmesi kolay ancak ulaşılması güç, hatta çoğunlukla imkansız bir bütünü anlatır. “Çalışma evreni” ise ulaşılabilen evren olup somut gerçekliğe sahiptir(Kirman 2005:11). Bu bağlamda bu araştırmada Türkiye’deki üniversite gençliği genel evreni, Kahramanmaraş’taki farklı fakültelerde okuyan öğrenciler çalışma evrenini oluşturmaktadır.

Örgün öğretimde okuyan öğrenciler kolay ulaşılabilir olmaları nedeni ile diğer sosyal gruplara nazaran sosyal bilimler araştırmalarına daha çok konu olmuşlardır. Bizde bu araştırmamızda daha güvenilir cevaplar alabilmek ve kolay ulaşabileceğimiz bir grup olmaları sebebi ile üniversite gençliği üzerinde bu çalışmayı yapmayı uygun gördük.

Araştırma evrenini 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi’nde, İlahiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu bölümlerinde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırma örneklemi bu bölümlerde okuyan ve “tesadüfi örneklem” türüne uygun olarak seçkisiz şekilde belirlenen 500 öğrenciden oluşan örneklem grubuna ulaşılması hedeflenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilere sınıf ortamında araştırma hakkında bilgi verilerek, gönüllü olanların araştırmaya katılımları sağlanmıştır. Araştırma verileri anket ve mülakat yardımıyla toplanmıştır.

C. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket ve mülakat kullanılmıştır. Ölçek araştırma kapsamında belli kavramlar göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. 30 soruluk anket formu öğrencilerin 10-15 dakika içerisinde cevaplayabileceği şekilde hazırlanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri hakkında bilgi toplanması sağlanmıştır. İkinci bölümde ise öğrencilerin dini yönelim ölçeği kullanılmıştır.

Mülakat soruları daha çok anketlere verilen cevaplar çerçevesinde şekillenmiştir. Sorulara verdikleri cevapların nedenleri araştırılmaya çalışılmıştır.

İlk 16 soruda demografik bilgileri içeren tanımlayıcı özellikler ile ilgili sorular kişisel bilgi formunda bulunmaktadır. Bu kısımdaki 8, 9 ve 10 numaralı birden çok seçenekli sorulardır.

Öğrencilerin dini yönelimlerini ölçmek için SEKAM (2016), Apaydın (1995) ve Ülger'in (2007) çalışmalarında uyguladıkları sorular ve danışman görüşlerinden oluşturularak hazırlanan 14 soru, dini yönelim ölçeğini oluşturmaktadır. Beşli Likert tipine göre hazırlanan ölçeğin alt ve üst puan sınırları, aritmetik ortalamaları dikkate alınarak düzenlenmiştir. Her madde (1-5) arasında olmak üzere derecelendirilmektedir. Ölçek puanlaması ise "(1) Kesinlikle Katılmıyorum", "(2) Katılmıyorum", "(3) Kararsızım", "(4) Katılıyorum", "(5) Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde puanlaması yapılmıştır. Puanın(aritmetik ortalama) yüksek oluşu, yükselen dini yönelim düzeyini gösterirken, düşmesi de azalan dini yönelim düzeyini göstermektedir.

Araştırma da elde edilen verilere göre oluşturulan dini yönelim ölçeğinin güvenilirlik analizi çalışmasında, *Cronbach'salpha* değeri (0, 73) olarak elde edilmiştir. Anket verilerin geçerliliğinin belirlemesinde yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda varyansları %54 açıklayabildiği ve dini yönelim ölçeğinin tek boyutlu olduğu belirlenmiştir.

D. Araştırmadaki Verilerin Analizi

Araştırmada üniversite gençliğinin dini hayatlarının sosyolojik açıdan incelenmesi amacı ile nicel bir araştırma yapılmıştır. Anket yöntemi ile veriler toplanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programı kullanılmıştır.

Araştırmanın alt problemlerine yanıt bulmak amacıyla veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde, Ortalama, Standart sapma) kullanılmıştır. Niceliksel verilerin normal dağıldığı belirlenmiş ve verilerin karşılaştırılmasında iki grup arasındaki farkı t-testi, ikiden fazla grup durumunda parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında Tek Yönlü (Oneway) Anova testi ve farklılığa neden olan grubun tespitinde Tukey Post Hoc testi kullanılmıştır.

— ÜÇÜNCÜ BÖLÜM —
BULGULAR VE YORUMLARI

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma probleminin değerlendirilmesi için araştırmaya dâhil olan üniversite öğrencilerinden anket yardımıyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgular yapılan analizlerin sonucuna dayalı olarak açıklanmış, yorumlar ve hipotezlerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

A. Katılımcıların Demografik Bilgilerine ve Kişisel Görüşlerine İlişkin Bulguların Dağılımı

Araştırmaya dâhil olanlara ait demografik bilgilerine ve kişisel görüşlerine yönelik bulguların dağılımı aşağıda tablolarda kişi sayısı (N) ve yüzde (%) değerleri sunulmuştur.

Tablo 1. Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Cinsiyet	Kadın	347	69, 4
	Erkek	153	30, 6
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 1'e göre araştırma dâhilinde öğrencilerin %69, 4'ü (N=347) kadın, %20, 3'ü (N=153) erkektir. Araştırmaya katılanların cinsiyet çoğunluğu kadın öğrencilerden oluşmaktadır. Başlangıçta eşit sayıda erkek ve kız öğrenciye ulaşılması hedeflenmiştir. Ancak kız öğrencilerin sayısının bir hayli

baskın olduğu görülmektedir. Çıkan bu rakamlar Türkiye'de kadınların eğitim ve öğretimi için yapılan kampanyaların ("Haydi Kızlar Okula", " Baba Beni Okula Gönder", "Kardelenler" vs.) başarılı olduğu sonucuna götürebilir. Kız çocuklarının okumalarının önündeki engellerin kaldırılması ile kadınların sosyal hayatta daha etkin bir rol üstlenmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda kadın; sosyal hayatın içinde ve üniversitelerimizde daha fazla görünür hale gelmiştir. MEB tarafından verilen istatistiklerde bu sonucu destekler niteliktedir.

Kadın, toplum ve aile arasında bir bağlantı, köprü vazifesi görür. Kadın, toplumda üstlendiği rol nedeni ile sosyal sistemin işleyişine önemli katkılar sağlamaktadır. Atatürk bu konuda şöyle demiştir. " Daha esenlikle daha dürüst olarak yürüteceğimiz yol vardır. Bu yol; Türk kadınını çalışmamıza ortak yapmak, ilmi, sosyal, ekonomik yaşamda erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve destekleyicisi yapmak yoludur. "

Toplumsal hayatı kadın ve erkek biçimlendirmektedir. Bu bağlamda, erkek ve kadın toplumsal işleyişin sağlıklı bir biçimde devam etmesi konusunda beraber çalışırlarsa, uygar bir dünya içinde toplumlar kendilerine yer bulabilirler.

Toplumda uygarlık düzeyini belirleyen en önemli kriter kadının durumudur. Toplumsal cinsiyet; toplumun kadına atfettiği vazife ve mesuliyetler, yaşanılan toplumda kadının nasıl algılanıp, değerlendirildiği ve kadından ne gibi beklentiler içine girildiği ile ilgili bir kavramdır (Tuskan, 2012:445).

Bu açıdan cinsiyet ayrımı yapılmaksızın kadınların eğitimde daha fazla yer alması, sorumlulukların kadın ve erkek arasında paylaşılması, hak ve sorumluluklarda eşitlik sağlanması ve kadının toplumda daha fazla görev alması gibi konulara önem verilerek medeni bir ülke haline gelmeye çalışılmalıdır.

Tablo 2. Öğrencilerin yaş değişkenine göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Yaş	20 yaş ve altı	136	27, 2
	21-22 yaş	232	46, 4
	23 yaş ve üstü	132	26, 4
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 2'ye göre katılımcıların yaş dağılımları bakıldığında %27, 2'si (N=136) 20 yaş ve altı, % 46, 4'ü (N=232) 21-22 yaş ve % 26, 4'ü (N=132) 23 yaş ve üstü olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin yaş çoğunluğu 21-22 yaşlarındaki öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin üniversite öncesi ikamet durumu değişkenine göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Üniversite Öncesi İkamet Durumu	Şehirde	370	74
	Kasabada	65	13
	Kırsalda	65	13
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğrencilerin üniversiteye başlamadan önce %74'ü (N=370) şehirde, % 13'ü (N=65) kasabada ve % 13'ü (N=65) de kırsalda ikamet ettiği tespit edilmiştir. Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu üniversiteye başlamadan önce de şehirde ikamet etmektedir. Araştırma sonucunda çıkan bu veriler, köyden kente bir göçün olduğunu göstermektedir. Birebir yapılan mülakatlarda göç nedenleri olarak, güvenlik, ekonomik durum ve eğitim gösterilmiştir. Şehirlerde bulunan yeni iş seçenekleri, hayat şartlarının kırsal alana oranla daha kolay ve iyi olması, kent hayatının sosyal hayat açısından canlılığı, eğitim ve eğlence imkânları gibi sebepler, şehir hayatını tercih etmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla gerekli sosyo-ekonomik gücü elde edenler bu sebeplerden ötürü şehre göç etmeye çalışmaktadırlar.

Köyden kente geliş ile şehrin değerlerinin öğrenilmesi süreci başlar. Bu süreç ile birlikte, oldukça dar bir çevrede gelişen, sınırlı ve rutin bir yaşam tarzından, karmaşık, entegre, siyasi ve ekonomik davranışlarla, rasyonalize olmuş, alışılageldiğinden daha farklı kurallarla çevrelenip modern hayata geçen "geleneksel" insan, bir yandan yeni hayat tarzının, diğer yandan eski hayat biçiminin arasında kalmaktadır. Bu gibi durumlar bireyin inançlarında ve inançlara dayalı olarak geliştirdiği fikir dünyasında, değişimlere neden olmaktadır (Yıldırım, 2003:52). Bu değişmeler "eskiden" tam olarak kopamama ama "yenisi" ile de bütünleşememe gibi bir durum şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Yaşanılan tüm bu karmaşayı gençler, eğitim hayatındaki çevreleri ile daha kolay aşmakta ve aileleri ile birlikte kent hayatına adaptasyonları daha kolay olmaktadır.

Tablo 4. Öğrencilerin üniversitede ikamet durumu değişkenine göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Üniversitede İkamet Durumu	Aile yanında	190	38
	Devlet yurdunda	182	36, 4
	Özel evde	100	20
	Vakıf veya derneğe bağlı yurt ya da evde	28	5, 6
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 4'e göre araştırmaya dâhil olan öğrencilerin üniversite eğitimleri sırasında %38'i (N=190) ailesinin yanında, % 36, 4'ü (N=182) devlet yurdunda, %20'si (N=100) özel evde ve %5, 6'sı (N=28) da vakıf veya derneğe bağlı yurt ya da evde ikamet ettiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu üniversitede okurken ailesinin yanında ikamet etmektedir. Araştırma sonucu çıkan bu veriler ışığında yapılan birebir mülakatlar da; ailelerden imkânları olanların çocuklarının eğitim gördüğü yerlerde yaşamaya çalıştıkları, yapamayanların ise devlet yurdunu hem ekonomik hem de güvenlik açısından tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrenciler Türkiye'de yaşanan "15 Temmuz Darbe Girişimi" gibi olaylardan dolayı herhangi bir cemaat ya da vakıfa bağlı yerlerde kalmak istemediklerini, çünkü bu olayların cemaat ya da vakıflara olan güvenlerini sarstığını belirtmişlerdir.

Yine de tüm bunlara rağmen cemaat ya da vakıf evinde kaldıklarını söyleyenler, içinde bulundukları grubun 15 Temmuz darbe girişimini düzenleyen Fetö terör örgütüne benzemediğini, onlardan farklı olduğunu ifade ederek kalmaya devam edeceklerini belirtmişlerdir.

Bazıları da maddi imkânsızlıklar nedeni ile okuma şanslarının olmadığını ancak bir cemaat ya da derneğin bursu ile okuyabileceklerini bu sebeple de çok istekli olmasalar da buralarda kalmaya mecbur olduklarını söylemişlerdir. Bu bağlamda, 2003 yılında Çifçi tarafından yapılan araştırmada, üniversite gençliğini dini cemaatlere yönelten faktörler arasında barınma sorununa işaret edilmektedir. (Çifçi, 2003:38)

Üniversite öğrencilerinin karşısına dini ve siyasi bir takım organizasyonların yönetim ve denetimindeki yurt, pansiyon, ev gibi alternatif barınma mekanları çıkmaktadır. Ekonomik sıkıntı çeken öğrencilerin bu gibi mekanların iyi bir alternatif olduğu açıktır. Şu halde öğrencilerin barınma sorununun çözülmesine öncelik verilmesi gerekmektedir. (Kirman ve Apaydın;2006:120)

Bireylerin sosyal davranışlarını düzenleyen normların, meydana gelen toplumsal değişimler sebebi ile kişilerin zihninde belirsizleşmesi, geleneksel kurallar ve değerlerin alt-üst olmasına neden olmaktadır. Ahlaki değerlerin belirsizleşmesi, kültürel karmaşa, egoizmin yaygınlaşması ve bencilliğin ön plana çıkması, aşırı materyalist tutumlar cemaatlerin doğup gelişmeleri için uygun şartları hazırlamaktadır. Arzu ettiği yüksek statüde olmadığını düşünen bireyler veya mahrumiyet (göreli yoksunluk) teorisine göre kendini yalnız hissedenler aralarında rahat edebileceklerini düşündükleri dini gruplara girmeyi çare olarak görebilmektedirler (Bodur, 2003:15).

Gençlik döneminde yaşanan buhranlar, eğitim seviyesinin yükselmesi, eğitim süresinin uzaması, yepyeni idealler ve hedefler oluşması farklı dünya görüşlerine olan ilgiyi artırmaktadır. Ayrıca birey olarak değer ve saygı görmek isteyen gençler bu tarz oluşumlara daha çok rağbet göstermektedir. Tüm bu boşlukları legal yollarla doldurmaya çalışan cemaatler her zaman var olacaktır. Ancak, buna fırsat vermeyen bir eğitim sisteminin olması, gençliği kurtaracaktır. Ulu Önder Atatürk'ün de dediği gibi her türlü hurafeden uzak, bilim ve tekniğin ışığıyla aydınlanmış dini bilginin bu konuda uzmanlaşmış bilim adamlarıyla topluma aktarılmaması durumunda cemaatler varlığını ilelebet sürdüreceğe benzemektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin aile maddi durumu tanımlamasına göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Ailenin Maddi Durumu	İyi	152	30, 4
	Orta	302	60, 4
	Düşük	46	9, 2
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 5'e göre araştırmaya dâhil olan öğrencilerin ailesinin maddi durumunu %30, 4'ü (N=152) iyi düzeyde, % 60, 4'ü (N=302) orta düzeyde ve % 9, 2'si (N=46) düşük düzeyde olarak tanımlamışlardır. Araştırmaya

dâhil olan öğrencilerin çoğunluğu, ailesinin maddi durumunun orta düzeyde olduğunu düşünmektedir.

Bilim insanları, din ve toplumsal ilişkileri incelerken ekonomiye büyük önem verirler. Sistematik din sosyolojisinin kurucusu Max Weber başta olmak üzere sosyologlar; sosyo- ekonomik yaşantının dini algılayış ve yaşayış üzerinde etkili olduğu kanaatindedirler. Hatta birçok sosyolog din üzerinde en çok etkili olan gelişmenin ekonomik faaliyetler olduğu görüşündedir (Günay, 1998a:389).

Sosyo-ekonomik ilişkiler ve din algısı üzerinde yapılmış birçok araştırma içinde Max Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu adlı eseri oldukça önemlidir (Weber, 1999). Bu eser din-ekonomi bağlamında yapılan çalışmalarında temelini oluşturmaktadır. Weber tezinde, Protestanların Katoliklere göre daha varlıklı insanlar olduklarını ve sanayileşmiş toplumlarda daha yüksek statü içinde olmak istediklerini ortaya koymuş ve buradan yola çıkarak dini bağlılık ve sosyal tabakalaşma arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sermaye sahiplerinin ve iş verenlerin, hatta işçi sınıfının eğitim almış kesiminin, bilhassa çağdaş iş kollarında eğitim görmüş personelin Protestan özellikler taşıdığını söylemiştir (Bodur, 1990:80-106).

Bu açıdan üniversite gençliğinin de dini yönelim düzeylerini ve dindarlık algılarını ekonomik durum etkilemektedir.

Tablo 6. Öğrencilerin aile dindarlık durumu değişkenine göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Ailenin Dindarlık Durumu	Ailem oldukça dindardır	82	16, 4
	Ailem dindardır	348	69, 6
	Ailem ne dindardır ne de dindar değildir	64	12, 8
	Ailem dindar değildir	6	1, 2
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 6'ya göre araştırmaya dâhil olan öğrencilerin ailesinin dindarlık durumunu %16, 4'ü (N=82) ailesini oldukça dindar, %69, 6'sı (N=348) ailesinin dindar, %12, 8'i (N=64) ailesinin ne dindar ne de dindar olmadığını ve % 1, 2'si (N=6) de ailesinin dindar olmadığını düşünmektedir.

Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu ailesini dindar olarak tanımlamıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerle yapılan bire bir mülakatlarda ailelerini çok dindar görmeme nedenlerini, kendilerince belirledikleri dindarlık kriterlerine uymamaları olarak göstermektedirler. Bu kıstaslar çarşaf giyme, farz ibadetlerin yanı sıra nafile ibadetleri de aksatmama, sürekli olarak ibadet halinde bulunma, "dervişlerin" yaşadığı bir hayat tarzı içinde olma, sadece din işleri ile meşgul olup, dünya işlerini terk etme olarak gösterilmiştir. Dünya işlerinin tanımlanması istendiğinde ise sosyal hayat, eğlence v. b. işler olduğu belirtilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin dindarlık durumu değişkenine göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Öğrencinin Dindarlık Durumu	Çok dindar	25	5
	Dindar	274	54, 8
	Biraz dindar	186	37, 2
	Dindar değildir	15	3
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 7'ye göre araştırmaya katılan öğrenciler kendilerini dindarlık açısından %5'i (N=25) çok dindar, %54, 8'i (N=274) dindar, %37, 2'si (N=186) biraz dindar ve % 3'ü (N=15) de dindar olmadığını düşünmektedir. Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin çoğunluğu dindarlık açısından kendilerini dindar olarak tanımlamıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerle yapılan bire bir mülakatlarda kendilerini çok dindar görmeme sebepleri olarak, kendilerince belirledikleri dindarlık kriterlerine uymamaları olarak göstermektedirler. Bu kriterler çarşaf giyme, farz ibadetlerin yanı sıra nafile ibadetleri de aksatmama, sürekli olarak ibadet halinde bulunma, "dervişlerin" yaşadığı bir hayat tarzı içinde olma, sadece din işleri ile meşgul olup, dünya işlerini terk etme şeklindedir. Dünya işlerinin tanımlanması istendiğinde ise sosyal hayat, eğlence v. b. işler olduğu belirtilmiştir.

Modernitenin aşıldığı, bazı sosyologlara göre postmodern, bazı sosyologlara göre ise post-normal bir toplum tipinin zuhur ettiği zamanlarda bulunmaktayız. Bu bağlamda tek amacı görünür olmak ve sanal bir dünyada varlığını sürdürmek olan bir gençlik ile karşı karşıya kalınmaktadır. Kendi bakış açılarına ters olan her bilgiyi reddeden, hakikat olarak sadece kendi doğrularını

kabul eden bir zihniyet yapısına sahip olan bu gençler, ne yazık ki; gün geçtikçe huzursuz, kaygılı, güvensiz ve tüketici bir hale bürünmektedir.

Modernite, yaşamın sunduğu hazları sınırsızca yaşayan gençler üretmektedir. Bu duyguları, dinin şekillendirdiği ahlak ve kültürel normlar sınırlamaktadır. Bu arzu ve istekleri sınırsızca yaşamanın tek yolu dinin etkisinden kurtulmak ve seküler bir düzen oluşturmaktır. Tüm bunlara rağmen bu zorlu hayatla başa çıkabilmek için maneviyat temelli bir dindarlığa da ihtiyaç duyan gençlik, bu karmaşa içinde varlığını sürdürmeye çalışmaktadır (Yapıcı, 2007:87).

Modern dünyada dinin yerinin ve fonksiyonunun anlaşılmaya çalışıldığı bir dönemde, sekülerleşme kavramı değinmek oldukça önemlidir. Sekülerleşme en genel tanımı ile dinin öneminin azaldığı veya tamamen kaybolduğu bir süreci nitelemektedir. Bu süreçte toplumsal etkinliğini yitiren din; bireyselleşerek kendi alanına çekilmiş ve bireylerin kendi özel hayatlarındaki tercihleri olmuştur. Ancak zamanla yaşanan değişim tecrübeleri dinin modern toplumlarda yok olmadığını her ne kadar şekil değiştirmiş olsa da varlığını sürdürmekte olduğunu açık bir şekilde göstermiştir. (Kirman, 2005:259)

Yapılan çalışmalar 18-30 yaş arası dönemin hayatın en az dindar olunan safhası olduğunu göstermektedir (Hökelekli, 2005:282).

Gençler içinde bulundukları çağın İslam'a göre yorumlanmasını istediklerini, çünkü bu şekilde zaten İslam'ın hayatlarında görünür olmadığını belirtmektedirler. Her ne kadar kendilerini geleneksel bir dindarlık ta gördüklerini söyleseler de İslam'ın güncellenmesi gerektiği görüşünü de ısrarla dile getirmektedirler.

Çok dindar olmanın sosyal hayata katılma ya da eğlenme gibi durumları kabul etmeyeceğini düşündüklerinden "çok dindar olmanın gerekli olmadığını", orta yol bir dindarlığın yeterli olduğunu belirten öğrencilerle de karşılaşılmıştır. Cennete girmek için ibadetlerin gerekli olduğunu ancak kalp temizliğinin ve insanlarla olan ilişkilerinde dürüst olmalarının da çok önemli olduğunu düşündüklerini söylemişlerdir. Samimiyetsiz, riyakâr, ahlaki değerleri yitirmiş ama kendini Müslüman olarak niteleyen insanların, ibadet ve sorumlulukları eksiksiz yerine getirseler dahi; iyi niyet olmadan cennete giremeyeceklerini düşündüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 8. Öğrencilerin namaz kılma durumu değişkenine göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Öğrencilerin Namaz Kılma Durumu	Her zaman	138	27, 6
	Çoğunlukla	110	22
	Ara sıra	156	31, 2
	Nadiren	64	12, 8
	Hiçbir zaman	32	6, 4
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 8'e göre katılımcıların namaz kılma durumu %27, 6'sı (N=138) her zaman namaz kıldığını, % 22'si (N=110) çoğunlukla namaz kıldığını, %31, 2'si (N=156) ara sıra namaz kıldığını ve %6, 4'ü(N=32) hiçbir zaman namaz kılmadığını ifade ettiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu ara sıra namaz kılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerle yapılan bire bir mülakatlarda namaz kılmayı istedikleri ancak sosyal hayatın içinde buna imkân bulamadıklarını belirtmişlerdir. Bazı öğrenciler ise, akşamları müsait olduklarında kılamadıkları vakit namazları topluca kıldıklarını, dinin böyle bir imkâna ruhsat tanıdığını dolayısıyla bu imkândan faydalandıklarını ifade etmişlerdir.

Dini yaşayışın canlılık düzeyini anlarken dini pratiklere bağlılık derecesi önemli bir kriterdir. Din kurumu sanayi devrimi öncesinde hayatın tüm yönlerini düzenlemekteyken, şimdilerde gündelik hayatın büyük bir bölümü dini otoriteden ayrılmıştır. Bu durum dini yaşayış özellikle dini ibadetlerde kendini göstermektedir (Kirman, 2005:127) Günay'a göre, " dini uygulamalara rağbetteki bu düşüş, özellikle sanayileşmeden etkilenmiş şehir çevrelerinde büyük boyutlara ulaşmıştır. Kısacası modern toplum eskinin geleneksel toplumlarında ki dini birlik beraberlik ve bütünlüğün yerine dine bağlılık ve dini yaşayış açısından bir plüralizm, gevşeme, ilgisizlik ve dine ve özellikle geleneksel dindarlığa karşı tenkit ve hatta inançsızlıkla karakterize olmaktadır"(Günay, 1987:51)

İslam dini Müslümanlardan günlük hayatlarında Allah'ın emir ve yasaklarına uymalarını, teslim olmalarını bekler. Gençlere göre ibadetler; iman ve teslimiyet kadar önem arz etmemektedir. Dolayısıyla ibadeti gerçekleştirme durumlarında belirgin bir zayıflık görülürken, dinin taşıdığı anlam ve önem konu-

sunda herhangi bir değer azalması tespit edilmemektedir. İbadetleri daha çok ihtiyaç anında, hayatlarında karşılaştıkları zorluklar esnasında yaptıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 9. Öğrencilerin oruç tutma durumu değişkenine göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Öğrencilerin Oruç Tutma Durumu	Ramazan ayında oruç tutarım	463	92, 6
	Ramazanda ara sıra oruç tutarım	21	4, 2
	Sağlığım nedeniyle oruç tutamıyorum	8	1, 6
	Hiç oruç tutmadım	8	1, 6
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 9'a göre öğrencilerin oruç tutma durumu %92, 6'sı (N=463) sağlığı el verdiği sürece ramazan oruç tuttuğunu, % 4, 2'si (N=21) ramazan ayında ara sıra oruç tuttuğunu, %1, 6'sı(N=8) sağlık nedeniyle oruç tutamadığını ve %1, 6'sı(N=8) hiç oruç tutmadığı belirlenmiştir. Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun sağlığı el verdiği sürece ramazan orucunu tuttuğu belirlenmiştir.

Tablo 10. Öğrencilerin sosyal bir organizasyonunda yer alma durumu değişkenine göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Sosyal Bir Organizasyonunda Yer Alma Durumu	Evet	149	29, 8
	Hayır	351	70, 2
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 10'a göre araştırma dâhilinde öğrencilerin herhangi bir sosyal organizasyona (öğrenci toplulukları, sivil toplum kuruluşları vb.) yer alma durumuna bakıldığında %29, 8'i (N=149) yer aldığını, %70, 2'si (N=153) yer almadığını belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların çoğunluğunu sosyal bir organizasyonda yer almadığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerle

yapılan bire bir mülakatlarda öğrenciler sosyal bir organizasyona katılmama sebeplerini, ders yoğunluğuna veya maddi olarak bu tarz oluşumlara yeterli olamayacaklarına bağlamışlardır. Ayrıca 15 Temmuz kalkışmasının sonucunda yaşananlardan dolayı devlet kontrolünde olmasına rağmen sosyal organizasyonlara güvenmediklerini ve isimlerinin bu tür derneklerde gözükmesini istemediklerini belirtmişlerdir.

Genç bireyin kişiliğinin oluşmasında içinde bulunduğu aile ve arkadaş çevresi, öğrenim gördüğü çevre ve katıldığı boş zaman faaliyetleri çok önemli bir yere sahiptir. (Köknel, 1982:85) Gencin boş zamanlarını yararlı ve etkin şekilde geçirmesi onun psikolojik bakımdan sağlıklı bir kişiliğe sahip olmasını sağlamaktadır. Sağlıklı bir kişiliğe sahip bireyin toplumla kurduğu ilişkiler de sağlam olacağından, boş zaman değerlendirmesi toplumun gelişmesi ve kalkınması için çok önemlidir. (Mangır ve Aktaş, 1992:1)

Ülkemizde üniversite gençliğinin önemli bir bölümü boş zamanlarını amaçsızca özellikle alış veriş merkezi gezerek, sinemaya giderek, spor maçlarını izleyerek ya da sanal dünyada vakit geçirerek değerlendirmektedir. Bizim araştırmamız başta olmak üzere konu ile alakalı diğer araştırma sonuçlarına göre konferansa katılan, kulüp ve organizasyonlarda veya çeşitli STK'larda görev alan, sanatın herhangi bir dalı ile ilgilenen öğrenci sayısı oldukça azdır.

Gençlerin boş zaman değerlendirmesinde başarılı olamamalarının bir sebebi "boş zaman eğitimini" almamaları olarak gösterilmektedir. Boş zaman eğitimi bireyin boş zamanını akıllı bir biçimde kullanmayı öğrenmesidir. Bu eğitimi vermek ailenin olduğu kadar okulun da görevidir.

Sivil toplum kuruluşları (STK), resmi kurumlar dışında ve bağımsız olarak görev yapan, sosyal, ve kültürel alanlarda lobi çalışmaları yapan, üyelerini gönüllülük esası ile belirleyen, kâr amacı gütmeyen, gelirini ise bağış yoluyla elde eden kuruluşlardır. Sivil Toplum Kuruluşları sendika, dernek, vakıf gibi isimler altında faaliyet göstermektedir.

Türkiye'de her 826 kişiye bir dernek düşerken, Fransa ve Almanya'da 40 kişiye bir dernek düşmektedir. Amerika'da ise her 15 Amerikalıdan biri sivil toplum kuruluşlarında görev almaktadır.

Sivil Toplum Kuruluşları, Gençlik Merkezleri; hedeflerinde bulunan genç bireylere rehberlik yaparak, hayatın her alanındaki deneyimlerini ve bilgilerini paylaştıkları bir platform hazırlayarak, bir arada bulunacakları ortamlar oluşturarak yeni fikirler geliştirmelerine öncü olmak gibi misyonlar üstlenmektedirler.

Genç bireyler STK'larla beraber çalışarak daha üretken daha katılımcı ve daha özgüvenli, içinde bulundukları toplumun sorunlarına daha duyarlı yani sorumluluklarının bilincinde olarak yetişmektedirler.

Tablo 11. Öğrencilerin sosyal bir organizasyonda yer aldığında motivasyon kaynaklarına göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Motivasyon Kaynakları	Hayır, hasenat yapma isteği	162	32, 4
	Toplumda statü elde etmek	71	14, 2
	Ekonomik, siyasi vb. çıkarlar	24	4, 8
	Topluma karşı sorumluluk duygusu	243	48, 6
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 11'e göre öğrencilerin sosyal bir organizasyonda yer aldığında motivasyon kaynağı olarak%32, 4'ü (N=162) hayır, hasenat yapma isteği, % 4, 2'si (N=71) toplumda statü elde etmek, %4, 8'i(N=24) ekonomik, siyasi vb. çıkarlar ve %48, 6'sı (N=243) da topluma karşı sorumluluk duygusu belirlenmiştir. Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin çoğunluğunun topluma karşı sorumluluk duygusunun sosyal bir organizasyonda yer aldığında motivasyon kaynağı olarak görmektedir.

Tablo 12. Öğrencilerin "Dinde zorlama yoktur" ayetine dayanarak kendini yakın bulduğu görüşlerin dağılımı

Seçenekler	**N**	**%**
Gelenekçi	70	14
Modernist	111	22, 2
Neo-modernist	12	2, 4
İhyacı	18	3, 6
Selefi	9	1, 8
İslamcı	280	56

Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 12'ye göre öğrencilerin "Dinde zorlama yoktur" ayetine dayanarak kendini yakın bulduğu görüşlere göre; öğrencilerin %14'ü (N=70) gelenekçi, %22, 2'si (N=111) modernist, %2, 4'ü(N=12) neo-modernist, %3, 6'sı (N=18) ihyacı, %1, 8'i (N=9) selefi ve %56'sı(N=280) islamcı görüşüne yakın bulduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu "Dinde zorlama yoktur" ayetine dayanarak kendini islamcı görüşe yakın bulduğu düşünmektedir.

Tablo 13. Öğrencilerin eş seçimi durumuna göre dağılımı

	Seçenekler	**N**	**%**
Öğrencilerin Eş Seçimi Durumu	Geleneksel usullere göre	36	7, 2
	Görücü usulüne göre	61	12, 2
	Tanışarak evlenmek	322	64, 4
	Hepsi olabilir	81	16, 2
	Toplam	**500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 13'e göre araştırmaya dâhil olan eş seçimi durumunda %7, 2'si (N=36) geleneksel usullere göre, %12, 2'si (N=61) görücü usullere göre, %64, 4'ü (N=322) tanışarak evlenmek ve %16, 2'si (N=81) de hepsi olabileceği seçeneklerini işaretlemiştir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun eş seçimini yaparken tanışarak evlenmek görüşünde olduğu belirlenmiştir.

B. Ölçek Sorularına İlişkin İstatistikler Analizler

Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelimlerini belirlemeye yönelik maddelere verdikleri yanıtlar sonucunda tespit edilen puan ortalamaları ve standart sapması, maddelere verilen puanların kişi sayıları ve yüzdelik gösterimleri Tablo 14'de gösterilmiştir.

Tablo 14. Dini yönelim ölçeğine verilen yanıtların dağılımı

		Hiç Katılmıyorum	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle katılıyorum**	**Ort.**	**Ss**
1-"Dindar insanlar geleneksel	N	42	156	141	119	42	2,	1,

aile tipini benimsemelidir. ” görüşüne katılıyor musunuz?	%	8, 4	31, 2	28, 2	23, 8	8, 4	93	10
2-”Din ekonomik davranışlarımızı ve siyasi tutumlarımızı etkiler” görüşüne katılıyor musunuz ?.	N	33	85	67	214	101	3, 53	1, 18
	%	6, 6	17	13, 4	42, 8	20, 2		
3-”Toplumun huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir katkısının olduğunu düşünüyorum. ” cümlesine katılıyor musunuz?	N	9	33	38	192	228	4, 19	0, 96
	%	1, 8	6, 6	7, 6	38, 4	45, 6		
4-”Dini yasaklar akla uygundur. ” önermesine katılıyor musunuz?	N	8	37	84	194	177	3, 99	0, 98
	%	1, 6	7, 4	16, 8	38, 8	35, 4		
5-Eti bıçakla kesmemek, yer sofrasında yemek, cübbe giymek v. b. davranışları, bid’at kapsamında değerlendiren bazı dini liderlere katılıyor musunuz? (Bid’at: Sünnetin dışında sonradan çıkan uygulamalar)	N	110	193	123	55	19	2, 36	1, 05
	%	22	38, 6	24, 6	11	3, 8		
6- “Sosyal medya da, dini konular hakkında verilen fetvalara güvenir ve hayatımda uygularım. ” cümlesine katılıyor musunuz?	N	115	212	111	54	8	2, 26	0, 98
	%	23	42, 4	22, 2	10, 8	1, 6		
7-”Küreselleşen dünya da din, sosyal medya aracılığı ile önemini her geçen gün kaybetmektedir. ” görüşüne katılıyor musunuz?	N	29	84	109	199	79	3, 43	1, 11
	%	5, 8	16, 8	21, 8	39, 8	15, 8		
8-”Ahlaklı olduğum sürece, ne kadar dindar olduğum önemli değildir. ” cümlesine katılıyor musunuz?	N	32	86	71	212	99	3, 52	1, 17
	%	6, 4	17, 2	14, 2	42, 4	19, 8		
9-”Trafik kurallarına uymazsam dini inancıma aykırı davranmış olurum. ”cümlesine	N	61	157	82	147	53	2, 95	1, 23
	%	12,	31,	16,	29,	10,		

katılıyor musunuz?		2	4	4	4	6		
10-"İntihal ve kopya çekmek kul hakkına girmektir. "cümlesine katılıyor musunuz?(İntihal: Başkasının görüşlerini referans göstermeden kendine aitmiş gibi göstermek.)	N	25	35	56	198	186	3, 97	1, 10
	%	5	7	11, 2	39, 6	37, 2		
11-"Arkadaşımın dindar olup olmaması önemli değil. "cümlesine katılıyor musunuz?	N	8	36	38	190	228	4, 19	0, 96
	%	1, 6	7, 2	7, 6	38	45, 6		
12-"Evlenmeden aynı ev paylaşılamaz" cümlesine katılıyor musunuz?	N	16	33	42	131	278	4, 24	1, 06
	%	3, 2	6, 6	8, 4	26, 2	55, 6		
13-"Şeffaf, denetlenebilir ve sorumluluk yüklenebilir olmak kaydıyla dini oluşumlara müsaade edilmelidir. " cümlesine katılıyor musunuz?	N	30	59	198	166	47	3, 28	0, 99
	%	6	11, 8	39, 6	33, 2	9, 4		
14-"Devlet laik olmalı ama birey laik olmamalı. " cümlesine katılıyor musunuz?	N	71	164	126	100	39	2, 74	1, 16
	%	14, 2	32, 8	25, 2	20	7, 8		

Yukarıda Tablo 14 incelendiğinde en yüksek puan ortalaması ($\bar{X}$= 4, 24) olarak **"-**Evlenmeden aynı ev paylaşılamaz- cümlesine katılıyor musunuz?'" sorusu alırken en düşük puan ortalaması ise ($\bar{X}$=2, 26) değerinde **"**Sosyal medya da, dini konular hakkında verilen fetvalara güvenir ve hayatımda uygularım- cümlesine katılıyor musunuz?'" ifadesi olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan bazı öğrencilerle yapılan birebir mülakatlarda geleneksel aile tipini benimsememe nedenleri olarak, kadının iş ve sosyal hayatta daha fazla yer alması gerektiği, kadının da aile içinde daha fazla söz hakkının olmasının istendiği ve ailenin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasında erkek kadar kadının da yardım etmesi gerektiği gösterilmiştir. Bu soruya cevap veren erkek öğrenciler daha çok kadının aile gelirine olan katkısı üzerinde dururken, kız öğrenciler kadının sosyal hayatta daha görünür olması konusunu vurgulamışlardır.

Araştırmaya katılan bazı öğrencilerle yapılan bire bir mülakatlarda dinin ekonomik ve siyasi tutumlarını etkilemeyeceğini belirtenler sebep olarak, din ve

dünya işlerini ayrı görmeleri olarak göstermişlerdir. Etkileyeceğini söyleyenler ise dinimizin sadece ahiret hayatımızı değil, dünya hayatımızı da düzenlediğini, dolayısıyla gerek siyasi gerekse ekonomik davranışlarımızda referans olarak dinin alınması gerektiğini belirtilmişlerdir.

Araştırmaya katılan bazı öğrencilerle yapılan bire bir mülakatlarda dinin küreselleşen dünyada gittikçe önemini kaybettiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna gerekçe olarak sosyal medyanın etkisi ile geleneksel yaşam tarzı ve manevi değerlerin büyük değişime uğradığı gösterilmiştir. Dünya da yaygınlaşan kitle iletişim araçları, küreselleşmenin verdiği görevle hem belirli bir bilgiyi hem de belirli bir yaşam tarzını insanlara empoze ederek, ortak bir fikir dünyası geliştirmeye çalışmaktadır. Tüm bunların sonucu olarak kendi değer yargılarımız yeni anlamlar kazanmakta hatta kaybolmaktadır.

Araştırmaya katılan bazı öğrencilerle yapılan bire bir mülakatlarda ahlaklı olduğum sürece ne kadar dindar olduğum önemli değil sonucuna ulaşılmıştır. Din ve ahlakı ayrı kulvarlarda görmelerinin sebebi olarak, kendisini dindar olarak niteleyen ama ahlaki özelliklere sahip olmayan bireylerle, kendisini dindar olarak nitelemeyip insani ilişkilerinde oldukça dürüst bireylerle karşılaşmış olmalarını göstermişlerdir. Bu bağlamda ahlaklı olmayı dindar olmaktan daha öncelikli görmektedirler. Dini yaşantının bireyin kendisini ilgilendirdiğini ancak ahlakın insani ilişkilerde çok önemli olduğunu, bu sebeple ahlaklı olmanın çok daha önemli olduğunu belirtmişlerdir. Din sosyolojisi alanında yapılmış çeşitli araştırmalar da ahlaklı olmak ile ilgili olarak elde edilen veriler de araştırmamızın verilerini destekler niteliktedir. Mesela; Münir Koştaş tarafından Ankara Üniversitesi ile Gazi Üniversitesine bağlı çeşitli fakültelerin öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırma da üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada üniversite öğrencileri arasında “ ibadet etmesek de kalbimizde ki iman bize yeter” fikrini onaylayanların oranı %33 iken onaylamayanların oranı %65 olmuştur. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bu iki araştırma verileri değerlendirildiğinde, arada geçen yıllardan sonra ahlaklı olmayı inanç ve ibadete tercih edenlerin oranına karşı artış gösterdiği görülmektedir (Koştaş, 1995:95). Bu bağlamda dindarlık anlayışının dini ritüelleri yerine getirmekten, ahlaklı ve dürüst olmaya evrildiğini söyleyebiliriz.

Araştırmaya katılan bazı öğrencilerle yapılan bire bir mülakatlarda şeffaf denetlenebilir ve sorumluluk yüklenebilir olmak kaydıyla dini oluşumlara müsaade edilmesi konusunda karasız kalmalarının sebeplerinden bir tanesi, Türkiye’de gelişen 15 Temmuz Darbe Girişimi sonucu dini oluşumlara olan güvensizliktir. Cemaatlerin devleti ele geçirecek kadar ileri gidebileceklerini, bu süreçte gördüklerini dile getiren deneklere göre, cemaatler devlet yönetimine karışmamalı. Ayrıca devlet içinde cemaatlerin kadrolaşmasına da karşı oldukları-

nı belirterek, devlet görevi için ehliyet ve liyakatin önemli olması gerektiğini söylemişlerdir. Dini oluşumların denetlenebilir olmasına karşı niçin kararsız kaldıklarını ise, devletin kontrol mekanizmasında da bazen aksamalar olabileceğini, 15 Temmuz'da yaşanan darbe girişiminde bunu gördüklerini ifade etmişlerdir. Yaşanan bu sürece rağmen halâ benzer hataların yapıldığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Ne yazık ki cemaatler; siyasi iktidarlara verdikleri destek nispetince menfaat elde etmeye çalışmaktadırlar. Cumhuriyetin ilanı ile devlet ve cemaatler arasında belirli bir mesafe bulunmaktaydı. Ancak bu mesafe ilerleyen yıllarda gözle gözükür derecede kaybolmuştur.

Araştırmaya katılan bazı öğrencilerle yapılan bire bir mülakatta devletin laik olması gerektiği ama bireyin laik olmaması gerektiği görüşüne katılma sebepleri olarak, devletin laik olması durumunda, devletin halkın istediği gibi dinini yaşamasına müsaade etmeyeceği gösterilmiştir. Buda laiklik kavramının tam anlaşılamadığının bir göstergesi olarak görülebilir. Özellikle 28 Şubat sürecinde "laiklik elden gidiyor" endişesi ile kamusal alandan dinin uzaklaştırılmaya çalışılmasıyla, dindar insanların zorluklarla karşılaşmasını örnek göstermişlerdir.

C. Katılımcıların Birden Çok Seçenekli Soruların Yanıtlarına İlişkin Bulguların Dağılımı

Bu bölümde araştırmaya dahil olan öğrencilerin anket sorularından 8, 9 ve 10 numaralı birden çok seçenekli sorulara vermiş olduğu yanıtlara ilişkin bulgulara aşağıdaki tablolarda yanıt sayısı ve yüzdelik (%) olarak dağılımları sunulmuştur. Ayrıca birden çok seçenekli sorularda katılımcılar birden fazla yanıt verdikleri için çoktan seçmeli sorulardaki toplam yanıt sayısı araştırmayı oluşturan örneklem kişi sayısından yüksek çıkacaktır.

Tablo 15. Öğrencilerin çocukluğundan itibaren aldığı dini bilgilerin kaynağına göre dağılımı

Seçenekler	**Yanıt sayısı**	**%**
Ailem ve yakın çevrem	464	30, 9*
Örgün eğitim kurumları	270	18*
Diyanete bağlı Kur'an kursları	352	23, 5*

Din eğitimi veren, resmi olmayan kuruluşlar	136	9, 1
Din eğitimi veren özel hocalar	93	6, 2
Cami haricinde devam ettiğim sohbetler	99	6, 6
Sosyal medya	71	4, 7
Dini bilgiye ihtiyaç duymuyorum	15	1
Toplam	**1500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 15 incelendiğinde araştırmaya dâhil olan öğrencilerin çocuklundan itibaren aldığı dini bilgilerinin kaynaklarına göre dağılımına baktığımızda yanıtların %30, 9'unun aile ve yakın çevresinden, %23, 5'inin diyanete bağlı Kur'an kurslarında, %18'inin örgün eğitim kurumlarında, %9, 1'inin din eğitimi veren resmi olmayan kuruluşlardan, %6, 2'sinin cami haricinde devam ettiği sohbetlerden, '%4, 7'sinin sosyal medya aracılığıyla dini bilgileri öğrendiği ancak %1'inin dini bilgiye ihtiyaç duymadığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin verdiği yanıtlar doğrultusunda çocukluktan itibaren aldığı dini bilginin ilk üç kaynağı belirlenmek istenmiş ve verilen yanıtlar doğrultusunda ilk üç kaynağın yüzdelik dilim içerisinde %72, 4'ünün oluşturduğu görülmüştür. Öğrencilerin çocukluktan itibaren aldığı dini bilginin ilk üç kaynağı olarak aile ve yakın çevresi, diyanete bağlı Kur' an kursları ve örgün eğitim kurumları olduğu belirlenmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2014) tarafından yapılan Türkiye geneli dini hayat araştırmasında kişilerin çocukluktan itibaren aldıkları dini bilginin ilk üç kaynağı olarak sırasıyla aile ve yakın çevresi, camideki din görevlileri, televizyon, radyo, gazete ve dergilerden kaynaklı olduğu belirlenmiştir.

Bu durumda gençliğin dindarlık eğilimleri özellikle aile ortamında oluşmakta ve gelişmektedir. Zaten Türk toplum yapısına göre dindarlığın kaynağı bir çok araştırmaya göre ailedir. Bu durumun başlıca sebebi olarak halâ en geçerli teorinin sosyal öğrenme olduğu bununda öncelikle aile içinde gerçekleştiği ifade edilebilir (Yapıcı:2012:17, Akşit vd. 2012:514-515).

Tablo 16. Öğrencilerin dini bilgilerini geliştirdiği kaynağa göre dağılımı

Seçenekler	**Yanıt sayısı**	**%**
Ailemden ve kendi okumalarımdan	466	31, 1*

Dini içerikli, sosyal medyayı takip ederek	242	16, 1
Dinieğitim veren resmi bir okulda eğitim görerek	315	21*
Dini eğitim veren resmi olmayan kuruluşlarda eğitim görerek	182	12, 1
Katıldığım çeşitli sohbetler	249	16, 6*
Dini bilgimi geliştirmiyorum	46	3, 1
Toplam	**1500**	**100**

Yukarıdaki Tablo 16 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin dini bilgilerini geliştirdiği kaynaklarına göre dağılımına baktığımızda yanıtların %31, 1'inin aileden ve kendi okumalarından, %16, 1'inin dini içerikli, sosyal medyayı takip ederek, %21'inin dinieğitim veren resmi bir okulda eğitim görerek, %12, 1'inindini eğitim veren resmi olmayan kuruluşlarda eğitim görerek, %16, 6'sınınkatıldığım çeşitli sohbetler vasıtasıyla geliştirdiğini ancak %3, 1'inindini bilgini geliştirmediği belirlemiştir.

Araştırmada öğrencilerin verdiği yanıtlar sonucunda çocukluktan itibaren aldığı dini bilgilerini geliştirdiği ilk üç kaynak tespit edilmek istenmiştir. Öğrencilerin verdiği yanıtlar neticesinde ilk üç kaynağın yüzdelik dilim içerisinde %68, 7'sinin oluşturduğu görülmüştür. Öğrencilerin çocukluktan itibaren aldığı dini bilgilerini geliştirdiği ilk üç kaynak olarak öğrencilerinaileden ve kendi okumalarından, dini içerikli, sosyal medyayı takip ederek ve dinieğitim veren resmi bir okulda eğitim görerek geliştirdiği tespit edilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2014) tarafından yapılan Türkiye geneli dini hayat araştırmasında kişilerin çocukluktan itibaren aldıkları dini bilgilerini geliştirdikleri ilk üç kaynak olarak sırasıyla dini içerikli TV ve radyo programları, diyanet görevlileri ve diyanet yayınları dışındaki dini kitaplar vasıtasıyla geliştirmiş oldukları belirlenmiştir.

Tablo 17. Öğrencilerin dindarlığın kriterine göre dağılımı

Seçenekler	**Yanıt Sayısı**	**%**
Mübarek gün ve gecelerde ibadet etmek, mevlüt okumak, aşure dağıtmak	45	4, 5

Allah'a inanıp, kalbi temiz tutmak	423	42, 3*
Ezan, Kur'an, cami v. b. dini simgelere saygılı olmak	111	11, 1
İman edip, ibadetleri eksiksiz yerine getirmek ve İslam ahlakına uygun yaşamak	345	34, 5*
Sakal bırakmak, sarık sarmak, cübbe giymek	20	2
Bir dini grup ya da cemaate mensup olmak	16	1, 6
Örf ve adetlere bağlı olmak	40	4
Toplam	**1000**	**100**

Yukarıdaki Tablo 17'ye bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin dindarlığın kriterine göre dağılımına baktığımızda öğrenci yanıtlarının %4, 5'inin mübarek gün ve gecelerde ibadet etmek, mevlüt okumak, aşure dağıtmak olduğunu, %42, 3'ünün Allah'a inanıp, kalbi temiz tutmak olduğunu, %11, 1'inin ezan, Kur'an, cami v. b. dini simgelere saygılı olunması olduğunu, %34, 5'ininiman edip, ibadetleri eksiksiz yerine getirmek ve islam ahlakına uygun yaşamak olduğunu, %2'sinin sakal bırakmak, sarık sarmak, cübbe giymek olduğunu, %1, 6'sının bir dini grup ya da cemaate mensup olmak olduğunu ve %4'ünün örf ve adetlere bağlı olmak olduğunu dindarlık kriteri olarak gördüğü gözlenmiştir.

Araştırmada öğrencilerin dindarlığın en önemli iki kriteri hakkında görüşlerinin ne olduğu belirlenmek istenmiştir. Öğrencilerin verdiği yanıtlar sonucunda en önemli iki kriterin yüzdelik dilim içerisinde %76'8'inin oluşturduğu görülmüştür. Öğrencilerin dindarlığın en önemli iki kriteri olarak Allah'a inanıp, kalbi temiz tutmak, iman edip, ibadetleri eksiksiz yerine getirmek ve islam ahlakına uygun yaşamak olduğu belirlenmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2014) tarafından yapılan Türkiye geneli dini hayat araştırmasında dindarlığın en önemli iki kriterin yüzdelik dilim içerisinde %87, 9'unun kapsadığı belirlenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının (2014) araştırmasında da benzer olarak iman edip, ibadetleri eksiksiz yerine getirmek, islam ahlakına uygun yaşamak ve Allah'a inanıp, kalbi temiz tutmak en önemli iki kriter olarak görülmektedir.

D. Araştırma Hipotezlerinin Test Edilmesi

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın ölçeğinin güvenirliliğine, analizlerin seçimine ve varsayımlarına yönelik değerlendirmelere aşağıda sunulmuştur.

Kalaycı (2017)'a göre *Cronbach's Alfa* değeri 0-1 arasında değişmektedir. Değerlendirme kriterlerine göre "0. 00 < 0. 40 olduğunda ölçek güvenilir değil, 0. 40 < 0. 60 olduğunda düşük güvenirlikte, 0. 60< 0. 80 olduğunda oldukça güvenilir ve 0. 80 < 1. 00 olduğunda ise ölçek yüksek derecede güvenilir olarak değerlendirilir. Araştırma amacıyla kullanılan ölçeğin *Cronbach's Alfa* değerleri 0, 73 olduğu belirlenmiş ve ölçek güvenirliliğinin oldukça güvenilir olduğu görülmüştür.

Tablo 18. Araştırma Ölçeğine İlişkin İstatistikler

	Min	**Max**	**N**	**Ort.**	**ss.**	**Skewness**	**Kurtosis**
Dini Yönelim Ölçeği	1	5	500	3, 39	0, 50	-0, 918	1, 818

Yukarıda Tablo 18 incelendiğinde dini yönelim ölçeği puan ortalaması ($\bar{X}$= 3, 39±0, 50) olarak tespit edilmiştir. Dini yönelim ölçeğin minimum alçağı değer 1, maksimum alacağı değer 5 olduğu göz önünde bulunduğunda dini yönelim ölçeğinin puan ortalamasının ortalamanın üstünde bir değere sahip olduğu belirlenmiştir. "*H1: Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri yüksektir*" hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde dini yönelim ölçeği puan ortalamaları; Adıgüzel (2014)'in çalışmasında ($\bar{X}$= 3, 24±0, 55), Dinç (2007)'inn çalışmasında ($\bar{X}$= 3, 31±0, 39), Yüce (2009)'nin çalışmasında ($\bar{X}$= 3, 48±0, 46) olarak belirlenmiştir. Görüldüğü üzere katılımcıların iş yükü ölçeğinin puan ortalamasının yüksek düzeyde olduğu ve literatür ile uyumlu olduğu söylenebilir.

George ve Mallery (2010)'e göre Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) verilerin -2 ile +2 arasında dağılması verilerin normal dağılımdan sapmadığını göstermektedir. Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) değerleri normal dağılım gösteren değerlere sahip ise parametrik analiz yöntemleri, normal dağılım göstermezse non-parametrik testler uygulanır. Yukarıda Tablo 18 incelendiğinde katılımcıların dini yönelim algılarını ölçmek için kullanılan dini yönelim ölçeğinin normallik testi sonuçları incelendiğinde; Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) değerlerinin (Skewness= -0, 918; Kurtosis= 1, 818) ara-

sında değer aldığı belirlenmiştir. Dini yönelim ölçeğinin normal dağılım olduğu belirlenmiş ve parametrik testler uygulanmaya karar verilmiştir. Parametrik testler kullanırken Kalaycı (2017)'ye verilerin karşılaştırılmasında iki grup arasındaki farkı t-testi, ikiden fazla grup durumunda parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında Tek yönlü (Oneway) Anova testi ve farklılığa neden olan grubun tespitinde Post Hoc testi kullanılmıştır ve aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 19. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile cinsiyetleri arasında yapılan bağımsız gruplarda t testi analizine ait bulgular

Cinsiyet	**N**	**Ort.**	**Ss**	**t**	**p**
1-Kadın	347	3, 39	0, 48	0, 458	0, 786
2-Erkek	153	3, 40	0, 55		

Yukarıdaki Tablo 19'da araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız guruplarda t testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır(t=-0, 458; p=0, 786>0, 05).

Öğrencilerin cinsiyet gruplarında kadın olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları ile erkek olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında bir farklılık bulunamamıştır(p>0, 05).

Elde edilen verilere göre "H2:Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık vardır. " hipotezi reddedilmiştir.

Adıgüzel (2014) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile cinsiyet grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Dinç (2007) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmasında da öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile cinsiyet grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yüce (2009) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmasında ise öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile cinsiyet grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Farklılık incelendiğinde kadınların dini yönelim düzeyi erkeklerin dini yönelim düzeyinden yüksek çıkmıştır.

Tablo 20. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile yaş gurupları arasında yapılan anova testi analizine ait bulgular

Yaş Grupları	**N**	**Ort.**	**Ss**	**F**	**p**	**Post Hoc**
1-20 yaş ve altı	136	3, 29	0, 47			
2-21-22 yaş	232	3, 45	0, 47	4, 171	0, 016*	1<2
3-23 yaş ve üstü	132	3, 41	0, 57			
*p<0, 05						

Yukarıdaki Tablo 20'de araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur(F=4, 171; p=0, 016<0, 05).

İstatiksel olarak çıkan farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Öğrencilerin yaş gruplarında 21-22 yaşlarında olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, 20 yaş ve altı yaşlarında olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur(p<0, 05).

Öğrencilerin yaş gruplarında 23 yaş ve üstü olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, 21-22 yaşlarında ve 20 yaş ve altı yaşlarında olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında bir farklılık bulunamamıştır(p>0, 05).

Elde edilen bulgulara göre "*H3: Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık vardır.* " hipotezi kabul edilmiştir.

Dinç (2007) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile yaş grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yüce (2009) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada da öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile yaş grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 21. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversiteye başlamadan önce ikamet ettikleri yerler arasında yapılan anova testi analizine ait bulgular

Üniversite Öncesi İkamet Durumu	**N**	**Ort.**	**Ss**	**F**	**p**	**Post Hoc**
1-Şehirde	370	3, 36	0, 51	4,	0, 009*	1<3

2-Kasabada	65	3, 42	0, 53	788		
3-Kırsalda	65	3, 57	0, 38			
*p<0, 05						

Yukarıdaki Tablo 21'de araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversiteye başlamadan önce ikamet ettikleri yerler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. (F=4, 788; p=0, 009<0, 05).

İstatiksel olarak çıkan farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Öğrencilerin üniversite öncesi ikamet duruma göre kırsalda ikamet eden öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, şehirde ikamet eden öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur(p<0, 05).

Öğrencilerin üniversite öncesi ikamet duruma göre kasabada ikamet eden öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, şehirde ve kırsalda ikamet eden öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında bir farklılık bulunamamıştır (p>0, 05).

Elde edilen bulgulara göre "*H4: Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversiteye başlamadan önce ikamet ettikleri yere göre anlamlı bir farklılık vardır.* " hipotezi kabul edilmiştir.

Yüce (2009) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmasında da öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversiteye başlamadan önce ikamet ettikleri yer grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 22. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversitede okurken ikamet ettikleri yerler arasında yapılan bağımsız gruplarda t testi analizine ait bulgular

Üniversitede İkamet Durumu	**N**	**Ort.**	**Ss**	**F**	**p**
1-Aile yanında	190	3, 37	0, 49	0, 614	0, 606
2-Devlet yurdunda	182	3, 42	0, 45		

3-Özel evde	100	3, 38	0, 61		
4-Vakıf veya derneğe bağlı yurt ya da evde	28	3, 47	0, 55		

Yukarıdaki Tablo 22 incelendiğinde araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversitede okurken ikamet ettikleri yerler arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır(t=-0, 458; p=0, 786>0, 05).

Öğrencilerin üniversitede ikamet durumlarına göre aile yanında ikamet eden, devlet yurdunda ikamet eden, özel evde ikamet eden ve vakıf veya derneğe bağlı yurt yada evde ikamet eden öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında bir farklılık tespit edilmemiştir(p>0, 05).

Bu bulgulara göre "*H5:Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversitede okurken ikamet ettikleri yere göre anlamlı bir farklılık vardır.* " hipotezi reddedilmiştir.

Dinç (2007) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmasında öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversitede okurken ikamet ettikleri yer grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 23. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile ailenin gelir düzeyleri arasında yapılan anova testi analizine ait bulgular

Ailenin Maddi Durumu	**N**	**Ort.**	**Ss**	**F**	**p**	**Post Hoc**
1-İyi	152	3, 39	0, 50			
2-Orta	302	3, 43	0, 47	5, 873	0, 003*	3<1 3<2
3-Düşük	46	3, 16	0, 65			

*p<0, 05						

Yukarıdaki Tablo 21'de araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile ailenin gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. (F=5, 873; p=0, 003<0, 05).

İstatiksel olarak çıkan farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Öğrencilerin aile maddi duruma göre ailesi düşük maddi duruma sahip öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, aile maddi durumu iyi ve orta olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından düşük olduğu tespit edilmiştir(p<0, 05).

Öğrencilerin aile maddi duruma göre iyi düzeyde maddi durumu olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları ile orta düzeyde maddi durumu olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında bir farklılık bulunamamıştır (p>0, 05).

Elde edilen bulgulara göre *"H6: Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile ailenin gelir düzeylerine göre anlamlı bir farklılık vardır. "* hipotezi kabul edilmiştir.

Adıgüzel (2014) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmasında dini yönelim düzeyleri ile ailenin gelir düzeyleri ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğuna bakıldığında ailesinin gelir durumu çok iyi düzeyde olanların, ailesinin gelir durumu çok düşük, orta ve iyi düzeyde olan üniversite öğrencilerinin genel dini yönelim puanlarından düşük bulunmuştur. Yüce (2009) öğrenciler üzerinde yapılan araştırmasında da öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile gelir durumu grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 24. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile ailelerinin dindarlık durumları arasında yapılan anova testi analizine ait bulgular

Ailenin Dindarlık Durumu	**N**	**Ort.**	**Ss**	**F**	**p**	**Post Hoc**
1-Ailem oldukça dindardır	82	3, 58	0, 41	17, 247	0, 000*	3<1 4<1 4<2 4<3
2-Ailem dindardır	348	3, 40	0, 46			

3-Ailem ne dindardır ne de dindar değildir	64	3, 24	0, 60			
4-Ailem dindar değildir	6	2, 26	0, 83			
*p<0, 05						

Yukarıdaki Tablo 24 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile ailelerinin dindarlık durumları arasında anlamlı bir farklılık sağlayıp sağlamadığını belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir(F=17, 247; p=0, 000<0, 05).

İstatiksel olarak çıkan farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin dindarlık durumlarına göre ailesi oldukça dindar olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, ailesi ne dindar ne de dindar olmayan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin ailelerinin dindarlık durumlarına göre ailesi dindar olmayan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, ailesi oldukça dindar, ailesi dindar ve ailesi ne dindar ne de dindar olmayan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından düşük olduğu belirlenmiştir. Ancak ailesi dindar olmayan öğrenci sayısının çok az olması puan ortalamaları arasındaki farklılık yerince göstermeyebilmektedir (p<0, 05).

Öğrencilerin ailelerinin dindarlık duruma göre ailesi dindar olan öğrenciler ileailesi oldukça dindar olanöğrenciler ve ailesi ne dindar ne de dindar olamayan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasındabir farklılık bulunamamıştır (p>0, 05).

Elde edilen bulgulara göre "*H7: Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile ailelerinin dindarlık durumlarına göre anlamlı bir farklılık vardır.* " hipotezi kabul edilmiştir.

Adıgüzel (2014) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmasında da öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile ailelerinin dindarlık durumları grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğuna bakıldığında ailesinin dindarlık durumu az dindar olan üniversite öğrencilerinin genel dini yönelim puanları ailesinin dindarlık durumu çok dindar ve dindar olan üniversite öğrencilerinin genel dini yönelim puanlarından düşük bulunmuştur.

Tablo 25. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile dindarlık durumları arasında yapılan anova testi analizine ait bulgular

Öğrencinin Dindarlık Durumu	**N**	**Ort.**	**Ss**	**F**	**p**	**Post Hoc**
1-Çok dindar	25	3, 67	0, 54	36, 564	0, 000*	3<1 3<2 4<1 4<2 4<3
2-Dindar	274	3, 49	0, 38			
3-Biraz dindar	186	3, 31	0, 52			
4-Dindar değildir	15	2, 31	0, 74			
*p<0, 05						

Yukarıdaki Tablo 25'de araştırmaya dahil öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile dindarlık durumlarıarasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. (F=36, 564; p=0, 000<0, 05).

İstatiksel olarak çıkan farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin dindarlık durumlarına göre kendisini biraz dindar olarak gören öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, kendisini çok dindar ve dindar olarak gören öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin dindarlık durumlarına göre kendisini dindar görmeyen öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, kendisini çok dindar, dindar ve biraz dindar olarak gören öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından düşük olduğu belirlenmiştir (p<0, 05).

Öğrencilerin dindarlık duruma göre kendisiniçok dindar olarak gören öğrenciler ile kendisini dindar olarak gören öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında bir farklılık tespit edilmemiştir(p>0, 05). Ancak öğrencilerin kendi dindarlık durumlarının öğrenci sayısının arasında çok farklılıklarda göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bilgiler ışığında *"H8: Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile öğrencinin dindarlık durumlarına göre anlamlı bir farklılık vardır. . "* hipotezi kabul edilmiştir.

Yüce (2009) öğrenciler üzerinde yapılan araştırmasında da öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile dindarlık durumu grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Farkın nedeni incelendiğinde dindar olmayan öğrencilerin dini yönelim düzeyinin, biraz dindar, dindar ve çok dindar olan öğrencilerin dini yönelim düzeyi puan ortalamalarından düşük bulunmuştur.

Tablo 26. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile namaz kılma sıklıkları arasında yapılan anova testi analizine ait bulgular

Öğrencilerin Namaz Kılma Durumu	**N**	**Ort.**	**ss**	**F**	**p**	**Post Hoc**
1-Her zaman	138	3, 57	0, 39			
2-Çoğunlukla	110	3, 55	0, 39			3<1 4<1 5<1 3<2 4<25<2 4<35<3 5<4
3-Ara sıra	156	3, 37	0, 40	30, 443	0, 000*	
4-Nadiren	64	3, 13	0, 57			
5-Hiçbir zaman	32	2, 74	0, 78			
*p<0, 05						

Yukarıdaki Tablo 26'da araştırmaya dahil öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile namaz kılma sıklıkları arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. (F=30, 443; p=0, 000<0, 05).

İstatiksel olarak çıkan farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin namaz kılma durumuna göre her zaman ve çoğunlukla namaz kılan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, ara sıra namaz kılan, nadiren namaz kılan ve hiçbir zaman namaz kılmayan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından; ara sıra namaz kılan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, nadiren namaz kılan ve hiçbir zaman namaz kılmayan öğrencilerin dini yönelim puan

ortalamalarından; nadiren namaz kılan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, hiçbir zaman namaz kılmayan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından yüksek olduğu tespit edilmiştir(p<0, 05).

Öğrencilerin namaz kılma durumuna göre her zaman namaz kılan öğrenciler ile çoğunlukla namaza kılan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında bir farklılık tespit edilmemiştir(p>0, 05).

Bu bilgiler sonucunda "*H9: Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile namaz kılma sıklıklarına göre anlamlı bir farklılık vardır.* " hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 27. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile oruç tutma durumları arasında yapılan anova testi analizine ait bulgular

Öğrencilerin Oruç Tutma Durumu	**N**	**Ort.**	**ss**	**F**	**p**	**Post Hoc**
1-Ramazan ayında oruç tutarım	463	3, 44	0, 45	37, 723	0, 000*	2<1 4<1 4<2 4<3
2-Ramazanda ara sıra oruç tutarım	21	3, 10	0, 53			
3-Sağlığım nedeniyle oruç tutamıyorum	8	3, 10	0, 60			
4-Hiç oruç tutmadım	8	1, 79	0, 35			
*p<0, 05						

Yukarıdaki Tablo 27 incelendiğinde araştırmaya dahil öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile oruç tutma durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. (F=37, 723; p=0, 000<0, 05).

İstatiksel olarak çıkan farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin oruç tutma durumlarına göre ramazan ayında oruç tutan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, ramazanda ara sıra oruç tutan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin oruç tutma durumlarına göre hiç oruç tutmayan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları-

nın, ramazan ayında tüm oruçları tutan, ara sıra oruç tutan ve sağlığı nedeniyle tutamayan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından düşük olduğu tespit edilmiştir. Ancak öğrencilerin oruç tutma durumlarında öğrenci sayısının çoğunluğunun bir seçenekte toplanması dadikkate alınmalıdır(p<0, 05).

Öğrencilerin oruç tutma durumlarına göre sağlığı nedeniyle oruç tutmayan öğrenciler ile ramazan ayında oruç tutan öğrenciler ve ramazanda ara sıra oruç tutan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında bir farklılık bulunamamıştır (p>0, 05).

Elde edilen bulgular neticesinde "*H10: Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile oruç tutma durumuna göre anlamlı bir farklılık vardır.* " hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 28. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile sosyal organizasyonda yer alma durumları arasında yapılan bağımsız gruplarda t testi analizine ait bulgular

Sosyal Bir Organizasyonunda Yer Alma Durumu	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**P**
1-Evet	149	3, 47	0, 46	2, 334	0, 020*
2-Hayır	351	3, 36	0, 52		
*p<0, 05					

Yukarıdaki Tablo 28'de araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile sosyal organizasyonda yer alma durumları arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız guruplarda t testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. (t=-2, 334; p=0, 020<0, 05).

Öğrencilerin dini yönelim puan ortalaması sosyal bir organizasyonda yer alan öğrencilerde yer almayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır(p<0, 05).

Bu değerlere göre "*H11:Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile sosyal organizasyonda yer alma durumuna göre anlamlı bir farklılık vardır.* " hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 29. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile sosyal bir organizasyonda yer aldığında motivasyon kaynakları arasında yapılan anova testi analizine ait bulgular

Motivasyon Kaynakları	**N**	**Ort.**	**ss**	**F**	**p**	**Post Hoc**
1-Hayır, hasenat yapma isteği	162	3, 50	0, 45	6, 259	0, 000*	2<1 3<1
2-Toplumda statü elde etmek	71	3, 25	0, 56			
3-Ekonomik, siyasi vb. çıkarlar	24	3, 16	0, 78			
4-Topluma karşı sorumluluk duygusu	243	3, 39	0, 47			
*p<0, 05						

Yukarıdaki Tablo 29'daaraştırmaya dahil öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile sosyal bir organizasyonda yer aldığında motivasyon kaynakları arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. (F=6, 259; p=0, 000<0, 05).

İstatiksel olarak çıkan farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal bir organizasyonda yer aldığında motivasyon kaynaklarına göre öğrencilerin hayır, hasenat yapma isteği motivasyon kaynağı olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, toplumda statü elde etmek ve ekonomik, siyasi vb. çıkarlar elde etmek isteği motivasyon kaynağı olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından yüksek değerde olduğu tespit edilmiştir(p<0, 05).

Öğrencilerin sosyal bir organizasyonda yer aldığında motivasyon kaynaklarına göre topluma karşı sorumluluk duygusu için olan öğrenciler ile hayır, hasenat yapma isteği, toplumda statü elde etmek ve ekonomik, siyasi vb. çıkarlar elde etmek isteği motivasyon kaynağı olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında; toplumda statü elde etmek ile ekonomik, siyasi vb. çıkarlar elde etmek isteği motivasyon kaynağı olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında bir farklılık bulunamamıştır(p>0, 05).

Elde edilen bulgular neticesinde "*H12: Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile sosyal bir organizasyonda yer aldığında motivasyon kaynaklarına göre anlamlı bir farklılık vardır.* " hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 30. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile eş seçimi durumları arasında yapılan anova testi analizine ait bulgular

Öğrencilerin Eş Seçimi Durumu	N	Ort.	ss	F	P	Post Hoc
1- Geleneksel usullere göre	36	3, 59	0, 45	4, 135	0, 007*	3<1
2-Görücü usulüne göre	61	3, 51	0, 56			
3-Tanışarak evlenmek	322	3, 34	0, 78			
4-Hepsi olabilir	81	3, 81	0, 47			
*p<0, 05						

Yukarıdaki Tablo 30'u incelendiğinde araştırmaya dahil öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile eş seçimi durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan anova testi sonucunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. (F=4, 135; p=0, 007<0, 05).

İstatiksel olarak çıkan farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin eş seçimlerine göre öğrencilerin geleneksel usullere göre eş seçimini düşünen öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, tanışarak evlenmeyi düşünen öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından yüksek değerde olduğu belirlenmiştir(p<0, 05).

Öğrencilerin eş seçimlerine göre hepsinin olabileceğini düşünen öğrenciler ile geleneksel usullere göre, görücü usulüne göreve tanışarak evlenmeyi düşünen öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında; görücü usulüne göre olabileceğini düşünen öğrenciler ile geleneksel usullere göreve tanışarak evlenmeyi düşünen öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları arasında bir farklılık tespit edilmemiştir(p>0, 05).

Elde edilen veriler sonucunda "*H13:Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri eş seçimi durumuna göre anlamlı bir farklılık vardır.* "hipotezi kabul edilmiştir.

SONUÇ

Dini bilgi, dini davranış alışkanlığı insanlarda doğuştan bulunan özellikler değildir. Bireylerin aile, toplum ve çevresiyle sosyalleşme sürecinde öğrenerek kazandıkları davranışlardır. Bu öğrenme süreci içerisinde gençlik dönemi pek çok değişimin ve gelişimin yaşandığı, gençlerin kendini bulmaya çalıştığı ve bir arayış içinde olduğu dönemdir. Bu araştırmanın amacı yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan gençlerin, dini yönelimlere karşı tutum ve düşüncelerini etkileyebileceğini düşündüğümüz bazı değişkenlerin etki derecelerini sosyolojik açıdan incelemektir.

Bu araştırma kapsamında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nin değişik bölümlerinde öğrenim görmekte olan 500 kişi üzerinden veri elde edilmiştir. Bu kişilerin %27, 2'si (136) 20 yaş ve altı, % 46, 4'ü (232) 21-22 yaş ve % 26, 4'ü (132) 23 yaş ve üstü olan %69, 4'ü (347) kadın, %20, 3'ü (153) erkek öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma dâhilinde oluşturulan ölçeğin uygulanan öğrencilerin dini yönelim ölçeğini puan ortalaması ($\bar{X}$= 3, 39±0, 50) olarak tespit edilmiştir. Elde edilen verilerden öğrencilerin orta düzeyden biraz yüksek dini yönelim ortalamasına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu bölümde araştırmaya dâhil olan öğrencilerden elde edilen veriler doğrultusunda demografik ve kişisel görüşleri ile dini yönelim ölçeği bulgularından elde edilen verilerin tartışılması yapılmıştır.

Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim ölçeği puan ortalaması ($\bar{X}$= 3, 39±0, 50) olarak tespit edilmiştir. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde dini yönelim ölçeği puan ortalamaları; Adıgüzel (2014)'in çalışmasında ($\bar{X}$= 3, 24±0, 55), Dinç (2007)'inn çalışmasında ($\bar{X}$= 3, 31±0, 39), Yüce (2009)'nin çalışmasında ($\bar{X}$= 3, 48±0, 46) olarak belirlenmiştir. Görüldüğü üzere katılımcıların iş yükü ölçeğinin puan ortalamasının yüksek düzeyde olduğu ve literatür ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Araştırmaya dahil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile cinsiyet grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunma-

mıştır. Adıgüzel (2014) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile cinsiyet grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Dinç (2007) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmasında da öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile cinsiyet grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yüce (2009) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmasında ise öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile cinsiyet grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Farklılık incelendiğinde kadınların dini yönelim düzeyi erkeklerin dini yönelim düzeyinden yüksek çıkmıştır.

Araştırmaya dahil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile yaş grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. İstatiksel olarak, öğrencilerin yaş gruplarında 21-22 yaşlarında olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları, 20 yaş ve 20 yaş altı yaşlarda olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur. Çıkan bu sonuç; yaş arttıkça bireyin dine yöneliminin arttığı ve dine karşı daha olumlu bir tutum ve davranışlar geliştirdiği sonucuna ulaşılabileceğimizi göstermektedir. Dinç (2007) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile yaş grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yüce (2009) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada da öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile yaş grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Araştırmaya dahil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversiteye başlamadan önce ikamet ettikleri yerler grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. İstatiksel olarak, öğrencilerin üniversite öncesi ikamet duruma göre kırsalda ikamet eden öğrencilerin dini yönelim puan ortalamaları, şehirde ikamet eden öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur. Şehirlerde bireylerin sosyalleşmesiyle beraber, dini daha bilinçli bir şekilde öğreneceği yerlerin kırsaldan daha çok olması gibi nedenler farklılığın ortaya çıkmasına sebep olmuş olabilir. Yüce (2009) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada ise öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversiteye başlamadan önce ikamet ettikleri yer grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Araştırmaya dahil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversitede okurken ikamet ettikleri yerler grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Dinç (2007) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada da öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile üniversitede okurken ikamet ettikleri yer grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Araştırmaya dahil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile ailenin gelir düzeyleri ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. İstatiksel olarak, öğrencilerin aile maddi duruma göre ailesi düşük maddi duruma sahip öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, aile maddi durumu iyi ve orta olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda aile gelir durumunun iyiye doğru gitmesi dine yönelim düzeylerinin de artmasını sağlamaktadır şeklinde bir sonuca varılabilir. Adıgüzel (2014) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmasında dini yönelim düzeyleri ile ailenin gelir düzeyleri ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğuna bakıldığında ailesinin gelir durumu çok iyi düzeyde olanların, ailesinin gelir durumu çok düşük, orta ve iyi düzeyde olan üniversite öğrencilerinin genel dini yönelim puanlarından düşük bulunmuştur. Yüce'nin (2009) öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada ise öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile gelir durumu grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile ailelerinin dindarlık durumları grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. İstatiksel olarak, öğrencilerin ailelerinin dindarlık durumlarına göre ailesi oldukça dindar olan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, ailesi ne dindar ne de dindar olmayan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin ailelerinin dindarlık durumlarına göre ailesi dindar olmayan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, ailesi oldukça dindar, ailesi dindar ve ailesi ne dindar ne de dindar olmayan öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından düşük olduğu belirlenmiştir. Ancak ailesi dindar olmayan öğrenci sayısının çok az olması puan ortalamaları arasındaki farklılığı yeterince göstermeyebilmektedir. Öğrencilerin dindarlık düzeyini belirleyen ilk kurum aileleri olduğunda dine yönelim düzeyinde benzerlikler olduğu belirlenmiştir. Adıgüzel (2014) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada da öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile ailelerinin dindarlık durumları grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğuna bakıldığında ailesinin dindarlık durumu az dindar olan üniversite öğrencilerinin genel dini yönelim puanları ailesinin dindarlık durumu çok dindar ve dindar olan üniversite öğrencilerinin genel dini yönelim puanlarından düşük bulunmuştur.

Araştırmaya dahil öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile dindarlık durumları grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. İstatiksel olarak çıkan farklılık öğrencilerin dindarlık durumlarına

göre kendisini biraz dindar olarak gören öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, kendisini çok dindar ve dindar olarak gören öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından düşük olmasıdır. Ayrıca öğrencilerin dindarlık durumlarına göre kendisini dindar görmeyen öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, kendisini çok dindar, dindar ve biraz dindar olarak gören öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından düşük olduğu belirlenmiştir. Yüce'nin (2009) öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada da öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile dindarlık durumu grupları ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Bu bağlamda dindar olmayan öğrencilerin dini yönelim düzeyi, biraz dindar, dindar ve çok dindar olan öğrencilerin dini yönelim düzeyi puan ortalamalarından düşük bulunmuştur.

Araştırma dahil olan öğrencilerin % 27, 6'sının beş vakit namazını her zaman kıldığına ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin %92, 6'sı sağlığı elverdiği sürece ramazan ayı boyunca oruçlarını tutuklarını bilgisine ulaşılmıştır. Araştırmaya dahil öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile namaz kılma sıklıkları ve oruç tutma durumu grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiştir. Belirlenen farklılıklar dikkate alındığında namaz kılma ve oruç tutma sıklıklarına göre dine yönelim düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir. Namaz ve oruç İslam'ın temel ibadet yöntemlerinden olması ve bu bağlamda ibadetlere uyulma sıklığı artıkça dine yönelim düzeyinin artmakta olması, farkın ortaya çıkmasının önemli etkenlerindendir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin verdiği yanıtlar doğrultusunda çocukluktan itibaren aldıkları dini bilginin ilk üç kaynağı belirlenmek istenmiş ve verilen yanıtlar doğrultusunda ilk üç kaynağın yüzdelik dilim içerisinde %72, 4'ünün oluşturduğu görülmüştür. Öğrencilerin çocukluktan itibaren aldığı dini bilginin ilk üç kaynağı olarak aile ve yakın çevresi, Diyanet'e bağlı Kur' an kursları ile örgün eğitim kurumları belirlenmiştir. Bakıldığında bireyin dini hayatı öğrenmeye aile ve yakın çevresiyle sosyalleşerek başladığı, sonrasında ise ailelerin çocuklarının dini bilgileri daha iyi öğrenmesi için örgün eğitim kurumları ve Diyanet'e bağlı Kur'an kurslarına gönderdikleri görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı (2014) tarafından yapılan Türkiye Geneli Dini Hayat Araştırması'nda ise kişilerin çocukluktan itibaren aldıkları dini bilginin ilk üç kaynağı olarak sırasıyla aile ve yakın çevresi, camideki din görevlileri ile televizyon, radyo, gazete ve dergiler olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada öğrencilerin verdiği yanıtlar sonucunda çocukluktan itibaren aldıkları dini bilgilerini geliştirdikleri ilk üç kaynak tespit edilmek istenmiştir. Öğrencilerin verdiği yanıtlar neticesinde ilk üç kaynağın yüzdelik dilim içerisinde %68, 7'sini oluşturduğu görülmüştür. Öğrencilerin çocukluktan itibaren aldıkları dini bilgilerini, geliştirdikleri ilk üç kaynak; aileden aldıkları bilgi-

ler ve kendi okumaları, dini içerikli sosyal medyayı takip etmek ve dini eğitim veren resmi bir okulda eğitim görmek olarak tespit edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı (2014) tarafından yapılan Türkiye Geneli Dini Hayat Araştırması'nda ise kişilerin çocukluktan itibaren aldıkları dini bilgilerini geliştirdikleri ilk üç kaynak sırasıyla dini içerikli TV ve radyo programları, Diyanet görevlileri ve Diyanet yayınları dışındaki dini kitaplar olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda dini bilgileri geliştirirken sosyal medyanın ne kadar önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmada öğrencilerin dindarlığın en önemli iki kriteri hakkında görüşlerinin ne olduğu belirlenmek istenmiştir. Öğrencilerin verdiği yanıtlar sonucunda en önemli iki kriterin yüzdelik dilim içerisinde %76'8'inin oluşturduğu görülmüştür. Öğrencilerin dindarlığın en önemli iki kriteri olarak iman ederek Allah'a inanıp, kalbi temiz tutmak olduğu ve ibadetleri eksiksiz yerine getirerek İslam ahlakına uygun yaşamak olduğu belirlenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı (2014) tarafından yapılan Türkiye geneli dini hayat araştırmasında dindarlığın en önemli iki kriterin yüzdelik dilim içerisinde %87, 9'unun kapsadığı belirlenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının (2014) araştırmasında da benzer olarak iman ederek Allah'a inanıp, kalbi temiz tutmak olduğu ve ibadetleri eksiksiz yerine getirerek İslam ahlakına uygun yaşamak olduğu en önemli iki kriter olarak görülmektedir.

Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile sosyal organizasyonda yer alma durumları, sosyal bir organizasyonda yer aldığında motivasyon kaynakları, eş seçimi durumu; grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Ancak literatürde bu konular üzerinde araştırmalar yapılmadığı için araştırmamız ileride bu konularda yapılacak çalışmalara kaynak olacaktır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal bir organizasyonda yer alma durumu ve sosyal bir organizasyonda yer aldığında motivasyon kaynakları ile dini yönelim düzeyleri arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Öğrencilerin sosyal bir organizasyonda yer alanların yer almayanlara oranla dini yönelim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu da öğrencilerin sosyal bir organizasyonda yer aldıklarında motivasyon kaynağının dini yönelim puan ortalamasında hayır, hasenat yapama isteğinin, toplumda statü elde etmek ve ekonomik, siyasi vb. çıkarlardan daha yüksek dini yönelim puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmaya dâhil olan öğrencilerin eş seçimi durumu ile dini yönelim düzeyleri arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Farklılık incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin eş seçimlerine göre öğrenci-

lerin geleneksel usullere göre eş seçimini düşünen öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarının, tanışarak evlenmeyi düşünen öğrencilerin dini yönelim puan ortalamalarından yüksek değerde olduğu belirlenmiştir. Bireylerin hayatlarında evliliğin önemli bir yeri olduğu düşünüldüğünde; bireyin dini yönelim düzeyi yüksek olanların daha çok geleneksel usulleri tercih etmesinde dini inancın etkisinin yüksek olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak; araştırmaya dahil olan öğrencilerin çoğunluğu kadın, 21-22 yaş aralığında, üniversite öncesi şehirde ikamet eden, üniversite eğitimleri sürecinde aile yanında ikamet eden, ailelerinin maddi durumu orta düzeyde olan, ailelerini ve kendilerini dindar olarak gören, her zaman namaz kılan ve ramazan ayı boyunca oruç tutan, sosyal bir organizasyonda yer almayan ancak yer aldıklarında motivasyon kaynağı olarak topluma karşı sorumluluk duygusu olacağını belirten, eş seçiminde tanışarak evlenmek düşüncesine sahip öğrencilerin çoğunlukta olduğu saptanmıştır.

Yine araştırmaya katılan öğrencilerin dini yönelim düzeyi ortalamanın üstünde çıkmıştır. Öğrencilerin dini yönelim düzeyleri ile cinsiyet ve üniversitede eğitiminde ikamet ettiği yer istatiksel olarak bir farklılık tespit edilmezken; yaş grupları, üniversiteye başlamadan önce ikamet ettiği yer, ailenin gelir durumu, aile dindarlık durumu, öğrencinin dindarlık durumu, namaz kılma, oruç tutma, sosyal bir organizasyonda yer alma durumu, sosyal bir organizasyonda ye alıyorsa motivasyon kaynağı ve eş seçim yöntemiyle istatiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin dini bilgileri edinmelerinde ve geliştirmelerindeki kaynaklar hakkında bilgi edinilmiş ve öğrencilerin dindarlık algısındaki kriterleri belirlenmiştir. Gençlerin bu dönemdeki dini yönelimlerinin, gelecekteki hayatlarını etkilemesi bakımından oldukça önemli sonuçlar çıkarılmıştır.

Kanaatimizce üniversite öğrencilerinin dini yönelim düzeylerinin gerek fikir ve düşünce dünyalarında gerekse duygusal ve psikolojik anlamda tüm boyutlarıyla artırılması için daha sağlam, bilinçli bir dini eğitimden geçmeleri gerekmektedir.

İnsanlık tarihinin bilinen en köklü sosyal yapısı ailedir. Toplum bu en temel yapının üzerine inşa edilir. Bu bağlamda ailenin sağlam bir yapıda olması, toplumun da sağlam olmasını sağlar. Aile, gençlerin toplumla uyumlu olması konusunda çok önemli bir eğitim fonksiyonu icra eder. Gençlerin dini yönelim düzeylerinin artırılması için eğitimli ebeveynlerin önemi yadsınamaz bir gerçektir.

Üniversiteler ülkenin hatta dünyanın birçok yerinden gelen öğrencilerin kendi dini ve kültürel anlayışlarını getirerek bir arada eğitim ve öğretim gör-

dükleri yerlerdir. Dolayısıyla hayatla ilgili görüşleri bu zengin kültürel ortamda gelişmekte ve olgunlaşmaktadır. Gençlere ülke, millet, vatan sevgisinin yanında evrensel sorumluluk bilinci yerleştirilerek ve dinimizin temel ilkeleri doğrultusunda verilen bir din eğitimi sonucunda bireylerin toplumsal sorunların çözümünde etkin bir rol oynayacakları muhakkaktır.

Üniversite gençliğinin toplumun en duyarlı ve en dinamik kesimi olduğunu varsayarsak, toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarından en çok etkilenen grup olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple gençlerin eğitimi için yeterli imkân ve kaynaklar sağlanmalı, ayrıca üniversite eğitimi sonrası istihdam için alanlar oluşturulmalıdır.

Din konusunda doğru ve sağlıklı bilgi arayışında olan gençlere sempozyum, seminer, panel ve konferans ve ilmi toplantılar düzenleyerek dini yönelim düzeylerinin artırılabilineceği düşüncesindeyiz.

Yapmış olduğumuz araştırmanın benzerlerinin daha fazla sayıda üniversitede yapılması, ülkemizin geleceğini şekillendiren gençlerin sorunlarının çözümü için çok önemlidir.

Araştırmamız, bu konuda ileride yapılacak ampirik çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

ABUZAR, C. 2001., "Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi", Harran Üni. İlahiyat Fak. Dergisi (26), ss. 143-153.

ADIGÜZEL, A. 2014. "Üniversite Gençliğinde Dini Yönelimin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF ve Dicle Üniversitesi İİBF Karşılaştırmalı Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

AĞIR, H. ve KAR, M. 2003. "Türkiye' de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eş bütünleşme Yaklaşımı ile Nedensellik Testi" S. Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 6(11), ss. 51-68.

AKSEKİ, A. H., 1970. İslam Dini, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara.

AKSOY, A., ENLİL, Z. 2010. Kültür Ekonomisi Envanteri Yay., Ankara.

AKŞİT, B., Cengiz, K., Şentürk R., Küçükkural Ö., 2012, Türkiye'de Dindarlık: Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri, İletişim Yay. İstanbul.

AKYÜZ, N. v. d., 2009. Din Sosyolojisi Bilimi, Din Bilimleri, Grafiker Yay. Ankara.

ARGYLE M., Beit-HALLAHMİ, B(2004) "Dini Davranış Teorileri", Çev. Ali Kuşat, Mehmet Korkmaz ve İsmail Güllü, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (16)., ss. 259-260.

ARSLAN A., 1998., Felsefeye Giriş, Adres Yay., Ankara.

----------, 2003. "Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması". Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 3(1), ss. 97-116.

ARSLANTÜRK, Z., 1999. Araştırma Metot ve Teknikleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul.

ATİK, H. 2006. Beşeri Sermaye, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme, Ekin Kitabevi, Bursa.

ATTAS, S. N., 1989. Modern Çağ ve İslâmi Düşünüşün Problemleri, İnsan Yay., İstanbul.

ATAY, T., 2004. Din Hayattan Çıkar, İletişim Yay., İstanbul.

ALİSİNANOĞLU, F., 2002. "Gençlik Dönemi Özellikleri ve Genç Anne Baba İletişimi", Eğitim Bilim Dergisi, 27(123) ss. 62-63.

AYVERDİ, İ., 2008. Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.

BARAN, A., 2013. "Genç ve Gençlik Sosyolojik Bakış", Gençlik Araştırmaları Dergisi, 1(1) ss. 8-25.

BERGER P. L., 1995. Dini Kurumlar, Çev. : Adil Çiftçi, Dokuz Eylül Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, (9), ss. 425-465.

----------, 1993. Dinin Sosyal Gerçekliği, Çev. : Ali Coşkun, İnsan Yayınları, İstanbul.

BİLGİN, A., 2014. "Din, Dindar, Dindarlık; Özeleştirel Bir Değerlendirme", Muş Alparslan Üni. Sosyal Bilimler Fak. Der., 2 (2) ss. 75-84.

BODUR, H. E., 1990. "Modern Kapitalizmin Doğmasında Dinin Rolü", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (90), ss. 80-106

----------, 2003. "Moonculuk Hareketi ve Türkiye'de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. İlahiyat Fak. Der. (1)., ss 13-39.

----------, 2016. Klasikten Bugüne Dini Hareketler, Endülüs Yayınları, İstanbul.

BULTMAN, P., Soden, V., 1969. Die Krisisdes Glaubens, Rudolf Bultman, Glaubenund Verstecken, Tübingen.

CONKLİN, G., 1975. Biyolojist Gözüyle Din, Çev. :M. Rahmi Balaban, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara.

COŞTU, Y., 2009. "Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi", Hitit Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, . 8, (15), ss. 119-139.

COŞKUN, A., 2003. "Din ve Kimlik", Marmara Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, 24(1), ss. 5-23.

ÇAPCIOĞLU, İ., AKYÜZ, N. 2015. Din Sosyolojisi El Kitabı, Grafiker Yay. Ankara.

ÇEKİN, A., 2013, Dindarlık Boyutları ve Din Öğretimi, İnternational Journal of Social Science, 6(4), ss. 246-254.

ÇETİNTAŞ, İ. 2014., İslam Düşüncesinde Değerler Metafiziği, Elis Yay., Ankara

ÇİFÇİ, A., 2003, "Üniversite Gençliğini Dini Gruplara Yönelten Faktörler", Yayınlanmamış Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. Sosyal Bilimler Ens., Kahramanmaraş.

DİLLON, M., 2003. TheSociology of Religion in LateModemity, Handbook of the Sociology of the Religion, Cambridge.

DİKMEN, F. 2014. " Ahlak ve Değerler Eğitimi ", Bülent Ecevit Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, 1(2), ss. 167-174.

DİNÇ, A. 2007. "Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DURKHEİM, E. 1965. The Elemantry Forms of the Religious Life, , Translatedby Joseph WardSwain, TheFree Press, New York.

----------, 2005. Dini Hayatın İlkel Biçimleri, Çev. :Aydın F. AtaçYayınları, İstanbul.

----------, 2006. Sosyolojik Yöntemin Kuramları. Çev. : Cenk Saraçoğlu, Bordo Siyah Yay., İstanbul.

DURSUN, D., 1992. Din Bürokrasisi, İşaret Yay., İstanbul.

DOĞAN, D. M, 1981. Büyük Türkçe Sözlük, , Yazar Yay., Ankara.

DORMAN, E., 2015. Din Neden Gereklidir?, İstanbul Yay., İstanbul.

DÜZGÜN, Ş. A., 2017. Dini Anlama Kılavuzu, Otto Yayınları, Ankara.

----------, 2017. Çağdaş Dünyada Din ve Dindarlar, Otto Yayınları, Ankara.

ERİKSON, E. 1968. Identy Youth and Crisis. Norton Publisher, New York.

ERKOL, M., 2015. "Türkiye'de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçüsü", Afyon Kocatepe Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, 17, (2) ss. 131-161.

ESGİN, A., 2013. Otoritenin Sosyolojisi: Otoriteye İtaatin ya da Otorite Bağımlılığının Sosyolojik Anlamları, Sosyologca, , Doğu Kitabevi, İstanbul.

EYÜPOĞLU, O., PERŞEMBE, E., 2018. "İşlevsellik Açısından Ahlak-Din İlişkisi", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, , 7(4), ss. 79-96.

FIRAT, E. 1976. "Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu", Doktora Tezi, Ankara Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

FRAZER, J. G., 2009. The Golden Bough: A Study in Magic and Religion, , Cosimo Classics, New York, USA

FREYER, H. 1964. Din Sosyolojisi, Çev. : Turgut Kalpsüz, Doğu Batı Yay., Ankara.

FROMM, E., 1996. Psikanaliz ve Din, Çev. : Aydın Arıtan, Arıtan Yay., İstanbul.

FURSETH, I., REPSTAD, P., 2011. Din Sosyolojisine Giriş Klasik Ve Çağdaş Kuramlar. Çev. :İhsan Çapcıoğlu ve Halil Aydınalp. Birleşik Yay., Ankara.

GLOCK, C. Y. 1998., Dindarlığın Boyutları Üzerine, Çev. : Günter Kehrer, Din Sosyolojisi, Derleyenler: Yasin Aktay, M. Emin Köktaş, Vadi Yay., İstanbul.

GÜNAY, Ü., 1982. "Din ve Toplumsal Farklılaşma", Atatürk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, (5), ss. 71-86.

----------, 1987, “Modern Sanayi Toplumlarında Din 2”, Erciyes Üni., İlahiyat Fak. Dergisi, (3), s. 51.

----------, 1998. Din Sosyolojisi, İnsan Yay., İstanbul.

----------, 2011. Din Sosyolojisi, İnsan Yay. İstanbul.

----------, 2006. Dindarlığın Sosyolojisi, Ed. : Günay. Ü., Çelik C. Karahan Kitabevi, Adana.

GÜNDÜZ, Ş. 1998. Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yayınları, Ankara.

GÜNDÜZ, T. 2010. Gençlik Dönemi Din Eğitimi, Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi, Nobel Yay. Ankara.

GÜRİZ, A., 1999. Hukuk Felsefesi, Beta Yay. Ankara.

HALDUN, İ. 2013. Mukaddime, Çev. : Süleyman Uludağ, Dergaj Yay. İstanbul.

HARRİSS, J. ve RENZİO P. 2010. “Sosyal Sermaye Kavramı: Kayıp Halka’ mı? Yoksa Analitik Olarak mı Kayıp?”, Der. : M. Murat ŞAHİN ve A. Zeki ÜNAL, Değişim Yayınları, İstanbul.

HİMMELS, J. R. 1988. Dictionary of Religions (DR), Greenlce Media, Great Britain.

HÖKELEKLİ, H., 2003. Din Psikolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.

----------, 2005. Din Psikolojisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

----------, . 2010. Din Psikolojisine Giriş, Dem Yay. İstanbul.

HOROZCU, Ü. 2009. ” Sıradışı Bir Dini Tecrübe: Glossolali (Karmaşık Diller Tecrübesi)”, İstanbul Üni. İlahiyat Fak. Der. (20), ss. 100-116.

İZVEREN, A. 1980. Sosyal Ahlak, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yay. Ankara.

JAMES, W., 1958. The Varieties of Religious Expperience, New American Library of World LiteratureInc. New York, USA.

JOHNSTONE, R, L., 1992. Religion Society, New Jersey.

KAHRAMAN, A., 1984. Dinler Tarihi, İFAV M. Ü. İlahiyat Fak. Yay. İstanbul.

KARA, M., 1997. Kurumlar Sosyolojisi, Vadi Yay., Ankara .

KARASAR, N., 1986. Bilimsel Araştırma Yöntemi, , Bilim Yay., Ankara.

KARAŞAHİN, H., 2008. ” Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma”, , A. Üni. İlahiyat Fak. Dergisi (XLIX) ss. 191-200.

----------, 2007. “Türkiye Kırsal Dindarlığı Üzerine Bir Pilot Araştırma Gördes ve Çevre Köyleri Örneği”. Dini Araştırmalar Der. 10(28)ss. 105-117.

----------, 2015. Din Sosyolojisi El Kitabı, Edi., Akyüz, N., Çapcıoğlu İ., Grafiker Yay., Ankara.

KAYA, M. 1998. Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum, Etüt Yay., Samsun.

KAYIKLIK, H., 2006. "Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi", İslami Araştırmalar Der. 19(3), ss. 27-40.

KESKİN, M. 2004. "Din ve Toplum İlişkileri üzerine bir Genelleme", Din bilimleri Akademik Araştırma Der. 4(2), ss. 8-2.

KİRMAN, M. A. 2005, Din ve Sekülerleşme, Karahan Yay., Adana.

----------, 2011. Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul.

KİRMAN, M. A., APAYDIN, H. 2006, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları", KSÜ İlahiyat Fak. Der. (7), ss. 93-123.

KOBYA, M., 2015. "Din Sosyolojisinde Dini Davranış Kuramları", Abant İzzet Baysal Üni. İlahiyat Fak. Dergisi., 3(5), ss. 50-63.

KOÇ, M., 2004. "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri", Uludağ Üni. Sosyal Bilimler Ens. Dergisi, 17(2), ss. 231-256.

KOŞTAŞ, M., 1995. Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış, TDV Yay., Ankara.

KÖKNEL, Ö., 1982. Gençlik Çağının Psiko-Sosyal Nitelikleri. Gençlik ve Toplum Konulu Bilimsel Toplantı Konuşmaları, Ankara Yayınları, Ankara.

KÖKTAŞ, M. E., 1993. Türkiye'de Dini Hayat (İzmir Örneği), İşaret Yay., İstanbul.

KÖSE, A., 2000. Freud ve Din, İz Yayınları, İstanbul.

KÖSEMİHAL, N. Ş. 1971. Durkheim Sosyolojisi, , Remzi Kitabevi, İstanbul.

KULAKSIZOĞLU, A. 1997. Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

KURT, A., 2008. " Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu", Uludağ Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, 17(2), ss. 73-93.

----------, 2009. "Dindarlığı etkileyen Faktörler", Uludağ Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, 18(2), ss. 1-26.

KURTARAN, Y., NEMUTLU, G., YENTÜRK, N. 2008. Gençler Hakkında Gençlik İçin Gençlerle, Türkiye‟de Gençlik Çalışması ve Politikaları, Der. : Y. Kurtaran, G. Nemutlu, N. Yentürk, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.

KUZGUN, Y., SEVİM, A. S., 2004. "Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki". Ankara Üni. Eğitim Bilimleri Fak. Der., 37(1), ss. 14–27.

KÖKTAŞ, M. E. 1993. Türkiye'de Dini Hayat, İşaret Yay. İstanbul.

MANGIR M., AKTAŞ, Y., 1992., Gecekondu Gençliğinde Boş Zaman Etkinlikleri, Ankara Üni. Ziraaat Fak. Yay., Ankara.

MARDİN, Ş. 1995. Din ve İdeoloji, İnsan Yay., İstanbul.

MARSHALL, G. 2005. Sosyoloji Sözlüğü. Çev. :Osman Akınhay, Derya Kömürcü Bilim ve Sanat Yay., Ankara.

MARX, K., ENGELS, F., 2007. "Din ve Sosyolojisi". Çev. :Mevlüde Ayyıldız, Der. :Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş, Vadi Yayınları, Ankara

MUTLU, K., 1989. "Bir Dindarlık Ölçeği: Sosyoloji'de Yöntem Üzerine Bir Tartışma". İslami Araştırmalar Dergisi, 3 (4): ss. 194-199.

ONAY, A., 2001. "Dindarlık Ölçme Çalışmaları, İslami Araştırmalar Dergisi", 14(3), ss. 433-440.

----------, 2004. Dindarlık Etkileşim ve Değişim, Dem Yay. İstanbul.

----------, 2003. " Mezun Oldukları Liselere Göre Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine ve Dinî Gruplara Yönelim Durumlar", Değerler Eğitimi Der. (1), ss. 171-194

ORTİZ, R., 2007. Din ve Küreselleşme Üzerine Notlar, Çev. :Ş. Gürsoy, İ. Çapcıoğlu, Platin Yay., Ankara.

ÖZBAY, H., ÖZTÜRK, H. 1995. Gençlik, , Yeni Yüzyıl Kitapçıkları, İstanbul.

ÖZBAYDAR, B., 1970. Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma, Baha Matbaası, İstanbul.

ÖZDALGA, E., 1989. "Din Din midir? Yoksa Başka Bir Şey midir?", İslami Araştırmalar Dergisi, 3(2) ss. 29-39.

PAK, Z., 1999., Kur'an'da Kulluk, Kayıhan Yayınevi, İstanbul

PARLAK, İ. 1999. "Türkiye'de Gençlik ve Siyaset Hacettepe Üni. Beytepe Kampüsü Örneği", Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üni. Sosyal Bilimler Ens. Ankara

PARSONS, W. B. 2013. "Psikoloji: Din Psikolojisi", Çev. :M. Ulu, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 13(1), ss. 253-273

PAZARLI, O., 1982. Din Psikolojisi, , Remzi Kitapevi, İstanbul.

PEKER, H., 2012. Din Psikolojisi, Çamlıca Yay., İstanbul.

PRATT, J. B., 1908. The Religious Consciousness: A Psychological Study. New York: Guilford.

SEYHAN, Y. B., 2015. “Dinî Şuur Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması”. Ekev Akademi Dergisi 19 (61): ss. 399-413.

SUBAŞI, N. 2014. Din Sosyolojisi, Dem Yayınları, İstanbul.

SPİNKS, g. s., 1963. Psychology and Religion, London, Methuen&COltd.

SÖNMEZ, Ö. 2016. “Dindarlığın Ölçülebilirliği Üzerine Geliştirilen Dindarlık Ölçekleri”, Selçuk Üni. Edebiyat Fak. Der., (6), ss. 557-558.

TAPLAMACIOĞLU, M., 1975. Din Sosyolojisi, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yay., Ankara.

TAŞ, K., 2006. “Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma”. Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi. Edi. : Ünver Günay-Celaleddin Çelik. Karahan Kitabevi. Adana.

----------, 2015. Din Sosyolojisi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara.

TDK, 2011. Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumları Yay., İstanbul.

THOULESS, R. H., 1971. An İntroduction to the Psychology of Religion, , London, Cambride University Press, New York.

TİMURTAŞ, F. K. Ş1979. Yeni Kelimeler Sözlüğü, , Umur Kitapçılık, İstanbul.

TÜMER, G., 1987, ”Çeşitli Yönleriyle Din, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Derneği Dergisi Yay., Ankara.

, 2002. Din, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.

TUSKAN, A. 2012. Toplumsal Cinsiyet Toplumda Kadına biçilen Roller ve Çözümleri, Türkiye Baro Birliği Dergisi, Ankara.

UYSAL, V. 1995. “İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma”. İslami Araştırmalar. 8 (3-4): ss. 263-271

ÜLKEN, H. Z., 1943. Sosyoloji, Remzi Yaymları, Istanbul.

WEBER, M., 1963. TheSociology of Religion, Boston, Translated by Eprahaim Fischoff, BeaconPress, 1s.

----------, 1999. Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu, Çev. : Z. Gürata, Ayraç Yay., Ankara.

WACH, J. 1987. Din Sosyolojisine Giriş, Çev. Battal İnandı, Birleşik Yay., Ankara.

----------, 1995Din Sosyolojisi, Çev. :Ünver Günay, Marmara Üni. İlahiyat Fak. Vakfı Yay., İstanbul.

YAPAREL, R. 1987 “Dinin Tarifi Mümkün Mü?”, Dokuz Eylül Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, (4) ss. 403-417.

YAPICI, A., KAYIKLIK, H., 2005. “Dinsel Eğilimle Ön Yargı ve Hoşgörüsüzlük Arasındaki İlişkiler Üzerine Psikolojik Bir Araştırma”, Çukurova Üni. Sosyal Bilimler Ens. Dergisi, 14 (1): ss. 413-426

----------, 2012, “Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dini Hayat: Bir Meta-Analiz Denemesi”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fak. Der. 12 (2), ss. 1-40

YAVUZ, K. 1982, “Din Psikolojisinin Araştırma Alanları”, Atatürk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, Erzurum, (5), ss. 87-109.

----------, 1983, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara.

YAVUZ, S. 2006, “Dini Yönelim Ölçeği Ve Güvenirlik Çalışması: Sanayi İşçileri Üzerine Bir Araştırma”, Toplum Bilimleri Dergisi, 1(3), ss. 221-228.

YILDIRIM, N., 2003. “Toplumsal Değişim ve Din, Kahramanmaraş Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

YILDIRIM, E. 2018, Hz. Peygamberi Gençlere Anlatabilmek, Diyanet Aylık Dergisi, Kasım, ss. 10-14.

YAZICI, E. 2001 Üniversite Gençliğinin Sosyo-Kültürel Profili Üzerine Bir Alan Araştırması: Gazi Üniversitesi Örneği, G. Ü. İletişim Fakültesi Yay., Ankara.

YİNGER, J. M., 1961, Religion Society and İndividual, Third Printing, New York: The Macmillan Company.

YÜCE, F. 2009, “Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

https://webdosya. diyanet. gov. tr (12. 5. 2019)

EK: Anket Formu

Bu anket formu, Üniversite Gençliğinin Dini Yöneliminin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi başlıklı bir araştırma çerçevesinde, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin görüşlerini almak amacıyla düzenlenmiştir. Üniversite gençliğinin düşündükleri bizim için çok önemlidir. Bu yüzden tüm soruları dikkatle okumanızı istiyoruz. Görüşlerinizi en iyi ifade eden seçenekleri işaretleyin. Tüm soruları cevaplayın. Vereceğiniz cevaplar, bilimsel bir çalışma için kullanılacaktır. Anketin doldurulmasında gösterdiğiniz ilgi ve yardımdan dolayı ***teşekkür ederiz.***

Tuğba Yürürdurmaz

1-Cinsiyetiniz ☐Kadın ☐Erkek

2-Yaşınız ☐

3-Üniversiteye başlamadan önce nerede ikamet ediyordunuz?

☐ Şehirde ☐Kasabada ☐Kırsalda

4-Üniversitede okurken nerede ikamet ediyorsunuz?

☐Ailemin yanında ☐Devlet yurdunda ☐Özel evde

☐Vakıf veya derneğe bağlı yurtta ☐Vakıf veya derneğe bağlı evde

5-Ailenizin maddi durumunu nasıl tanımlarsınız?

☐Çok İyi ☐İyi ☐Orta ☐Düşük ☐Çok Kötü

6-İçinde yetiştiğiniz ailenizi dindarlık bakımından aşağıdaki ifadelerden hangisine uygun buluyorsunuz?

☐Ailem oldukça dindardır. ☐Ailem dindardır. ☐Ailem ne dindardır ne değildir.

☐Ailem dindar değildir. ☐Ailem hiç dindar değildir.

7- Dindarlık açısından kendinizi nasıl görüyorsunuz?

☐Çok dindar ☐ Dindar ☐ Biraz dindar ☐ Dine ilgisiz ☐ Dine inanmaz

8-Aşağıdakilerden hangileri, **çocukluğunuzdan itibaren aldığınız**, dini bilgilerin **<u>ilk üç kaynağını</u>** oluşturmaktadır?

☐Ailem ve yakın çevrem ☐Örgün eğitim kurumları ☐Diyanete bağlı Kur'an kursları

☐Din eğitimi veren, resmi olmayan kuruluşlar_☐Din eğitimi veren özel hocalar

☐Cami haricinde devam ettiğim sohbetler ☐Sosyal medya

☐Dini bilgiye ihtiyaç duymuyorum

9-Dini bilgilerinizi, ***geliştirdiğiniz ilk üç kaynağı***, işaretleyiniz.

☐Ailemden ve kendi okumalarımdan ☐Dini içerikli, sosyal medyayı takip ederek

☐ Dini eğitim veren resmi bir okulda eğitim görerek ☐Dini eğitim veren resmi olmayan kuruluşlarda eğitim görerek ☐Katıldığım çeşitli sohbetler ☐Dini bilgimi geliştirmiyorum

10-Size göre aşağıdakilerden hangisi dindarlığın en önemli **iki kriteridir**?

☐Mübarek gün ve gecelerde ibadet etmek, mevlüt okumak, aşure dağıtmak

☐Allah'a inanıp, kalbi temiz tutmak

☐Ezan, Kur'an, cami v. b. dini simgelere saygılı olmak

☐İman edip, ibadetleri eksiksiz yerine getirmek ve İslam ahlakına uygun yaşamak

☐Sakal bırakmak, sarık sarmak, cübbe giymek

☐Bir dini grup ya da cemaate mensup olmak

☐Örf ve adetlere bağlı olmak

11-Hangi sıklıkta namaz kılıyorsunuz?

☐Her zaman ☐Çoğunlukla ☐Ara sıra ☐Nadiren ☐Hiçbir zaman

12-Aşağıdaki ifadelerden hangisi sizin oruçla ilgili durumunuzu yansıtmaktadır?

☐Sağlığım el verdiği sürece Ramazan ayında oruç tutarım.

☐Ramazanda ara sıra oruç tutarım.

☐Sağlığım el vermediği için tutamıyorum.

☐Hiç oruç tutmuyorum.

13-Herhangi bir sosyal organizasyonda (öğrenci toplulukları, sivil toplum kuruluşları, v. b.) yer alıyor musunuz?

☐Evet, yer alıyorum. ☐Hayır, yer almıyorum.

14-Bir sosyal organizasyonda yer aldığınızda motivasyon kaynağınız ne olur?

☐Hayır, hasenat yapma isteği ☐Toplumda statü elde etmek

☐Ekonomik, siyasi v. b. çıkarlar ☐Topluma karşı sorumluluk duygusu

15-"Dinde zorlama yoktur. " ayetine dayanarak kendinizi aşağıdakilerden hangisine yakın bulursunuz?

☐Gelenekçi ☐Modernist☐ Neo-modernist ☐ İhyacı ☐ Selefi ☐İslamcı

16-Eş seçiminde aşağıdakilerden hangisini doğru buluyorsunuz?

☐Geleneksel usullere göre ☐Görücü usulüne göre ☐Tanışarak evlenmek

☐Beşik kertmesi. ☐Hepside olabilir.

17-"Dindar insanlar geleneksel aile tipini benimsemelidir. " görüşüne katılıyor musunuz?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

18-"Din ekonomik davranışlarımızı ve siyasi tutumlarımızı etkiler" görüşüne katılıyor musunuz ?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum. ☐Kesinlikle katılmıyorum.

19-"Toplumun huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir katkısının olduğunu düşünüyorum. " cümlesine katılıyor musunuz?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

20-"Dini yasaklar akla uygundur. " önermesine katılıyor musunuz?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

21-Eti bıçakla kesmemek, yer sofrasında yemek, cübbe giymek v. b. davranışları, bid'at kapsamında değerlendiren bazı dini liderlere katılıyor musunuz?(Bid'at: Sünnetin dışında sonradan çıkan uygulamalar)

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

22-"Sosyal medya da, dini konular hakkında verilen fetvalara güvenir ve hayatımda uygularım. " cümlesine katılıyor musunuz?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

23-"Küreselleşen dünya da din, sosyal medya aracılığı ile önemini her geçen gün kaybetmektedir. " görüşüne katılıyor musunuz?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

24-"Ahlaklı olduğum sürece, ne kadar dindar olduğum önemli değildir. " cümlesine katılıyor musunuz?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

25-"Trafik kurallarına uymazsam dini inancıma aykırı davranmış olurum. "cümlesine katılıyor musunuz?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐ Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

26-"İntihal ve kopya çekmek kul hakkına girmektir. "cümlesine katılıyor musunuz?(İntihal: Başkasının görüşlerini referans göstermeden kendine aitmiş gibi göstermek.)

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

27-"Arkadaşımın dindar olup olmaması önemli değil. " cümlesine katılıyor musunuz?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

28-"Evlenmeden aynı ev paylaşamaz. " cümlesine katılıyor musunuz?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

29- "Şeffaf, denetlenebilir ve sorumluluk yüklenebilir olmak kaydıyla dini oluşumlara müsaade edilmelidir. " cümlesine katılıyor musunuz?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum.

30-"Devlet laik olmalı ama birey laik olmamalı. " cümlesine katılıyor musunuz?

☐Kesinlikle katılıyorum. ☐Katılıyorum. ☐Kararsızım. ☐Katılmıyorum.

☐Kesinlikle katılmıyorum

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER

SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi